

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

**KÖROĞLU GAZETESİNE GÖRE I. DÜNYA SAVAŞI'NDA KASTAMONU
HALKININ TUTUMU**

MURAT TURAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DOÇ. DR. YAHYA YEŞİLYURT

TEMMUZ - 2021
KASTAMONU

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

MURAT TURAN

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****KÖROĞLU GAZETESİNE GÖRE I. DÜNYA SAVAŞI'NDA KASTAMONU
HALKININ TUTUMU
MURAT TURAN****KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI
DANIŞMAN:DOÇ. DR. YAHYA YEŞİLYURT**

Bu tezde; I. Dünya Savaşı yıllarında (1914-1918) Kastamonu halkının savaş ile ilgili tutumunun incelenmesi yapılmıştır. Halkın savaş yıllarına ait tutumu özellikle yerel basın üzerinden analiz edilmiştir. Dolayısıyla tezimizin cevabını arayacağı sorular umumiyetle savaş yılları ve militarizm-toplum ilişkileri temelinde olacaktır. Örneğin yerel basında halka yönelik manipülasyon olup olmadığı değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme yapılırken savaş yıllarında faaliyet gösteren Kastamonu yerel basınından faydalanılarak, eldeki hipotezler çeşitli arşiv belgeleri ve araştırma eserleriyle de desteklenmiştir. Dolayısıyla çalışmamızın ana kaynaklarını 1914-1918 arası yayınlanan Kastamonu ve Köroğlu adlı iki gazetenin oluşturması kaçınılmazdır. 1872 yılında yayın hayatına başlayan Kastamonu gazetesi daha çok kanun, genelge ve resmi görevlilerin tayini gibi resmi konuların halka duyurulmasına ağırlık verdiği düşünülecek olursa, tezimiz için başlıca verileri Köroğlu gazetesinin sağlaması kaçınılmazdır. 1908 yılında yayın hayatına başlayan Köroğlu gazetesi ise Kastamonu ile ilgili haberler yaparken, Kastamonu gazetesinde Kastamonu halkını ilgilendiren konuları takip ederek sayfalarında bu haberlere de yer vermiştir. Bu nedenle araştırmamız ve analizimizin odak noktasını Köroğlu gazetesi sayfalarında yoğunlaşmıştır. Ayrıca Köroğlu Gazetesi'nin 1914-1918 haber başlıkları da Nvivo 12 nicel analiz programıyla söylem analizine tabi tutulacak, basının hassasiyeti ortaya konulmaya çalışılacaktır

ANAHTAR KELİMELEER: I. Dünya Savaşı, Köroğlu Gazetesi, İttihat ve Terakki Cemiyeti, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti.

Temmuz 2021, 120 Sayfa

ABSTRACT**MSC THESIS****ACCORDING TO KÖROĞLU NEWSPAPER, THE ATTITUDE OF THE
PEOPLE OF KASTAMONU IN WORLD WAR I****MURAT TURAN****CONTEMPORARY HISTORY****SUPERVISOR:ASSOCIATE PROFESSOR YAHYA YEŞİLYURT**

In this thesis, the attitude of the people of Kastamonu towards the war during the First World War (1914-1918) was examined. The attitude of the people during the war years was analyzed especially through the local press. Therefore, the questions that our thesis will seek to answer will generally be based on the war years and militarism-society relations. For example, it was evaluated whether there was manipulation in the local press against the public. While making this evaluation, the local press of Kastamonu which was active during the war years was used and the hypotheses were supported by various archival documents and research works. Therefore, it is inevitable that two newspapers named Kastamonu and Köroğlu, which were published between 1914-1918, constitute the main sources of our study. Considering that Kastamonu newspaper, which started its publication life in 1872, mostly focuses on announcing official issues such as laws, circulars and the appointment of officials, it is inevitable that Köroğlu newspaper will provide the main data for our thesis. Köroğlu newspaper which started its publication life in 1908, while making news about Kastamonu, followed the issues that concern the people of Kastamonu in the Kastamonu newspaper and included these news in its pages. Therefore, the focus of our research and analysis is concentrated on the pages of the Köroğlu newspaper. In addition, the news headlines of Köroğlu Newspaper for the years 1914-1918 will be subjected to discourse analysis with the Nvivo 12 quantitative analysis program, and the sensitivity of the press will be tried to be revealed.

KEYWORDS: World War I, Köroğlu Newspaper, Committee of Union and Progress, Red Crescent Society

July 2021, 120 Page

TEŞEKKÜR

Bu çalışmada, I. Dünya Savaşı esnasında Kastamonu yerel basınının ne tür haberler yaptığı ve bu haberlerin halkı nasıl yönlendirdiği ölçülmektedir. I. Dünya Savaşı esnasında yardım toplamak için şehrin ileri gelen kişilerin ordu namına halkı nasıl yönlendirdiği en ince ayrıntısına kadar işlenmiştir. Ülkede savaş sürerken Kastamonu vilayetinde halkın cepheye yardım için çırpınışı ve şehirde meydana gelen asayiş olayları ayrıntılı bir şekilde ele alınarak, I. Dünya Savaşı'nın Kastamonu halkı üzerinde nasıl bir etki bıraktığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Çalışma sekiz bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde savaş yıllarında Osmanlı Devleti ve Kastamonu vilayetinde basın hayatı ile ilgili bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde Kastamonu'da savaş yıllarında kurulan işletmeler ve iktisadi hayatı düzenlemek için yapılan faaliyetler anlatılmıştır. Üçüncü bölümde Kastamonu'da vukuu bulan iaşe sorununun çözümü için Köroğlu gazetesinde nasıl haberlerin yayımlandığı aktarılmıştır. Dördüncü bölümde Köroğlu gazetesinin Kastamonu halkının milliyetçi duygularını kabartmak için neler yaptığı ve cephe gerisinde yaşayan halkın savaşın tüm zorluklarına rağmen nasıl ayakta kalmaya çalıştığı üzerinde durulmuştur. Beşinci bölümde cephede savaş devam ederken şehir hayatındaki suç ve suçluların yaptıkları ve devletin asayişini nasıl sağladığı ile ilgili haberler belirtilmiştir. Altıncı bölümde Kastamonu'da eğitimin devamlılığı için yapılan çaba ve yedinci bölümde bir yardım kuruluşu olan Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin orduya yardım için verdiği uğraşlar anlatılmıştır. Sekizinci bölümde Köroğlu gazetesinin hangi konularda haber yaptığını anlamak için Nvivo 12 istatistik ve söylem analiz programı kullanılmıştır. Dokuzuncu bölüm ise çalışmanın sonuç kısmını oluşturmaktadır.

Bu çalışmamda bilgi ve deneyimleri ile bana yol gösteren danışman hocam Doç. Dr. Yahya YEŞİLYURT'a teşekkürü borç bilirim. Daha sonra çalışmamla ilgili araştırma süresi boyunca bana yardımcı olan Doç. Dr. Süleyman LOKMACI ve Doç. Dr. Naim ÜRKMEZ'e teşekkür ederim.

Murat TURAN

Kastamonu, 2021

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ ONAYI.....	ii
TAAHHÜTNAME	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Savaş Yıllarında Osmanlı Devleti'nde Basın Hayatı	9
1.2 Savaş Yıllarında Kastamonu Basını	11
1.3 Tezin Amacı ve Konusu	14
1.4 Tezin Sınırlılığı.....	14
1.5 Materyal ve Yöntem	14
2. SAVAŞ YILLARINDA KASTAMONU'DA EKONOMİYİ CANLANDIRMA TEŞEBBÜSLERİ.....	15
2.1 Savaş Atölyeleri	15
2.2 Teşebbüsten Ziyade Ekonomiye Geliştirme Düşünceleri	24
3. KASTAMONU HALKININ ORDU İÇİN YARDIM ÇABALARI.....	29
4. YERELİN GENELE BAKIŞI	34
4.1 Savaş Yıllarında Sivil Toplum	34
4.2 Köroğluna Göre İdealize Edilen Kadın	41
4.3 Dretnotlara Kastamonu Tepkisi ve Donanma Cemiyeti.....	44
4.4 Seferberlik ve Kastamonu	46
5. SAVAŞ YILLARINDA BASINA YANSIYAN ASAYİŞ VAKALARI	48
5.1 Basit Adli Vakalar	48
5.2 Suçluların Affı	64
6. KASTAMONU'DA EĞİTİM HAYATI	66
6.1 Eğitim Seferberliği	66
7. SAVAŞ YILLARINDA MİLİTER DERNEKLERİN FAALİYETLERİ.....	71
7.1 Hilâl-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti	71
8. KÖROĞLU GAZETESİNİN SAVAŞ YILLARINDA SÖYLEM ANALİZİ	77
8.1 Savaş Yıllarında Köroğlu Gazetesi Haber Manşetlerinin Söylem Sıklığı.....	77
8.2 Bazı Haberlerin Söylem Sıklığı.....	87
9. SONUÇ	90
KAYNAKLAR.....	93
EK A: 18 Nisan 1334 (18 Nisan 1918) Tarihli Köroğlu Gazetesi	108
EK B: 4 Eylül 1330 (17 Eylül 1914) Tarihli Köroğlu Gazetesi	109
EK C: 19 Mart 1330 (9 Nisan 1914) Tarihli Köroğlu Gazetesi	110
EK D: 19 Şubat 1330 (4 Mart 1915) Tarihli Köroğlu Gazetesi	111
Dizin.....	112

1. GİRİŞ

I. Dünya Savaşı 28 Temmuz 1914'te başlayan ve 11 Kasım 1918'de sona eren insanoğlunun o güne kadar gördüğü en uzun soluklu ve en yıkıcı savaşlardan birisiydi. Bu savaş önceleri Avrupa merkezli olmasına karşın, savaşa girme konusunda tereddüt yaşayan Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesiyle kısa sürede dünya savaşına bürünmüştü. Savaşa giren devletler birbirleriyle iki farklı grupta mücadele vermişlerdi. Bu gruplar İngiltere, Rusya ve Fransa'dan (savaş başladıktan bir süre sonra İtalya da bu gruba katılmıştır.) oluşan İtilaf Devletleri ve Almanya, Avusturya-Macaristan'dan oluşan İttifak Devletleri idi. Savaş başladıktan sonra Sırbistan, Yunanistan, Romanya, Japonya, Brezilya ve ABD gibi devletler İtilaf tarafına katılmış, Bulgaristan ve Osmanlı İmparatorluğu ise İttifak tarafına katılmıştı.¹

1913 senesi sonlarına kadar Sırp lar arasında süregelen milliyetçilik akımı doruk noktasında idi. Fakat 1914 İlkbaharında Avusturya ile Sırbistan arasında olası bir savaş ihtimali görünmüyordu.² Avusturya tahtının varisi olan Arşidük Franz Ferdinand'ın 28 Haziran³ 1914 tarihinde Saraybosna sokaklarında üstü açık bir arabayla dolaşırken Gavrilo Princip adındaki bir Sırp milliyetçisi tarafından suikast düzenlenerek öldürülmesi savaşın Avrupa'da başlamasının en somut nedeni olarak gösterilmekteydi.⁴ Bu suikastın sebebi Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Slav azınlıklara yaptığı kötü muamele olarak düşünülse de Gavrilo Princip suikastı İmparatorun yaptığı yeniliklerden ötürü Sırp ların önünü tıkamayabilme ihtimali yüzünden işlediğini söylemişti.⁵

Ferdinand iri cüsseli, asık yüzlü, her fotoğrafta çevresindekilerde gerginlik uyandıran birisiydi. Hiç dostu bulunmadığı söylenirdi. Hatta yaşlı imparatorun kendisinden nefret ettiği bile söylentiler arasında idi.⁶ Ülke halkı tarafından pek sevilmediğinden,

¹ Mustafa Aksakal, **Harb-i Umumiye Eşiğinde Osmanlı Devleti Son Savaşa Nasıl Girdi?**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2018, s. 191.

² Christopher Clark, **Uyurgezerler Avrupa 1914'te Savaşa Nasıl Girdi**, (Çev: Cem İncekan), Pegasus Yayınları, İstanbul 2017, s. 109.

³ Suikast için 28 Haziran 1389 tarihinde Sultan I. Murad'ın komutasındaki Osmanlı ordusu Sırp Komutan Lazar Hreblyanoviç emrindeki Balkan birliklerini Kosova ovasında yendiği tarihin yıldönümü seçilmiştir.

⁴ Kadir Kon, **Birinci Dünya Savaşında Almanya'nın İslâm Stratejisi**, Küre Yayınları, İstanbul 2013, s. 28.

⁵ Clark, a.g.e, s. 46.

⁶ Stefan Zweig, **Dünün Dünyası**, (Çev: Kasım Eğitim-Yadigar Eğitim), Can Sanat Yayınları, 7.bs., İstanbul 2017, s. 257-258

veliaht Prens'in öldürüldüğü haberinin duyulması üzerine ülkede birkaç saatlik matem havası sürmüş, aynı günün akşamı lokallerde yeniden müzik çalmaya başlamıştı.⁷

Suikastın hemen ardından Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Sırbistan'ın arası açıldı. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Sırbistan'ı 28 Temmuz 1914'te işgal etmesiyle savaşın cepheleri de açılmaya başlamıştı. 1 Ağustos 1914'te Almanya, dış tehdit olarak gördüğü Rusya'ya savaş ilan etti. 2 Ağustos 1914'te Almanya ile Osmanlı arasında gizlice müttefiklik anlaşması imzalandı.⁸ 3 Ağustos 1914'te Almanya, Fransa'ya, 4 Ağustos 1914'te İngiltere, Almanya'ya, 6 Ağustos 1914'te Avusturya-Macaristan, Rusya'ya, 11 Ağustos 1914'te Fransa, Avusturya-Macaristan'a ve 12 Ağustos 1914'te de İngiltere, Avusturya-Macaristan'a savaş ilan etti.⁹ Böylelikle Avrupalı Devletlerin birçoğu birbirlerine savaş ilan ederek, çok uluslu ve çok cepheli bir savaşı başlatmış oldular. 2 Ağustos 1914'te Almanya ile Osmanlı arasında imzalanan antlaşma Almanya'nın, Osmanlı'yı Rusya'nın içinde bulunduğu bir savaşa sürüklenme konusunda gayet ısrarlı olduğunun açık bir göstergesi idi.¹⁰ Maddeleri önceden hazırlanarak imzalanan bu antlaşmaya göre;

- a- Almanya ve Osmanlı Devleti, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Sırbistan oluşabilecek bir çatışmada tarafsız kalacaklardı.
- b- Osmanlı her durumda Almanya ile beraber hareket edecekti. Şöyle ki Rusya'nın olası askeri müdahalede bulunması sonucunda Almanya Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile ittifak yoluna giderse Osmanlı'da Almanya ile birlikte hareket edecekti.
- c- Savaş vukuu bulması durumunda Almanya Askerleri Osmanlı ordusunun emrine verilecekti.
- d- Osmanlı arazisi Rusya tarafından işgal tehdidine maruz kalırsa Almanya Osmanlı topraklarını silahlı olarak koruyabilecekti.
- e- Bu antlaşma birinci etapta 31 Aralık 1918 tarihine kadar yürürlükte kalacak, taraflardan herhangi biri bu tarihe kadar antlaşmayı bozmasa ikinci etapta ise antlaşma süresi beş yıl daha uzayacaktı.
- f- Antlaşma gizli kalacaktı.¹¹

⁷ Zweig, a.g.e, s. 256-257.

⁸ Akbay, a.g.e, s. 61.

⁹ Kon, a.g.e, s. 29.

¹⁰ Ahmet Emin Yalman, **Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2019, s. 80.

¹¹ Akbay, a.g.e, s. 62.

Bu antlaşma 2 Ağustos 1914 sabahı imzalanmıştı. Almanya'nın Rusya'ya savaş ilanı ise 1 Ağustos 1914 Cumartesi günü saat: 17:00'a doğru vukuu bulmuştu. Yani savaş, antlaşmanın imzalanmasından 16-17 saat önce ilan edilmişti. Sadrazam Sait Halim Paşa bu hususta antlaşma savaş ilanından önce olduğunu fakat antlaşma ile ilgili görüşmelerin daha eskiye dayandığını ve bu antlaşmanın Osmanlı'yı savaşa sürüklemek için imzalanmadığını söylemişti.¹² Antlaşma Almanya'nın Rusya'ya savaş ilanından sonra imzalandığı için Osmanlı Devleti Alman-Rus savaşına katılmak zorunda değildi.¹³

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na dâhil olması Goben ve Breslav isimli gemilerin Rus limanlarını bombalamalarıyla başlamıştı. Peki, bu iki gemi nasıl oluyor da Osmanlı Devletinin iki önemli boğazından geçiyor ve Rus limanlarını bombalıyordu.¹⁴

Rusya 18. Yüzyılda gelişimini tamamlayarak Avrupa devletlerine kafa tutar bir hale gelmişti. Bu nedenle tek ve yegâne amacı açık denizlere ulaşmak idi. Bu amacına ulaşmanın tek yolu Osmanlı Devleti'nin elinde bulunan boğazlardan geçerek açık denizlere ulaşması ile mümkündü. Balkan Devletleri bu amacın farkında olduğundan Rusya'ya sürekli engel olmaya çalışıyorlardı. Hatta İtalya ve Almanya kendi çıkarları karşılığında Rusya'ya destek olmaya çalıştılar.¹⁵ Fakat İngiltere bu destek fikri karşısında sürekli direnmekte idi. Bunun en somut örneği olarak 1912 Balkan savaşları esnasında Rusların Anadolu'ya asker yollamalarına İngiltere'nin engel olması gösterilebilirdi.

Rusya'da 1913-1914 senelerinde normalde terhis edilmesi gereken askerler terhis etmemiş ve Karadeniz kıyılarındaki ordularını seferberlik haline getirerek donanmaya asker takviyesinde bulunmuştu. Bu gelişmeler üzerine 1913 yılında boğazlar meselesi için bir komisyon oluşturulmuş ve oluşturulan komisyon boğazların işgale uğrama tehlikesi karşısında çalışmaya başlamıştı.¹⁶ Çünkü Osmanlı Devleti ve tüm dünya, boğazların tehlikede olduğu kanısında idi. Hal böyle iken Avrupalı devletler boğazları korumak için Osmanlı Devleti'ne yardım teklifinde bile bulunmuşlar ve Osmanlı Devleti'nin hamiliğine soyunmuşlardı. Amaç Rusya'nın hiçbir şekilde boğazlardan

---

¹²Akbay, a.g.e, s. 63.

¹³Akbay, a.g.e, s. 63-64.

¹⁴Akbay, a.g.e, s. 227-235.

¹⁵ Christopher Clark, a.g.e, S. 184.

¹⁶ Karabekir, a.g.e, s. 125-128.

geçmemesi idi.¹⁷ O dönemde Sadrazam Said Halim Paşa ve Enver Paşa'nın da desteği ile Alman Sefiri Wangenheim, Avusturya Donanmasının, koruma göreviyle boğazlara gelmesi fikrine olumlu bakılmasını sağlanmıştı. Fakat Avusturya bu fikri onaylamamıştı.¹⁸ Bunun üzerine Osmanlı Devleti boğazların korunması için bazı adımlar atmıştı. Bu amaçla ülkede seferberlik ilan edilmiş ve İngiltere'den Sultan Osman ve Reşadiye gemileri sipariş edilmişti. Ancak parası ödendiği halde, İngiltere bu iki gemiyi yollamamıştı.¹⁹ Böyle bir senaryo varken Almanya'da gelişmeleri yakından izlemekteydi. Almanya kanadına baktığımızda o dönemde Goben ve Breslau isimli gemiler Kuzey Afrika sularında görevde idiler.²⁰

Bu iki gemi Almanya Akdeniz filo Komutanı Amiral Souchon komutasındaydı. Türk Alman ittifakı vukuu bulunca bu iki gemi İstanbul'a yollandı. Yollanan bu gemiler sekiz dokuz Ağustos gecesi başkomutanlık emriyle Çanakkale Boğazı'ndan giriş yapmıştı. 10 Ağustos 1914'te Boğaz Komutanlığı sabah altı ellide bu iki geminin boğazdan giriş yaptığını bildirmişti.²¹ Bu konudaki izni ise Enver Bey'in verdiği aşikârdı. Öte yandan Osmanlı Sadrazamı dünya kamuoyuna tarafsız olduğunu ve boğazları her türlü geçişe kapatacaklarını bildirmişti. 11 Ağustos 1914'te Sadrazamın yalısında bir toplantı yapılmış toplantıya Talat Bey, Cemal Bey ve Halit Bey katılmıştı. Enver Paşa toplantıya geç gelmişti. Enver Paşa toplantıya geldiğinde "bir oğlunuz dünyaya geldi" demiş ve bu iki gemiyi tehlikeden korumak amaçlı boğazlardan geçmesi için emir verdiğini söylemiş ancak bu emrinin ulusal bir sorun oluşturduğunu belirtmişti.²² Çünkü tarafsızlık ilkesine göre böyle bir durumda yapılacak şeyler belliydi. Ya gemiler yirmi dört saat içerisinde Osmanlı sularından yollanacak veya bu gemideki tüm silahlara el konulacaktı. Osmanlı İmparatorluğu bu sorun için çözüm yolu aramakta idi. Halit Mentеше bir fikir öne sürmüştü. Bu fikir ise gemilerin satın almasını öngörüyordu. Bu arada Almanya büyükelçisi ise bu gemilerin silahlarının alınması halinde bizim karşımızda yer alacaklarını bildirmişti. Osmanlı hükümeti bunun üzerine bu iki gemiyi satın aldığını dünya kamuoyuna duyurdu ve aynı zamanda tarafsız olarak yoluna devam edeceğini de vurguladı. Osmanlı hükümeti tarafından

¹⁷ Ali Kaşıyüğun, **Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşına Girişi**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2015, s. 200-210.

¹⁸ Ali İhsan Sabis, **Harp Hatıralarım**, Nehir Yayınları, İstanbul 1990, s. 221

¹⁹ Th, Krauss-Karl Dönitz, **Şanlı Yavuz ve Midilli**, (Çev: M. Çağrı- C. Yalvaç), Demir Yayınları, İstanbul 1974, s. 94.

²⁰ Kaşıyüğun, a.g.e, s. 354.

²¹ Cemal Akbay, **I. Dünya Harbinde Türk Harbi**, Genel Kurmay Yayınevi, Ankara 1970, s. 195.

²² Kaşıyüğun, a.g.e, s. 360-362.

gemilerin 80 milyon marka satın alındığını gazetelerde ilan olarak verildi. Ancak bu gemilerin mürettebatını değiştirmesi gerekirken Osmanlı bunu yapmadı.²³ Osmanlı bu gemilere Yavuz ve Midilli adını vererek filosuna kattı fakat Almanya hükümeti satışın sadece parlamento onayı ile gerçekleşebileceğini söyledi. Bu durumda satışın savaştan sonra gerçekleşeceği belli oldu. Osmanlı'nın bu gemileri satın alması dünya kamuoyunda özellikle Rusya ve İngiltere tarafından tepki gördü. Maliye Nazırı Cavit Bey, İtilaf Devletlerine çektiği telgraflarda savaş yanlısı olmadığını yinelerken bu gemilerin mürettebatını değiştirilmemesi ortamın gerginliğini hat safhaya çıkarıyordu.²⁴ Öyle ki İngiltere her an Osmanlı İmparatorluğu'nu Almanya'nın yanında olarak değerlendirebilirdi. Bu gergin ortamdan her iki tarafı da uzaklaştırmak adına, Osman Hükümeti ihtiyaten boğazları kapattı.²⁵ Durum böyle iken Osmanlı Hükümetinde de fikir ayrılıkları oluştu. Bazı Nazırlar savaşa girmeye karşı iken bazı Nazırlar Almanya'nın yanında savaşa girme taraftarıydı. Örneğin Talat Paşa Almanya'nın yanında savaşa girmeye hevesli iken sadrazam Said Halim Paşa savaşa girmeye hiç hevesli değildi.²⁶

Almanya, Osmanlı hükümetinin sadece boğazları kapatmasını ve Rusları Kafkasya'da tutacak bir tampon görevi yapmasını istiyordu. Fakat İngiltere'nin savaşa girme ihtimali belirince, Almanya Osmanlı imparatorluğunun bir an önce savaşa girmesi ve Ruslarla savaşmasını istiyordu. Öyle ki Alman askeri heyeti başkanı Liman Von Sanders eğer en kısa zamanda Osmanlı savaşa girmez ise Osmanlı ülkesini terk etmek istemişti. Almanya bu savaşı kazanacağından o kadar emindi ki, savaşın sonunda Rusya'nın parçalanacağını, bu sebeple Osmanlı imparatorluğunun savaşın sonunda kaybeden ülke topraklarının paylaşımından mahrum kalmaması gerektiğini söylüyordu. Türk Ateşe Militeri Cemil Bey 4-12 Ağustos 1914'te Enver Paşa'ya çektiği telgrafta Almanların bu vaadlerine yer vermişti. Cemil Bey bu tarihlerdeki telgraflarda Romanya, Bulgaristan ve Osmanlı imparatorluğunun birlikte savaşa gireceğini, savaşın sonunda Osmanlı'ya Kafkasya'nın tamamını ödül olarak verileceğini ve Alman-Osmanlı donanması için ne gerekiyorsa yapacaklarını söylüyordu.²⁷

²³ Kaşığığun, a.g.e, s. 363.

²⁴Hüner Tuncer, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu**, Osmanlı İmparatorluğu ve Birinci Dünya Savaşı, Kaynak Yayınları, İstanbul 2011, s. 45.

²⁵ Tuncer, a.g.e, s. 46.

²⁶ Tuncer, a.g.e, s. 49.

²⁷ Akbay, a.g.e, s. 70-71.

Amiral Souchon 15 Ağustos 1914'den itibaren Osman donanmasını kumanda etmeye başlamıştı. Bu tarihten sonra olanlar ise çok ilginçtir. Marmara Denizinde Ağustos ayı sonlarında iki günlük bir manevra yapıldıktan sonra Amiral Souchon Osmanlı karargâhına bir telgraf yollamıştı. Bu telgrafta Türk denizcilerinin deniz tutması yüzünden sürekli uyku halinde oldukları bunun sebebinin ise Karadeniz'in çok dalgalı olduğunu ve hal böyleyken denizcilerin bu duruma alışması için tüm donanmanın Karadeniz'e çıkması gerektiğini vurgulayarak kafasında tasarladığı planı devreye sokmak niyetindeydi.²⁸

Normalde Osmanlı hükümetinin ilkbahara kadar savaşa girme düşüncesi yoktu. Fakat Almanlar, Rus ve Fransızları karşı zafer kazanınca Osmanlı İmparatorluğu savaşa girmek için hazırlıkları artırdı. Bulgarların savaşa girme ihtimaline karşı 6 Eylül 1914'de Sofya'ya bir heyet gönderilmişti. Bu heyet Hafız Hakkı Bey, Mustafa Kemal²⁹ ve Refik Bey'den oluşmakta idi.³⁰

Hakkı Bey Sofya'ya ulaştığında Almanlar Marn'da yenilmişlerdi. Bu yenilgi neticesinde Bulgarlar stratejilerini değiştirdince görüşmeler sonuç vermemiş ve Osmanlı heyeti hiçbir şey elde edemeden geri dönmüştü.³¹ Mustafa Kemal arkadaşı Dr. Tevfik Rüştü'ye bir mektup göndermişti. Mektupta Bulgarların Osmanlı ile ittifak içine girmeyecekleri, görüşmelerinin samimi olmadığını, işlerine gelmeyince kralı ve meclisi öne süreceklerini söylüyordu. Ayrıca savaşın uzun sürmeyeceğini Fransızların kendilerini çabucak toparlayacakları kanaatindeydi. Heyet hiçbir şey elde edemeden geri geldiğinde Mustafa Kemal haklı çıkmıştı.³² Almanya kendi ve Osmanlı donanmasını Karadeniz'e çıkarmakta kararlı idi. Zaten Amiral Souchon donanmanın kısım kısım Karadeniz'e çıkması için izin almıştı. Marmara denizinin dar olması nedeniyle tüm donanmanın muhtemel bir tatbikat yapmasının mümkün olmayacağından dolayı, Amiral Souchon tüm donanmanın Karadeniz'e çıkmasını istemekteydi. Bu nedenle Osmanlı Hükümetinden resmi olarak izin istedi. 20 Eylül 1914'te toplanan vekiller bu isteği reddetti. Çünkü Karadeniz'de Rus Donanması ile karşılaşma riski vardı. Zaten Enver Paşa günü birlik halinde çıkmak için izin vermişti. İngilizler de bu gelişmeleri yakından izliyorlardı. İngiliz filosunun Limni adasında

²⁸ Sabis, a.g.e, s. 221.

²⁹ O tarihte Mustafa Kemal, Sofya'da Ateşemiliteri olarak görevliydi.

³⁰ Tevfik Yener, **Birinci Dünya Savaşı ve Osmanlı İmparatorluğu**, İnkılap Kitapevi, İstanbul 2015, s. 175.

³¹ Sabis, a.g.e, s. 275-276.

³² Akbay, a.g.e, s. 218-220.

toplandığını gören boğaz kumandanı Cevdet Paşa boğaz giriş ve çıkışına torpil döşeyerek tamamen kapattığını tüm kamuoyuna duyurdu.³³

Almanya savaşa katılma meselesinde ısrar edince, Osmanlı Hükümeti de mali yönden sıkıntı çektiğini ileri sürmüştü.³⁴ Osmanlı Hükümeti bu mali zorlukları öne sürünce, Almanya ile 20 Ekim de bir anlaşma yapıldı. Bu anlaşmaya göre Alman Hükümeti 1915'ten itibaren her sene 31 Aralık'ta ödenmek üzere %6 faizle 5 milyon TL avans verecekti. Bu avansın 250.000 liralık kısmı sözleşmenin imzalanmasından on gün sonra, 750.000 liralık kısmı da Rusya veya İngiltere ile savaşa girdiğimizden on gün sonra, kalanı da savaş ilanından 30 gün sonra başlanarak ayda 400.000 TL verilecekti. Savaş bitince bu ödemelerde bitecek, birinci taksiti İstanbul'da Deutsche Bank ödeyecek diğer taksitlerin ödenme şekli ileride kararlaştırılacaktı. Anapara, faizlerin miktarı ve geriye ödenme şekli ise daha sonradan kararlaştırılmak üzere askıya alınmıştı.³⁵ 22 Ekim günü Enver Paşa Amiral Souchon'a filonun Karadeniz'de üstünlük sağlaması gerektiğini fakat bu üstünlük yarışında askeri müdahalelerden kaçınılması emrini vermişti.³⁶ Cemal Paşa filonun eksikliklerin tamamlamakla görevliydi. 26 Ekim 1914'te Anadolu Kavağındaki Kırmızı Fenerin yanmadığı gazetelerde ilan edildi. 27 Ekim günü donanma Karadeniz'e doğru ilerlemeye başlamıştı. Donanmadaki gemilere baktığımızda Yavuz amiral gemisi olarak görev yapmaktaydı. Donanma Karadeniz'e çıktığında Amiral Gemisi diğer gemilere hazır olun işareti verdi. Ayrıca diğer gemilere görevleri ile ilgili bilgilerin yazılı olduğu zarflar yollandı. Bu emirlere göre;

Yavuz, Sivastopol'a; Midilli, Kerç'e; Hamidiye, Yalta ve Kefe'ye; Berk, Navarrossizki'ye; Gayret ve Numune ise Odessa'ya saldıracaklardı.³⁷ Donanma denize açılmadan önce "Samsun" isimli küçük bir gemi de Sivastopol önlerine torpil döşeyecekti. Samsun görevini tamamladıktan sonra Yavuz zırhlısı 29 Ekim 1914 sabahı Sivastopol önlerini top ateşini tutmaya başladı.³⁸ Bu esnada bir Rus nakliye gemisi de batırılmıştı.³⁹ Olaylar bu şekilde cereyan ederken Alman Amiral Souchon

³³ Karabekir, a.g.e, s. 326.

³⁴ Zafer Toprak, **Türkiye'de Milli İktisat 1908-1918**, Doğan Kitap Yayınevi, İstanbul 2012, s. 426-430.

³⁵ Cemal Akbay, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi ve Askeri Hazırlıkları ile Harbe Girişi**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2014, s. 222.

³⁶ Sabis, a.g.e, s. 93.- Kaşiyuğun, a.g.e, s. 371-373.

³⁷ Sevgi Çetinkaya, *Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşına Girişi*, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, İstanbul 1995, s. 78.

³⁸ Altay Cengizer, **Adil Hafızanın Işığında Osmanlı'nın Son Savaşı**, Ötüken Neşriyat Yayınevi, İstanbul 2017, s. 476.

³⁹ Sabis, a.g.e, s. 100-103.

ise Rus gemilerinin Osmanlı donanmasını sürekli taciz ettiğini ve bu sebeple çıkan çatışmada 3 subay ve 72 erin esir alındığını ve Rusların Karadeniz kıyılarının tahrip edildiği bir telgrafla Osmanlı hükümetine duyurmuştu.⁴⁰ Enver Paşa, Mebusan Meclisi'nde Rus donanmasının, Osman donanmasına saldırdığını belirtmişti. Osmanlının mümkün olduğunca Savaştan kaçtığını fakat Rusya'nın bu tutumunun Osmanlı'yı harbe soktuğunu söylemişti. Bu olayların üzerine İstanbul'da bulunan İngiliz, Fransız ve Rus büyükelçileri Almanların ülkeyi terk etmeleri gerektiğini ve aksi takdirde kendilerinin ülkeyi terk edeceklerini bildirmişlerdir.⁴¹

31 Ekim 1914'te Rusya'ya bir nota gönderilmişti. Gönderilen notada; Rus Donanması'nın Karadeniz'de takındığı düşmanca tavidan bahsedilerek bu tavrın iki ülke arasındaki ilişkilere zarar verdiği anlatılmıştı. Bu durumun bir daha yaşanmaması için bundan sonra Osmanlı donanmasının Karadeniz'e çıkmayacağı açıkça ifade edilerek, Osmanlı'nın bu kararına Rusların da aynı şekilde uyması gerektiği belirtilmişti. Rusya, Osmanlı Hükümetine verdiği cevabi notada; tüm Alman Deniz kuvvetlerinin geri çekilmesini şart koşmuştu.⁴² Rusya'nın başka istekleri de vardı ancak Kafkasya'daki ordularını aceleyle harekete geçirerek doğuda çatışmaya girmesiyle savaş ilanını ilk Ruslar vermişti. Karadeniz baskınına misilleme olarak İngiliz ve Fransız gemileri de Basra ve Kızıldeniz gibi sahillerde Osmanlı limanlarını bombalamışlardı. Hal böyle iken 11 Kasım 1914'te Padişahın da onayı alınarak savaş ilan iradesi yayınlanmıştı.⁴³ Ayrıca ilgili makamlara ve gazetelere de bildirimde bulunulmuştu. Padişah bu iradede Osmanlı donanmasının 29 Ekim 1914 günü Karadeniz'de seyrüsefer yaptığı sırada Boğazlara torpil dökmek amacıyla hareket eden Rus Donanmasının Osmanlı donanmasına saldırıda bulunduğunu, Osmanlı donanmasının bu saldırıya karşılık vermediğini ve durumu Rus Hükümetine bildirdiği fakat Rusların kayıtsız kaldığını ve Rus kuvvetlerinin harekete geçerek Erzurum sınırını açtıklarını belirtmişti.⁴⁴ 11 Kasım 1914 tarihli "Orduma-Donanma" başlıklı Padişah bildirisinde de asker evlatlarına, "dünyanın en cesur iki ordusuyla arkadaşlığı ettiğimizi unutmayınız" denilmişti.⁴⁵

⁴⁰ Aksakal, a.g.e, s. 205-206.

⁴¹ Aksakal, a.g.e, s. 205-207.

⁴² Sevgi Çetinkaya, *Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşına Girişi*, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, İstanbul 1995, s. 86-87.

⁴³ Çetinkaya, a.g.t, s. 87.

⁴⁴ Burada propaganda amacı güdülmektedir.

⁴⁵ Çetinkaya, a.g.t, s. 88.

Fatih Camiinde cihat fetvası İlan edilmişti. 2 Kasım'da Rusya, 5 Kasım'da İngiltere ve Fransa Osmanlı devletine savaş ilan edince, Osmanlı devleti de 11 Kasım'da bu üç devlete savaş ilan etti. 14 Aralık 1914'te Meclisi Mebusan açılış konuşmasında Rusların Karadeniz'de Osmanlı donanmasına saldırması sonucu Savaş kararı alındığı bildirilmişti.⁴⁶ Savaşa dâhil olan ülkelerin özellikle başkentlerinde savaş karşıtlarınca gösteriler düzenlenerek savaş protesto edilmiştir. Ancak Osmanlı Devleti'nde sivil toplum örgütlenmesi zayıf olduğundan savaş karşıtlarınca, savaşa giren diğer ülkelerde görülen toplumsal olaylar çıkarılamamıştır.⁴⁷

1.1 Savaş Yıllarında Osmanlı Devleti'nde Basın Hayatı

Osmanlı Devleti'nde resmi düzeyde ilk matbaa 1729 yılında İstanbul'da faaliyete geçmişti.⁴⁸ Osmanlı'nın ilk gazetesi olan Takvim-i Vekâyi ise II. Mahmut döneminde 1831 yılında yayınlanmıştı.⁴⁹ Daha önceden Osmanlı'da yabancılar tarafından kendi dillerinde (özellikle Fransızca) çeşitli gazeteler çıkarılmıştı.⁵⁰ Fakat bu gazeteler hiçbir zaman bir Osmanlı gazetesi olmamıştı. Çünkü bu gazeteler dönemin Osmanlı dünyası hakkında çok az bilgi içermekte idi.⁵¹ Takvîm-i Vekâyi yayınlanmadan önce Mısır Hidivi Mehmet Ali Paşa tarafından bazı gazeteler çıkarılmıştı. Çıkarılan bu gazetelerde haberler sağ sütunda Arapça, sol sütunda ise Türkçe olarak yayımlanmakta idi. Bu gazetelerin ilki Vakayi Mısıriyye adında çıkarılmıştı. Dili genelde Türkçedir. Arapça metinler ise az yer tutmakta idi. Mehmet Ali Paşa aynı gazetenin Fransızca çevirisini de yayınlamıştı. Mehmet Ali Paşa Vakayi-i Giridiye adında bir gazete daha çıkarmıştı. Bu gazete haberlerini Türkçe ve Yunanca olarak yayınlamıştı.⁵² Takvîm-i Vekâyi haftalık olarak yayınlanmak istenmişti. Fakat hiçbir zaman bu gerçekleşmemişti. Bu nedenle taze haber yayınlama özelliğini yitirmişti.⁵³ Takvîm-i Vekayi'nin yayın hayatı 4 Kasım 1922 tarihinde sona ermişti.⁵⁴ Osmanlı Devletinde yayınlanan bir diğer gazete ise Churchill tarafından çıkarılan Ceride-i Havadis'tir. Bu

⁴⁶ Süleyman Kani İrtem, *Meşrutiyette Saray ve Babiali*, Akşam 14 Mart 1939 tarihli yazı dizisi içinde tefrika no: 205.

⁴⁷ Feroz Ahmad, *Jön Türkler Osmanlı İmparatorluğu'nu Kurtarma Mücadelesi 1914-1918*, (Çev: Tansel Demirel), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2020, s. 108.

⁴⁸ Mustafa Eski, *Kastamonu Basınında Milli Mücadele'nin Yankıları*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara 1995, s. 1.

⁴⁹ Mehmet Serhat Yılmaz, *II. Meşrutiyet Devri Kastamonu Basın Tarihi (1908-1918)*, Berikan Yayınevi, Ankara 2008, s. 15.

⁵⁰ Kenan Demir, "Osmanlı Basınında İktisadi Kavram ve Süreç Üzerine Yaklaşımlar", Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, İstanbul 2008, s. 78.

⁵¹ Şerif Mardin, *Yeni Osmanlıların Doğuşu*, İletişim Yayınları, İstanbul 2002, s. 218.

⁵² Demir, a.g.t, s. 79.

⁵³ Hıfzı Topuz, *2. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003, s. 16.

⁵⁴ Tevfik Çavdar, *İz Brakan Gazeteler ve Gazeteciler*, İmge Yayınevi Ankara 2007, s. 13-14.

gazete Churchill tarafından 31 Temmuz 1840 tarihinde Bahçekapı’da Hamidiye Türbesi karşısında bulunan bir handa kurulan matbaada çıkarılmıştır.⁵⁵ Gazetenin sayfaları iki sütundan oluşmaktadır. Gazete ilk yıllarda üç kısım halinde, sonraki yıllarda ise dört kısım halinde yayınlanmıştı. Bu kısımlar sırasıyla; Havadisat-ı Dahiliyye, Havadisat-ı Ecnebiyye, İlanat ve Havadisat-ı Nev’iyye şeklindedir.⁵⁶ Gazetenin on günde bir çıkarılması planlansa da düzenli bir şekilde çıkarılmadığı için 1843 yılında yayın hayatı sona ermiştir.⁵⁷

Osmanlı Devleti ülke içerisinde çıkarılan gazetelere destek olmak için elinden geleni yapmıştı. Bu desteğin sebebi gazetelerin hükümet icraatlarını halka duyurması idi. Fakat 1850 yılından sonra gazetelerin hükümetten bağımsız hareket etmesi üzerine devlet bir dizi önlem almak zorunda kalmıştı.⁵⁸ Bu önlemler kapsamında 15 Şubat 1857’de Basın Tüzüğü’nü çıkarmıştı. Bu tüzüğe göre tüm eserler kontrolden geçtikten sonra yayınlanabilecekti. Bu tüzük yayınlanan tüm eserlerin basın evi, sahibi, basımında kullanılan alet ve edevatlar ile birlikte matbaalarda çalışanlara ait tüm bilgilerin kayıt altına alınmasını ön görüyordu.⁵⁹ Daha sonra Babıâli tarafından 1864 senesinde 35 Maddelik “Matbuat Nizamnamesi” çıkartıldı.⁶⁰ Bu nizamnameye göre gazete çıkarmak için hükümetten izin almak gerekirken, buna karşın yabancı ülkelerde basılan ve devle karşı düşmanlık havası oluşturan gazetelerin ülkeye girişi yasaklanmıştı.⁶¹ Savaş zamanlarında ülkelerde basın bir propaganda aracı olarak kullanıldığından hükümetler ilk olarak basına sansür getirmek için kanunlar çıkarmışlardı. Nitekim I. Dünya Savaşı yıllarında da basına sansür getirilmişti. Genelde savaş ile ilgili haberlere sansür getirilirken bazen de tüm basın yayın organları sansüre tabi tutulurdu. Yayın organları sansür yasakları getirilene kadar tam kapasiteyle faaliyet gösterirken, sansür yasakları getirildikten sonra faaliyetlerine kısmen devam etmişlerdir. Kastamonu’da ilk matbaa 1868 tarihinde kurulmuş ve müdürlüğünü Hafız Hüseyin Hüsnü Efendi yapmıştır. Bu matbaa kısa sürede İstanbul’da bulunan matbaalarla eşit seviyeye yükselmişti. 1869 tarihinde ilk olarak

⁵⁵ Tarık Özçelik, **Modern İktisadın Osmanlı’ya Girişi ve Ceride-i Havadis 1840 1856**, Yayınlanmamış Doktora tezi, İstanbul 2003, s. 66.

⁵⁶ Ali Budak, **Batılılaşma Sürecinde Çok Yönlü Bir Osmanlı Aydını Münip Paşa**, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2004, s.110.

⁵⁷ Özçelik, a.g.e, s. 67.

⁵⁸ Atilla Girgin, **Türk Basın Tarihinde Yerel Gazetecilik**, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2001, s. 55-56.

⁵⁹ M. Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın Tarihi**, Der Yayınları, İstanbul 1999, s. 200.

⁶⁰ Girgin, a.g.e, s. 57.

⁶¹ Topuz, a.g.e, s. 45.

Vilâyet salnamesi basılmıştır. 1888 tarihinde matbaa için yeni bir bina yapılmıştı. Yeni binada 1944 yılına kadar hizmet veren matbaa daha sonra satılmıştır.⁶²

1.2 Savaş Yıllarında Kastamonu Basını

Kastamonu Vilayetinin ilk gazetesi olan Kastamonu adlı gazete 1872 senesinin Mart ayında yayın hayatına başlamıştı. Gazete genelde vilayetle ilgili kanun, genelge gibi resmi beyanları halka duyurmaya çalışmıştır.⁶³ Gazete haftanın günlerinden Pazartesi veya Çarşamba günü çıkarılmakta idi. Gazetenin Nisan 1872 yılından sonraki nüshaları Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesinde bulunmaktadır. I. Dünya Savaşı yıllarında da faaliyetlerine devam eden gazete 30 Mayıs 1938 tarihinde kapanmıştır.⁶⁴ I. Dünya Savaşı yıllarında Kastamonu’da yayınlanan bir başka gazete de Köroğlu gazetesidir. Aynı zamanda İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin yayın organı olan gazete, 12 Kasım 1908 tarihinde yayın izni almış ve 17 Aralık 1908 tarihinde ilk sayısını Kastamonu Vilayet Matbaası’nda çıkarmıştır.⁶⁵ Yayınlandığı dönemin (17 Aralık 1908- 13 Kasım 1918), siyasi, sosyal ve kültürel durumu hakkında Kastamonu halkını en faydalı şekilde bilinçlendirmiştir.⁶⁶ Köroğlu gazetesi Kastamonu gazetesinden sonra çıkartılan ilk özel gazetedir. Gazete başlığının altında Hicri 1326 tarihinin yanı sıra Rumi ve Miladi takvim de kullanılmıştı. Fakat 15 Nisan 1326 tarihli 72. Sayısından itibaren miladi takvim gazete başlığından çıkartılmıştı.⁶⁷ İlk sayısı 28x36 ebadında, dört sayfa ve üç sütun olarak ikinci kalite hamur kâğıtla basılmış, 16. Sayıdan itibaren sütun sayısı dörde çıkarılmıştır. Ayrıca gazetenin 19,20,33,156 ve 218. sayıları büyük boy dört sayfa ve altı sütun olarak çıkarılmıştır.⁶⁸ Gazetenin ilk sayısından itibaren başlığın altında bulunan “Perşembe günleri neşrolunur, içtimai, edebi, fennî, ticârî, sınaî, Osmanlı gazetesidir” ibaresi yerini 20 sayı gazete nüshasında “Türk gazetesidir”. İbaresine bırakmıştır. Daha sonra 146. sayıdan 180. sayıya kadar tekrar eski nüshalarında olduğu gibi “Osmanlı Gazetesidir.” ibaresine dönmüştür.⁶⁹ Gazete, Kastamonu dışına da gönderilmekte olup İstanbul’daki okuyucuları Vezneciler 22 numarada bulunan Gülşen Kitabevinden gazeteye ulaşmakta idi.⁷⁰

⁶² Aziz Demircioğlu, **100 Yıllık Kastamonu Basını 1872-1972**, Doğrusöz Matbaası, Kastamonu 1973, s. 2-9.

⁶³ Mehmet Serhat Yılmaz, “*Kastamonu Basınında Köroğlu Gazetesi (1908-1918)*”, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Ankara 1997, s. 16.

⁶⁴ Yılmaz, a.g.e, s. 35.

⁶⁵ Yılmaz, a.g.e, s. 37.

⁶⁶ Eski, a.g.e, s. 2.

⁶⁷ Yılmaz, a.g.e, s. 38.

⁶⁸ Yılmaz, a.g.e, s. 39.

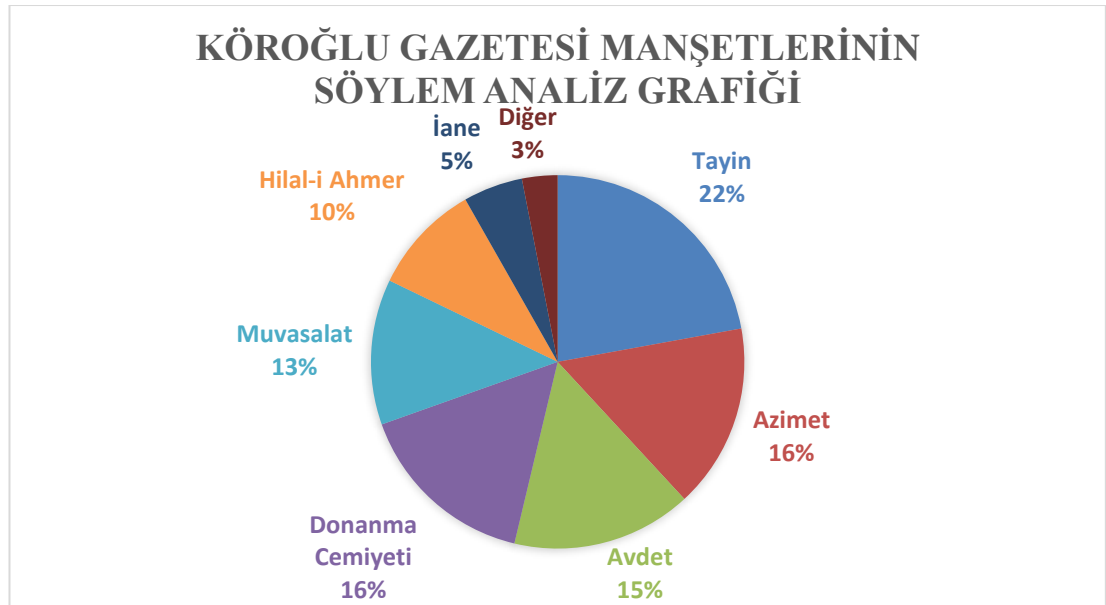
⁶⁹ Yılmaz, a.g.e, s. 40.

⁷⁰ Yılmaz, a.g.e, s. 39.

I. Dünya Savaşı'ndan dolayı kâğıt sıkıntısı nedeniyle 1916 yılından itibaren gazete tek yaprak olarak yayınlanmış ve 31 Ekim 1918 tarihinde yayın hayatı son bulmuştur.⁷¹ Köroğlu gazetesinde döneme ait haberlerin hangi yönde şekillendiğini anlamak amacıyla Nvivo 12 İstatistik ve söylem analiz programından yararlanılarak, programdan alınan rapora göre Köroğlu gazetesi nüshalarında hayat bulan haberlerin önemlilerinden oluşan bir grafik aşağıya çıkarılmıştır. Ayrıca analiz kısmında da söylemler ayrıntılı olarak incelenecektir.

Şekil: 2.1

Köroğlu Gazetesi Manşetlerinin Söylem Analiz Grafiği

Nvivo 12 istatistik ve söylem analiz programı sonucunda oluşturulan analiz grafiğine genel itibariyle baktığımızda; Köroğlu gazetesinin gündemini % 22 oranıyla en fazla "tayin" meselesinin oluşturduğu; %16 oranıyla azimet ve %15 oranıyla "avdet ve donanma" konusundaki manşetlerin izlediği (ki toplamda %31) anlaşılmaktadır.

Köroğlu gazetesinde benzer çalışmalara baktığımızda karşımıza Mehmet Serhat Yılmaz'ın, Kastamonu Basınında Köroğlu Gazetesi (1908-1918) adlı yüksek lisans tezi çıkmaktadır. İlgili tezde 2. Meşrutiyet döneminde Kastamonu basınına ağırlık verilmiştir. Köroğlu gazetesi tüm yönleriyle ele alınmıştır. Ayrıca Kastamonu'da yayınlanan döneme ait tüm gazetelere yer verilmiştir. Kastamonu'da kurulan

⁷¹ Aziz Demircioğlu, **100 Yıllık Kastamonu Basınında Kim Kimdir (1872-1972)**, Doğrusöz Matbaası, Kastamonu 1980, s. 34-35.

cemiyetler ve fikir akımları ayrı ayrı anlatılmıştır. I. Dünya Savaşı ile ilgili ise sadece gazetede yayınlanan şiirlerden özellikle Tahir Karauğuz'un yazdığı şiirler değerlendirilmiştir.⁷²

Bu çalışmada ise I. Dünya Savaşı sırasında (1914-1918) Köroğlu gazetesinden hareketle Kastamonu yerel basınında çıkan haberler üzerinden toplumun nabzı tutulmaya çalışılacaktır. I. Dünya Savaşı'nın Kastamonu halkını hangi ekonomik tedbirleri almaya ittiğini, sosyolojik olarak toplumda ne gibi değişikliklere neden olduğunu ve bunların askeri ve siyasi boyutları ele alınarak basın üzerinden özellikle de Köroğlu gazetesi üzerinden analiz edilmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda gazete haberlerindeki iş kolu faaliyetlerinden sivil toplum hareketlerine kadar toplumsal içerikli gelişmeler çalışmamızın odak noktasını oluşturmaktadır. İleri gelen kişilerin ordu namına halkı nasıl yönlendirdiği en ince ayrıntısına kadar haber olarak sunulmuş olan Köroğlu gazetesinden izlenilmeye çalışılacaktır. Ülkede savaş sürerken Kastamonu vilayetinde halkın cepheye yardım için çırpınışı ve şehirde meydana gelen asayiş olayları ayrıntılı bir şekilde ele alınarak, tüm bu haberler değerlendirilirken, bu tür vakaların savaş yıllarında Kastamonu halkı üzerinde nasıl bir etki bıraktığı anlaşılmasına çalışılacaktır.

Çalışma konusuna kaynak oluşturacak materyaller umumiyetle Kastamonu yerel basınının yanı sıra Kastamonu Vilayetiyle doğrudan ilişkili olması nedeniyle arşiv kayıtları oluşturmaktadır. Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesi'nde bulunan, Köroğlu gazetesi nüshaları ve Kastamonu gazetesinin basit adli vakalarla ilgili başlıklarının bulunduğu nüshalar çalışmaya kaynak teşkil etmektedir. Gazete haberleri ele alınırken toplumu yönlendirmeye yönelik haberler seçilmiştir. Özellikle Kastamonu halkına zor günlerde ışık tutabilecek haberler ele alınmıştır.

---

⁷² Yılmaz, a.g.t, s. 88.

1.3 Tezin Amacı ve Konusu

Bu çalışmada; I. Dünya Savaşı esnasında Kastamonu yerel basınının ne tür haberler yaptığı ve bu haberlerin halkı nasıl yönlendirdiği ölçülmektedir. Bu ölçüm yapılırken savaşın toplumlar üzerinde bilinen etkilerinin Kastamonu vilayetinde de yaşanıp yaşanmadığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Savaşın toplumlar üzerinde yıkıcı bir etki doğurduğu düşünülürse, savaşın bilinen etkilerinden; ekonomik, askeri ve psiko-sosyal alanlarda Kastamonu halkındaki değişimler gözlemlenmeye çalışılmıştır. Bu etkileşim neticesinde I. Dünya Savaşı'nın Kastamonu halkı üzerinde nasıl bir etki bıraktığı ve Kastamonu halkının I. Dünya Savaşı'nı nasıl karşıladığı anlaşılmaya çalışılmıştır.

1.4 Tezin Sınırlılığı

Bu çalışmada; Kastamonu yerel basınıni oluşturan gazetelerden 1914-1918 yıllarını kapsayan Köroğlu gazetesinde çıkan ve toplumu ilgilendiren haberler incelenmiştir. Bu haberler incelenirken Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesinde bulunan Köroğlu gazetesinin nüshalarından faydalanmıştır. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de görülen Covid-19 pandemisi tez çalışmamızın hazırlık süresinde başlamış ve savunma sürecinde devam ettiği için başta ulaşımda meydana gelen zorluklar olmak üzere diğer tüm kısıtlanmalardan dolayı tez çalışmamıza kaynak oluşturabilecek materyallere ulaşmak sınırlılık arz etmektedir. Pandemi nedeniyle mevcut kaynaklara ulaşım, dijital erişim imkânlarının öngördüğü kadarıyla gerçekleşmiştir.

1.5 Materyal ve Yöntem

Bu çalışma kapsamında savaş yıllarında faaliyet gösteren Kastamonu yerel basınından faydalanılarak, eldeki hipotezler çeşitli arşiv belgeleri ve araştırma eserleriyle de desteklenmiştir. I. Dünya Savaşı'nı kapsayan dönemde Kastamonu'da kısa ömürlü birçok yerel gazete yayınlanmış fakat çalışmamızın ana kaynaklarını 1914-1918 arası yayınlanan Kastamonu ve Köroğlu adlı iki gazetesi oluşturmaktadır. 1872 yılında yayın hayatına başlayan Kastamonu gazetesi daha çok kanun, genelge ve resmi görevlilerin tayini gibi resmi konuların halka duyurulmasına ağırlık verdiği düşünülecek olursa, tezimiz için başlıca verileri 1908 yılında yayın hayatına başlayan Köroğlu gazetesinin sağlaması kaçınılmazdır. Köroğlu gazetesi Kastamonu ile ilgili haberler yaparken Kastamonu gazetesinde Kastamonu halkını ilgilendiren konuları takip ederek sayfalarında bu haberlere de yer vermesinin yanısıra düzenli ve sürekli olarak yayınlanmaktadır. Bu nedenle araştırmamız ve analizimizin odak noktasını Köroğlu gazetesi sayfalarında yoğunlaşmıştır. Ayrıca Köroğlu Gazetesi'nin 1914-1918 haber başlıkları ve haber içerikleri Nvivo 12 nicel analiz programıyla söylem analizine tabi tutulmuş olup bu yolla basının hassasiyeti ortaya konulmuştur.

2. SAVAŞ YILLARINDA KASTAMONU'DA EKONOMİYİ CANLANDIRMA TEŞEBBÜSLERİ

2.1 Savaş Atölyeleri

I. Dünya Savaşı'nın ekonomi üzerinde olumsuz etkilerinin Kastamonu'ya yansıdığı görülmektedir.⁷³ Osmanlı Devletinde seferberlik ilan edilmiş iken kimi vatandaşlar canlarının, kimi vatandaşlar vatanlarının derdine düşmüşken; kimileri ise bu savaş ortamını fırsat bilerek, şahsi menfaatleri doğrultusunda harekete geçmişti.⁷⁴ Savaş koşullarının getirdiği olumsuz hava Kastamonu vilayetinde iyiden iyiye hissedilir olmuş, karaborsacılık artmıştı. Örneğin iki kuruşa alınan şekerin kilosu on beş kuruşa, on sekiz veya yirmi kuruşa alınan gaz ise seksen kuruşa, on paraya alınan kibritler kırk para gibi fahiş fiyatlara çıkmıştı.⁷⁵

Seferberliğin ardından ülkede milli hassasiyet ve uyanışı sağlamak için tedbiri elden bırakmayan Babıali, bir oldu-bittiyle savaşa girince, savaşın heyecanı Kastamonu'da da hissedilmişti.⁷⁶ Osmanlı Devleti, Çanakkale'de İtilaf Devletleri'ne karşı adeta var olma mücadelesi vermekteydi. Çünkü Enver Paşa Çanakkale ile ilgili bir olay yaşamıştır ki, bu olay 1910-1914 yılları arasında gazetelerde yayınlanmıştı. Enver Paşa I. Dünya Savaşı'ndan birkaç yıl önce Londra'yı ziyaret etmiş, bu esnada Churchill ile görüşme imkânı bulmuş ve görüşme esnasında Churchill ile olası bir savaş çıkması durumunda neler olabileceği hakkında sohbet ederken, Churchill Enver Paşa'ya Osmanlı Almanya tarafında savaşırsa İngiliz filosunun Çanakkale Boğazı'na saldıracaklarını söylemişti. Bu konuşmanın devamının ise İstanbul'u hedef aldığı çok açık idi.⁷⁷ Savaş sırasında Çanakkale Cephesi açılınca bu anı İstanbul'da hatırlanarak büyük endişelere yol açmıştı. Hatta Başkent'in Eskişehir'e taşınması mevzu bahis olmuştu. Başta İngiliz hükümeti olmak üzere Fransa ve özellikle cephenin açılmasıyla kendisinin rahat bir nefes alacağına inanan Rusya, Osmanlı Devleti'ni kısa sürede

⁷³ Cem Emrence, **Osmanlı Ortadoğu'sunu Yeniden Düşünmek**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2016, s.102.

⁷⁴ İngiltere Hükümeti inşa ettiği iki zırhlıyı Osmanlı Hükümetine vermeyerek el koymasından dolayı, Osmanlı kamuoyunda meydana gelen sert tepkiler neticesinde 2 Ağustos 1914 tarihinde Osmanlı Devleti Genel Seferberlik ilan etmiştir.

⁷⁵ "Fırsattan İstifade", **Köroğlu**, Sayı, 314, 28 Mayıs 1331 (10 Haziran 1915), s. 2.

⁷⁶ I. Dünya savaşının başladığı 1914'lü yıllarda Osmanlı'da kendince bazı önlemler almış ve 3 Ağustos 1914'te genel seferberlik ilan etmiştir. Seferberlik münasebetiyle Kastamonu'da bulunan On Dördüncü Fırka Merkez Hastanesi tarafından askere alınacaklar için bir komisyon kurulmuştur. On Dördüncü Fırka Merkez Hastanesi başhekimi Süreyya Mustafa kurulan bu komisyona başkanlık etmiştir.

⁷⁷ Yener, a.g.e, s. 324.

savaştan bertaraf etmeyi planlamıştı. Ancak İngiliz hükümetinin müttefiki olan hükümetlere kabul ettirdiği bu plan tam da bu yıllarda suya düşmüştü. İtilaf Devletleri bir anda Çanakkale'den çekilince Osmanlı Devleti'nde toplumun kendine güveni gelmiş ve bu güvenin etkisi piyasaları ve ekonomiyi olumlu etkilemiştir. Bu olumlu havanın meydana getirdiği etki savaşın ilk günlerindeki kara bulutları bertaraf etmiş ve Kastamonu vilayetinde toplumun daha kolektif bir şuurla hareket etmesine yol açmıştı. Birkaç tüccar bir araya gelerek (ki bu kolektif şuuru savaştan önce görmek mümkün değildir.) çeşitli girişimlerle ekonomik hayatın içerisinde bulunduğu bu durum hiç şüphesiz bazı müteşebbisler için çeşitli fırsatların ortaya çıktığı bir dönemi ifade etmekteydi. Savaş olsun veya olmasın insanlar bir şekilde hayatlarını sürdürmenin önemli olduğunun farkındaydılar. Gelecekte nasıl bir ekonomik hayatla yüzleşeceklerini bilmeden, müteşebbis karakterdeki kişiler adeta savaş yaşamıyormuş gibi yatırımlarına ara vermeden çeşitli planlar yürütmekteydiler.

Bu müteşebbislerden biri olan Köroğlu gazetesi müdürü İsmail Sedat benzer şekilde savaşın olumsuz koşullarını fırsata dönüştürmeye çabalayanlardan biri idi. İsmail Sedat'ın aklında birkaç yatırım fikri bulunmakta idi.⁷⁸ Bunlardan biri modern bir kendir fabrikası kurmak ve savaşın gidişatında hem ordunun ihtiyacını karşılamak hem de taleplere hızla cevap vermek idi. Bir nebze olsun ticari kar mantığı da güdüyordu. Kendir şirketinin kurulması aynı zamanda yöre halkının ruhunun da bir yansıması idi.⁷⁹ Çünkü I. Dünya Savaşı, Kastamonu'da çok yakından hissedilmiş, milli ve manevi iklimi Kastamonulularını bu savaşta da seferber etmişti. Erkek nüfusun çoğu milli uyanışla cephelere koşmuştu. Kalanlar ise benzer uyanışı elinden geldiği nispette yapmaya çalışıyordu. Bunlardan biri olan İsmail Sedat, Bursa'da ipek ve Adana'da ipliğin hammaddesi bol olduğundan oralarda öncelikle ipek ve iplik fabrikası kurulmasını mantıklı buluyordu. Kastamonu'da kendir üretimine elverişli olduğundan, kendiri işleyecek bir fabrikanın kurulması gerektiğine inanıyordu. Kendir bitkisi, 4 ay gibi bir sürede gelişimini sağlamakta ayrıca 1 dekar kendirin ürettiği oksijen, 25 dekarlık ormanın ürettiği oksijene denk gelmekte idi. Bu bitki hem ekonomik hem de sağlıklı idi. Kendir yaşamın her alanında kullanılabilirdi.⁸⁰ Ancak savaş yıllarında

⁷⁸ "Kendir Fabrikası Hakkında İlk Teşebbüs Resmi", **Köroğlu**, Sayı, 400, 19 Şubat 1330 (4 Mart 1915), s. 2.

⁷⁹ "Kastamonu Kendir Şirketi", **Köroğlu**, Sayı, 460, 18 Nisan 1334 (18 Nisan 1918), s. 1.

⁸⁰ Esat Gümüşkaya, "Kendir (*CANNABIS SATIVA L.*), Soymuk Liflerinden Asidik ve Alkali Ortamlarda Üretilen Kâğıt hamurlarının Kimyasal ve Kristal Yapı Özellikleri", Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Trabzon 2002, s. 39.

kullanım alanı daha çok askeri idi. Kendir lifli bir bitki olduğundan oldukça geniş bir ürün yelpazesine sahipti. Tuzlu suya olan dayanıklılığından dolayı başlıca yelken ve gemi halatlarının yapımında tercih ediliyordu. Ayrıca tüfeklerin askı kayışları, urgan, çuval, heybe, top arabası, vapur, gemi, yangın hortumu, çarık, file, bez torba, iç çamaşırı, hatta yazlık elbise yapımlarında da kullanılmaktaydı. Ayrıca bir başka öneme daha haizdi; küspe olarak ordudaki hayvanların beslenmesine de yarıyordu.⁸¹ Bu yüzden kurulacak olan kendir fabrikasıyla ordusunun ihtiyaçları da karşılanmış olacaktı. Kendirin işlenmesi neticesinde urgancılık önemli bir meslek haline gelmiştir. Kendirler saplarından soyulduktan sonra denkler halinde piyasaya sürülerek, sayıları yüzlerle ifade edilen işliklerde çeşitli kalınlıkta ip, urgan, halat üretilmiş; iç ve dış piyasaya satılmıştır.⁸²

Kastamonu kendiri, Macar mühendis Palfein'in yaptığı konuşmalarla gündeme gelmişti. Palfein, Kastamonu kendirinin Avrupa'da bulunan kendirlerden daha kaliteli olduğunu ileri sürmüştü. Bu konuşma İsmail Sedat'ın kendir fabrikası kurma isteğini alevlendirmişti. Ancak ortada bir sorun vardı; savaş sürüyordu ve fabrika için gerekli makinelerin temini savaş boyunca güç bir işti. Bu nedenle şimdilik makine ve malzeme teminini bir kenara bırakan İsmail Sedat, barış söylentilerini duyar duymaz ilk iş olarak Gölviran havzasında bulunan kendir gölünün istimlak edilmesi için Kastamonu valiliğine müracaatta bulundu. Kendir işlenmesi, Kastamonu valisi olan Atıf Bey tarafından da destek görmüştü.⁸³

Vali beyinde desteğiyle kısa sürede müracaatı kabul edilerek ziraat odasına bağlı mühendisler tarafından Gölviran havzasında keşif yapıldı. Gölviran havzasında iki kendir gölü ve bir değirmen ve birde ahşap köprü bulunmaktadır. Kendir göllerinin suyu yanı başındaki kayadan çıkıyordu. Bu su çok kuvvetli değildir. Ancak bir kaç değirmen çevirebilecek kadar kuvvete sahipti.⁸⁴ Yapılan keşif neticesinde Gölviran havzasının bu iş için uygun olduğu anlaşılması üzerine, İsmail Sedat savaş ortamının getirdiği olumsuz koşullara rağmen Avrupa'ya gitmeye kadar verdi. Hemen İnebolu'dan İstanbul'a geçti ve Doğu Expressi henüz İtilaf Güçlerine geçmemişken

⁸¹ Seyfullah Gül- Bünyamin Kivrak, "Kültür Coğrafyası Bağlamında Vezirköprü'de Kendircilik ve Urgancılık", Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi, Sayı:6, 2018.

⁸² Mustafa Eski, **İmparatorluktan Cumhuriyete Kastamonu Ekonomisi 1880-1960**, Özeller Medya Tanıtım Matbaacılık, Kastamonu 2016, s. 2.

⁸³ Mustafa Eski, **Kastamonu Valileri 1838-2000**, Kastamonu Valiliği İl Özel İdare Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2000, s. 92.

⁸⁴ "Kastamonu'dan Sinop'a", **Köroğlu**, Sayı, 336, 5 Teşrinisani 1331 (18 Kasım 1915), s. 2.

kısa sürede kendisini Avrupa'da buldu. Muhtemelen Almanya ve Avusturya-Macaristan'daki kendir ve benzeri mamuller üreten fabrikaları gezmiş, kendine bir fikir edinmişti.

Fabrika, "Teşvik-i Sanayi Kanununa" göre kurulacak ve kuruluş aşamaları Palfein tarafında hazırlanan şemaya göre yürütülecekti. Fabrika Gölviran Gölü kıyısı, Taşköprü Şosesi üzerinde 10 dönümlük bir arazi üzerine inşa edilecekti. Kurulacak olan tesis; 3 Makine Dairesi, 2 Büyük Hangar, 1 Antrepo, 1 Amele Barakası, 1 Müdüriyet ve sadece amele çocukları için bir mektepten ibaret kompleks bir yapıdan oluşacaktı. Bu kompleksin inşası için gerekli olan yapı malzemesi ise bölgeye yakın olan taş ocaklarından temin edilecekti. Kurulacak olan şirket hem sanayi, hem de ticari özellikte olacaktı. Yapılan planlamaya göre fabrikada kendirler sadece soyulmakla kalmayıp ayrıca taranılacak, toptan ve perakende olarak, yurt içine ve yurt dışına da satılacak idi.⁸⁵

Kendirin mamul madde haline getirilmesi makineleşme olmadığından oldukça zor, maliyeti yüksek ve külfetli bir iş idi. Kendirlerin makaraya bağlanıp ip haline getirilmeden önceki soyma aşaması, erkeklerin çoğunluğu savaşta olduğundan kadınlara ve çocuklara kalmıştı. Ayrıca savaş ekonomisinin getirmiş olduğu iktisadi koşullar nedeniyle emek iş gücü ucuzlamış, kadın veya çocuklara kendir soymaları için 40-50 Osmanlı parası nispetinde yevmiyeler ödenir olmuştu. Oysa yeni kurulacak olan fabrikada asıl önemli olan kısım soyma işi değil soyma işinden sonra kendirin işlenerek çeşitli ürünler haline getirilmesi idi. Burada fabrikanın atölye tarzı üretimden ziyade daha modern ve makineleşmiş bir üretimi sağlayacağı düşünülebilirdi. Bu nedenle hem modern bir fabrika hem barış ortamının getirdiği iktisadi koşullar nedeniyle iş gücünde azalma ve pahalılaşmanın da olacağı düşünülmüştü. Yani savaş koşullarında ucuza çalışan insanlar, makine ve barış ortamı sayesinde artık daha yüksek ücretlerle çalışabileceklerdi. El emeğinin kıymetini artıracığına inanılıyordu. Ayrıca bu fabrikayla zamandan tasarruf edilerek, eski yöntemlerle kaybedilen vaktin önüne geçilecekti. Bu ise hızlı üretim ve kendirden daha fazla verim elde etmek demektir. Bu şirket sayesinde Kastamonu kendiri Belçika'ya ve tüm Avrupa ülkelerine ihraç edilmişti.⁸⁶

⁸⁵ Eski, a.g.e, s. 157.

⁸⁶ "Kendir Fabrikası Hakkında İlk Teşebbüs Resmî", **Köroğlu**, Sayı, 400, 19 Şubat 1330 (4 Mart 1915), s. 1.

1914 senesi başında, kendir fabrikasının dışında bir müteşebbis tarafından bu kez yine Kastamonu'daki tarımla eş değere sahip bir fabrika kurulması için girişim başlatılmıştır. Sarı Ömer köyünde halkın gıda tüketimini karşılanması için çok büyük bir öneme sahip olan un fabrikası kurulmuştu.⁸⁷ Fabrika, Hamdi adında bir tüccarın ailesine ve bakırcı Alioğulları adlı aileye aitti. Fabrikanın yerinde önceden su değirmeni bulunuyordu. Ancak bu kez daha modern usullerle bu işi seri üretime geçirmek söz konusuydu. Çünkü eski usul üretim tarzı savaş yılları için yeterli olmayacağı ortadaydı. Savaşın getirdiği abluka, ülkelerin ekonomisini sadece iç piyasaya göre düzenlemelerine neden olmuş, bu da hükümetleri yeni önlemler almaya itmişti. Dolayısıyla savaş ekonomisinin getirilerinden biri de bu tür üretim araçlarının modernize edilmeleri olmuştu.

Fabrikada bulunan dört ocaktan sadece biri Hamdi Bey ve ailesinin, diğer üç ocak ise Bakırcı Alioğullarının kullanımına tahsis edilmişti. Mülk sahibi Alioğulları olduğundan Hamdi Bey ve ailesi onlara cüzi bir miktarda kira ödüyorlardı. Fabrikanın yönetiminde ise sadece Hamdi Bey söz sahibi idi. Fabrika için getirilen makineler 1500 lira, diğer alet ve edevatlar 500 lira değerinde, 500 lira kadar bir para da binanın bakım ve onarımına harcanmıştı. Yani bu fabrikanın faal hale getirilmesi için harcanan miktar 3000 lirayı bulmuştu. Fabrika, günde 60 çuval kadar üç farklı kalitede un ürettiyordu. Birinci kalite un 95 lira, ikinci kalite un 92 lira ve üçüncü kalite un ise 70-75 liraya satılıyordu. Şüphesiz fiyatlar arz-talep durumuna göre dönem dönem yükselip alçalabiliyordu. Bu yükselme alçalmalar 60-175 kuruş aralığında olabiliyordu. Fabrika ürünlerini Kastamonu, İnebolu, Daday başta olmak üzere birçok kazaya pazarlıyordu. Zira savaşın getirdiği koşullar üretimi vurduğundan, insanların en temel ihtiyacı olan gıdalara da öncelik veriliyordu. Dolayısıyla un fabrikası da öncelik olarak talepleri değerlendiriyor, ürün çeşitliliğini ona göre şekillendirerek piyasaya sürüyordu.

Fabrikanın 4 adet buğday öğütme taşı bulunuyordu; bunlardan üçünü fabrika kullanırken geriye kalan bir taşı köylülerin kullanımına tahsis edilmişti. Bu fabrikada tüm işçiler Türk ve Müslüman iken, sadece bir tane gayrimüslim işçi vardı. Bu gayrimüslim işçi sadece taşları dizmekle ve kayışları dikmekle görevli idi. Kendisine de 300 kuruş maaşla ödeniyordu. Makinistlik görevini ise bizzat Hamdi Bey

---

⁸⁷ Eski, a.g.e, s. 141-142.

yapıyordu. Herhangi bir tamir gerektiğinde hem Kastamonu’da bulunan demir ustalarından hem de Avrupa’da bulunan ustalardan yardım alınıyordu. Hamdi Bey bu fabrikanın azim ve istikrar sonucunda ortaya çıktığını belirterek, bu zor günlerde hem istihdam sağlayarak hem de tüm vatandaşlara yardım ederek ülkeye destek olmaya çalıştıklarını belirtmişti.⁸⁸

11 Mayıs 1916 tarihli gazete haberinde ise yukarıda izah edilen fabrikalara destek olmak amacıyla farklı iş kollarının da geliştiğini görmekteyiz. Gerek Osmanlı ordusunun ve gerek yerel tüccarın çuval ihtiyaçları göz önüne alınarak Kastamonu’da çuval imal etmek üzere kolektif bir şirket kurulması yönünde teşebbüse geçilmişti.⁸⁹

Tüm dünyada savaş devam etmekte iken Kastamonu vilayetinde sivil halk daima çalışmanın, üretmenin derdindeydi. Zira savaş dışarıdan temini ortadan kaldırdığı gibi iç ekonomiyi de bir hayli sarsmaktaydı. Dolayısıyla bunun üstesinden sadece üretimle gelinebileceğinin farkında olan tüccar kesimi, yatırımlarını kolektif bir şuurla artırarak bireysel teşebbüslerden kolektif teşebbüslere doğru tekâmül göstermiş, zor günlerin üstesinden gelmeye çalışmıştı.

Kastamonu vilayet merkezinde ticaretle uğraşan müteşebbislerin tek derdi, tüm dünyada sinyalleri verilen savaşın zor ve yıpratıcı şartları vukuu bulmadan sivil halkın hayatlarını idame etmesini sağlamaktı. Bu uğurda birçok ticaret erbabı uğraş vermekteydi. Mesela Kastamonu ilinde bulunan İttihat ve Terakki kulübünün karşısında ayakkabı imalathanesi kurulmuştu. Bu imalathane adını “Türk-İslam Kundura İmalathanesi” olarak duyurmuştu. Burada açılan ticarethanenin en büyük özelliği az para ile çok kaliteli kundura imal etmesi idi. Kastamonulular, bu imalathanenin faaliyete geçmesinden epey memnun kalmışlardı. Çünkü bu sayede hem birkaç insan iş imkânına hem de diğer insanlar ayakkabıya olan ihtiyaçlarını giderme imkânı bulmuşlardı.⁹⁰

Kastamonu’da bulunan Osmanlı Donanma Cemiyeti Dairesi karşısında, Kalıpçı Mehmet ağanın dükkânının üstünde Araçlı Ali tarafından “İslam Terzihanesi” adında bir işyeri daha açılmıştı. Bu kişi uzun süre İstanbul ve İzmir’de çalışmış, hatta Üsküdar’da bulunan “Genç-Türk terzihanesinde” de bir müddet üretim yapmıştı. İstanbul’daki Darü’l-Muallimin izci elbiselerini de dikmişti.⁹¹

⁸⁸ “Un Fabrikasını Ziyaret”, **Köroğlu**, Sayı, 276, 4 Eylül 1330 (17 Eylül 1914), s. 3.

⁸⁹ “Yeni ve Nafi Bir Şirket”, **Köroğlu**, Sayı, 361, 28 Nisan 1332 (11 Mayıs 1916), s. 1.

⁹⁰ “Sanatında Mahir Bir Türk Müteşebbisi”, **Köroğlu**, Sayı, 248, 19 Şubat 1329 (4 Mart 1914), s. 4.

⁹¹ “Bir İslam Ticarethanesi Daha”, **Köroğlu**, Sayı, 292, 25 Kânunievvel 1330 (7 Ocak 1915), s. 2.

Kurulan mağaza ve atölyelerin isimlerine dikkat edilecek olursa, umumiyetle millileşme ve dini söylemlerin ön plana çıktığı görülecektir. Zira tüm dünyada etkisini milliyetçi ve dini söylemlerden beslenerek gösteren I. Dünya Savaşı, savaşa tarafsız silahlı seferberliği benimsemiş ülkelerde benzer etkileri göstermiştir. Bu umumi harbin kaçınılmaz etkilerinden birisi idi ki Osmanlı Devleti'nin savaşa girişinden sonra Türk ve İslam kelimeleri sıklıkla yan yana kullanılacak; 1917'den itibaren de Türk-İslam politikası ve Turan mefkûresi umumiyetle hükümet politikası haline gelecekti. Zaten Almanya ile Osmanlı Devleti'ni savaş esnasında karşı karşıya getirecek olan husus da tamda burada yatacağı.

Kastamonu'da terzi sayısının az olduğundan bahsedilmiştir. Daday'ın, Azdavay kazasındaki kişilerin ceketini dikecek terzi bulunmadığı belirtilmiştir. Hazır elbiselere de ihtiyaç vardır ama terzilerin diktiklerinin daha önemli olduğu söylenmiştir. Terziler bu gün 3–5 dikim ile günü kurtarabilirken ileride geçimlerini sağlayamayacak duruma geleceklerinden bahsedilmiştir. Bunu için de yeniliğe açık olmalıyız denilerek terziler de modern yöntemler hakkında bilinçlendirilmeye çalışılmıştır.⁹² Çünkü seri üretim savaş ekonomilerinde oldukça önemli görülmektedir. Zira talebin çok olduğu mamül maddelerde arzın yetersizliği, karaborsa ve tekelcilik gibi çeşitli irtikaf vakalarını da beraberinde getirdiği çok eskiden beri bilinmekteydi. Dolayısıyla modernize edilmiş ve başlıca ihtiyaç mallarını üreten atölyelerin varlığı, savaşa siyaseten ve askeri olarak adım adım hazırlanan bir devletin adeta yüklenici kolonları gibiydi.

Örneğin Kastamonu vilayetinin İnebolu ilçesinde I. Dünya Savaşı'na kadar bir terzihanenin olmaması oldukça şaşırtıcı idi. Haziran 1915 tarihli Köroğlu gazetesinin haberine göre yıllardır "İslâm" terzihanesinden mahrum olan İnebolu'da "artık hasretin bittiği" ve bir "İslâm terzisinin" ilçeye davet edildiği özellikle duyurulmaktaydı.⁹³ İş kollarında gayrimüslim unsurların etkisi göz önünde tutulacak olursa, gazetenin İslam vurgusunun önemi anlaşılacaktır.

Ayrıca Kastamonu Sultanîsinde tahsil görmüş Necati Efendi İstanbul'a giderek fotoğrafçılık sanatını başarılı bir şekilde öğrenmişti. Sonrasında Kastamonu'ya gelerek Millet Fotoğrafhanesi adında bir dükkân açmıştı. Bununla beraber aynı hafta içerisinde

⁹² "Daday'dan", **Köroğlu**, Sayı, 255, 9 Nisan 1330 (22 Nisan 1914), s. 1-2.

⁹³ "Terakki ve İstikbal Yolunda Hemşerilerime", **Köroğlu**, Sayı, 313, 21 Mayıs 1331 (3 Haziran 1915), s. 2.

iki tane daha fotoğrafı açılmıştı. Birisi Selanikli Abdurrezzak Efendi tarafından diğeri ise Yarıcı mektebi iptidaisi karşısında açılan fotoğraf atölyesi idi.⁹⁴

4 Mart 1915 Kastamonu'ya bağlı olan Çankırı'da askerlerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere "Askere Yardımcılar Derneği" tarafından bir fabrika kurulması kararlaştırılmıştı. Bu fabrikanın tesis edilmesi için gerekli olan makine ve teçhizat getirilerek en geç bir hafta içerisinde üretime başlaması planlanmıştı.⁹⁵ İlgili fabrika Kastamonu'daki müteşebbislerin ticaret yapmak ve istihdam sağlayarak halkın işsiz kalmasını engellemek dışında aynı zamanda ülkenin içinde bulunduğu savaş ortamında Osmanlı ordusuna destek olmak amacıyla ile kurulmuştu. O tarihlerde ülke halkı bir yandan ağır savaş şartlarıyla uğraşırken bir yandan da kendi hayatlarını idame ettirmek zorunda idiler. Aynı zamanda evlatları, kocaları, babaları cephede olan cefakâr Osmanlı kadını, hayatlarını idame ettirirken tüm benlikleriyle orduya yardım yollamak niyetindeydiler. Bu düşünceyle birlikte, gece gündüz demeden çalışmış ve cepheye sürekli yardım yollamışlardı. Tabi bu fabrikanın kurulmasında payı olan zatlar herkes tarafından iftiharla karşılanmış, dolayısıyla kadınların evde el yordamıyla yaptıkları işi üstlenmiş ve yerel basında büyük bir övgü konusu olmuştu.

3 Haziran 1914 tarihli Köroğlu gazetesi haberinde, 1914 senesi Mart sonu veya Nisan başında kurulan, İslam Teavün Şirketinden bahsedilmiştir.⁹⁶ İslamiyet'in ticarete verdiği önemden söz edilerek, İngiltere'nin ve Almanya'nın başarılarındaki en önemli faktörün iktisatları olduğu söylenmiş ve bizimde yükselebilmek için iktisadımıza büyük önem vermemiz gerektiği vurgulanmıştır.⁹⁷

Kastamonu'da yaşayan önemli şahsiyetlerden olan Kara Kadızadelerin damadı Mehmet Sabri, yerel basında yazdığı bir makalede tüccar girişimcilere seslenerek, "Kastamonu'da kurulmuş olan İslam Teavün Şirketi" aracılığıyla ticaretin genişlemesi için çaba sarf edildiğini belirtmişti. Bu yolla yaptığı gayretleri muhterem Köroğlu gazetesinde okuduğu için göğsünün kabardığını anlatmıştı. Bu şirket sayesinde Kastamonu'da ticaretin oldukça iyi seviyelere geldiğini belirtmişti. Kastamonu'nu halkının ileride mesut bir şekilde yaşayacağını da vurgulamıştı. Mayıs 1914 tarihli

⁹⁴ "Millet Fotoğrafhanesi", **Köroğlu**, Sayı, 288, 22 Teşrinisani 1330 (5 Aralık 1514), s. 4.

⁹⁵ "Fanila ve Çorap İmalathanesi", **Köroğlu**, Sayı, 400, 19 Şubat 1330 (4 Mart 1915), s. 1.

⁹⁶ Mustafa Eski, **Yakın Tarihte Kastamonu'da Kurulan Şirketler ve Kastamonu Bankası T.A.Ş.**, Önder Matbaacılık, Ankara 2004, s. 196.

⁹⁷ "İtila Yolu", **Köroğlu**, Sayı, 261, 21 Mayıs 1330 (3 Haziran 1914), s. 1.

Köroğlu gazetesi haberinde sanat ve ticaretle uğraşan Kastamonu halkının bu şekilde birlik ve beraberliğe davet edildiği için ilgili şirkete teşekkür ettiğinden söz etmişti.⁹⁸ Ayrıca Kastamonu iline bağlı olan Taşköprü kazasında bulunan müteşebbislerin desteğiyle Taşköprü-Daday arasında yolcu taşımacılığı amacıyla kullanılacak bir otomobil ihraç edilmişti. Bu otomobil 12 kişi kapasitesinde idi ve Kastamonu'dan Taşköprü'ye bir buçuk saatte gidebiliyordu. Kişi başına 15 kuruş ücret alınıyordu. Otomobilin Kastamonu'dan Taşköprü'ye gidip dönüşü 30 kuruşa mal oluyordu. Eğer bir aksaklık olmaz ise iki otomobil daha getirilmesi planlanıyordu. Bu otomobillerden birisi yük diğeri ise yolcu taşıyacak idi. Otomobili yollayan şirket birde makinist göndermiş idi. Bu makinist Kastamonu'da, otomobili kullanabilecek kişiler yetiştirmek için kurs da verecek idi. Ancak otomobilin gelmesinden sonra yolların bozukluğu neticesinde tekerleklerin sürekli zarar görmesi aracın kullanımını olumsuz yönde etkilemişti.⁹⁹ Otomobili şehre getiren Taşköprü Şirketi bu iş için 800.000 lira para harcamıştı.¹⁰⁰ Bu kadar çok para ve emek harcanarak getirilen otomobilin yolların bozuk olması sebebiyle işleyememesini gören Taşköprü'lüler bu olayı üzüntüyle karşılamıştı.

Maliye Nafia Dairesi'ne yollanan 3 Kasım 1916 tarih ve 72 numaralı bir evrakta; Kastamonu eşrafından Salim Efendizade Reşit Efendi ve arkadaşları tarafından merkezi Kastamonu'da olmak üzere, nakliye, sanayi ve ticaret işleriyle meşgul olmak üzere 5 sene müddet 15000 Osmanlı lirası sermaye ile Kastamonu Milli Ticaret Anonim Şirketi adıyla bir şirket kurulması talep edilmiştir. Şimdiye kadar 5 sene gibi kısa süreli anonim şirketlerin kurulmasına izin verilmediğinden Ticaret ve Sanayi Nezareti tarafından şirket hakkındaki mütelasını bildirmek üzere yollanan Ticaret Müdüriyeti Umumiyesi mümeyyizi evveli Ziya Bey, bu şirketin 5 sene müddetle kurulmasının kabulünde tereddüt etmekle beraber anonim şirketlerinin en az ne kadar teşkil edileceklerine dair bir kanun olmadığından dolayı ilgili şirketin ön gördüğü sürenin kabul edilmesinin bir sorun teşkil etmeyeceği ancak şimdiye kadar hiçbir anonim şirketine bu kadar kısa bir süreyle faaliyet izni verilmediğinden adı geçen şirketin talebine kabulünün münasib görülemeyerek şirket namına hareket eden Hüseyin Efendiye tebliğ edilmesine ve şirketin 15 sene faaliyet göstermesinin uygun

⁹⁸ "Kastamonu İslam Teavün Şirketi", **Köroğlu**, Sayı, 258, 30 Nisan 1330 (13 Mayıs 1914), s. 2.

⁹⁹ "Kastamonu'da Asar-ı Terakki ve Tecdit", **Köroğlu**, Sayı, 245, 29 Kanunisanı 1329 (11 Şubat 1914), s. 3.

¹⁰⁰ "Otomobil Geldi Yol Yok", **Köroğlu**, Sayı, 248, 19 Şubat 1329 (4 Mart 1914), s. 2.

olacağı yönünde raporun bir nüshasının Heyet-i Umumiye'ye tetkik olunmak üzere gönderilmiştir. Daha sonra Maliye ve Nafia dairesinin işbu mazbatasını Heyet-i Umumiye'de kıraat olunduktan sonra uygun görülmüştür.¹⁰¹

2.2 Teşebbüsten Ziyade Ekonomiye Geliştirme Düşünceleri

1917 yılı içinde Osmanlı dönemi Kastamonu vilayetinin geneline bakıldığında kereste, urgan, kendir, elma, yumurta, pirinç, yün, tiftik ve deri ihracı önemli gelir kaynakları olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁰² Savaşın getirdiği koşullar ise elbette bu duruma göre umumiyetle iç piyasaya hitap eden ekonomik hayatı zorunlu kılmaktaydı. Yani savaş ekonomisi yürürlüğe girmişti. Mamul madde azlığı, yurtdışında ikame ürün bulunamayışı ve Alman savaş gemilerinin boğazlardan geçişiyle Osmanlı limanlarına başlayan İtilaf ablukası ekonomik koşulları zora sokmuştu. Benzer zorluklar Kastamonu vilayetinde de hissedilmiş; artan fiyatlar karşısında halk para bulmakta zorlanınca adeta trampa (değiş-tokuş) ekonomisi devreye girmişti.¹⁰³

Bu doğrultuda Osmanlı Devleti'nde birçok kanun yapılmasına rağmen sermaye birikiminin mümkün olmadığı görülerek, "Var mı pulun âlem kulun, yok mu pulun iptir yolun"¹⁰⁴ atasözüyle sermayenin ekonomik hayattaki önemini vurgulanmıştır. Osmanlı Devleti hem İtilaf Güçlerinden hem de İttifak Güçlerinden ayrı bir ekonomik yapıya sahipti. Zira 1911'den beri ülkede adeta savaş ekonomisi yürürlükteydi ve bu koşullar I. Dünya Savaşı başlamadan öncede geçerli gibiydi. Dolayısıyla yaklaşmakta olan I. Dünya Savaşı'yla Osmanlı'daki ekonomik durum daha da kötüye gidecek, ekonomisi tarıma dayalı Kastamonu'da bundan nasibini alacaktı.

Kastamonu'daki ekonomik durumla ilgili 8 Nisan 1914 tarihinde Köroğlu gazetesinde yapılan bir değerlendirmede, sermaye birikiminin önemine dikkat çekilmiş ve fakir milletler her zaman zenginlere hizmet etmek durumunda olduğu vurgulanmış, "para aklın kendisidir" şeklinde ifade edilmiştir. Hatta Moğol Hakanı olan Cengiz Han'ın "Bölgeler ordu ile zapt edilir fakat iktisatla muhafaza olunur" sözlerine atıfta bulunularak, ekonominin önemine dikkat çekilmişti.¹⁰⁵ Bir işe başlamak ne kadar zorsa o işi devam ettirmenin de o kadar zor olduğu belirtilmiş ve ticaret ve sanat işlerinde girişimcilerin "cesaretli" olması gerektiğini altı çizilmişti.¹⁰⁶

¹⁰¹ BOA, İ-DUİD, 120/17.

¹⁰² Eski, a.g.e, s. 226.

¹⁰³ "Hayat-ı İktisadiye", Köroğlu, Sayı, 424, 2 Ağustos 1333 (2 Ağustos 1917), s. 1.

¹⁰⁴ "İktisadi Dertlerimiz", Köroğlu, Sayı, 253, 26 Mart 1330 (8 Nisan 1914), s. 2.

¹⁰⁵ "Terakki ve İstikbal Yolunda Hemşerilerime", Köroğlu, Sayı, 313, 28 Mayıs 1331 (10 Haziran 1915), s. 4.

¹⁰⁶ "Teşabbüsât-ı Millîye' de Sebat", Köroğlu, Sayı, 263, 4 Haziran 1330 (17 Haziran 1914), s. 4

1914'ten itibaren Kastamonu ekonomisini canlandırmak ve istihdam sağlamak için birçok şirketin kurulduğunu görüyoruz. Kurulan bu şirketler her ne kadar devlet tarafından sübvansede edilse de zaman zaman bu şirketler aracılığıyla halka doğrudan para aktarımı da sağlanmıştı. Örneğin 1916'da "Taşıma Araçları Şirketi", yerel gazetelere ilan vererek, halkın elindeki her türlü nakliye aracını hem kiralamak hem de satın alacağını belirtmişti. Ödemelerin ise "Osmanlı Bankası" üzerinden peşin olarak yapılacağını söylemişti. Müracaatların bu bankayla çalışan "Koçoğlu Mağazasına" yapılacağı; bu sayede halkın eline bir nebze olsa para geçecek, devlet de bu şirket aracılığıyla hem ordu hem de sivil nakliyede kullanılmak üzere araç teminini sağlamış olacaktı.¹⁰⁷

30 Nisan 1915 tarihli bir habere göre de Kastamonu vilayetinde bulunan bütün nakliye vasıtalarının (ki bunlar umumiyetle deve, eşek, at ve at arabası gibi) ücret mukabilinde askeriye işlerinde kullanılacağı belirtilmişti.¹⁰⁸

Avrupa'da görmüş olduğumuz ve bu savaştan önce ve sonra ortaya çıkan içten yanmalı araçların varlığından burada bahsetmemiz mümkün değildir. Haddizatında Kastamonu için mevcut şartlara baktığımızda öküz, manda gibi çeşitli ehil ve güçlü hayvanların çektiği ilkel nakliye araçları karşımıza çıkmaktadır.¹⁰⁹ Gerçi at ve at arabası savaşlarda halen daha süvari birliklerinin vazgeçilmezi olarak kullanılmaktaydı. Lakin diğer otomobil, kamyon, motor bisiklet veya normal bisiklet gibi çeşitli vasıtalar, savaşın ilerleyen yıllarında ordu mensuplarının görebileceği; Kastamonu halkının çok sonra göreceği vasıtalar idi. Sağlıklı bir organizasyon çerçevesinde kurulacak şirketler müteşebbis, işgücü (toplum) ve devlet için yeni imkânlar ve gelirler sağlayacaktı. Kastamonu'da yaşayan müteşebbislerin düşünceleri de bu çerçevedeydi. Fakat kurulacak şirketlerin uzun ömürlü olmasında sermaye büyük önem taşıyordu ki örneğin vilayet merkezinde kurulan Türk-i Zirai ve Rehber-i Terakki Şirketi'nin sermaye eksikliği nedeniyle bir yılını doldurmadan feshi söz konusu olacaktı. Herhangi bir iktisadi gerçekliğe dayandırılmadan ve fizibilite yapılmadan kurulmuş olan yerel şirketler, ekonomik ihtiyaçlar, işletmecilik ve eğitilmiş iş gücü olmaksızın, sadece "para aklın yarısıdır", "para parayı çeker" düşüncesiyle kurulduğundan çok kısa sürede tasfiye edilmişlerdi. Devletin ve müteşebbislerin kurulacak şirketler için

¹⁰⁷ "Vesait-i Nakliye Şirketinden", **Köroğlu**, Sayı, 352, 25 Şubat 1331 (9 Mart 1916), s. 3.

¹⁰⁸ **BOA**, DH-ŞFR, 52/164.

¹⁰⁹ Cemal Akbay, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi ve Askeri Hazırlıkları İle Harbe Girişi**, Ankara 2014, s. 145.

bir fizibilite yapmaları ve şirket yöneticileri ve çalışanlarının yeteri kadar ekonomi ve işletmecilik bilgisine de sahip olması gerekiyordu.

Savaş ekonomisi kavramı bize öncelikle cepheye yapılacak olan lojistik desteğin önemli olduğunu hatırlatmaktadır. Çünkü cephede ordularımızın yükünün taşınmasının, askerimizin hareket kabiliyeti üzerinde büyük etkisi vardır. Tarihe baktığımızda hareket kabiliyetinin en hızlı olduğu ordular savaşlarda o nispette lehte sonuçlar almışlardır. Tüm devletlerin ordularında olduğu gibi Türk Devletleri'nde de atın önemi çok büyüktü. Şüphesiz Kastamonu vilayetinde de savaş yıllarında at besiciliği teşvik edilmiş, bu yönde gazetede haberler yapılarak halkı at yetiştiriciliği hakkında bilinçlendirmeye çalışılmıştır. Örneğin bir haberde atın önemi şu şekilde vurgulanmıştı:

"Türkler at binmekte çok maharetli idiler. Tarihte çeşitli devletlerde ordularda hizmet veren süvari birlikleri ve geri hizmetlerde kullanılan atlara bakacak olursak, Hun Devletlerinin atları ufak cüsseli, iri başlı, biçimsiz, çevik, cesur ve serilerdir. Ehl-i İslam'ın ilk zamanlarında da Türk atları zorlu, meşakkatli seferlerde Türk ordusunda askere yoldaşlık etmişti. Öte yandan Arap atları cazip ve pek müennes oldukları halde Türkleri meftun ederler, Türkler ise gayet iyi ve metin atlar besleyerek Arapların Mazhar-ı takdiri olurlardı. Osmanlı Hükümeti aşağı yukarı 40-50 lira vererek Macaristan'dan at satın alırdı. Böylece yüzbinlerce lira ecnebilerin eline geçerdi. Hâlbuki Macar atları biraz zora geldiklerinde hemen pes ediyorlardı. Öyle ki nice seferlerde güçten düşerek arabaları çekemeyip çamurların içinde bırakıyorlar, zorlu günlerde bu atlar dayanıksız oldukları için ölüyorlar ve derelerin içleri Macar atlarının leşleri ile doluyordu. Buna karşın yerli hayvanlar ise cephelere sandıkları ve hatta taburların yüklerini taşırlardı. Günlerce aç, susuz kalıyorlardı. Öyle ki açlıktan semerlerini, torbalarını ve hatta yekdiğerlerinin kuyruklarını kemiriyorlarmış. Fakat yine de taşıdıkları yükü yarı yolda bırakmıyorlarmış."¹¹⁰

Gazete bu haberden devamla halkın ilgisini diri tutmaya çalışmış; "bizim aklımız Macarlar kadar at yetiştirmeye müsait değil mi, niçin müsait olmasın, tabii ki müsait" şeklinde soru ve cevaplarla halkı yönlendirmeye çalışmıştır. Çünkü gazetenin yaklaşımına göre Osmanlı Devleti'nde "tek tük hayvan yetiştirenlerin bile muvaffak olduğu" düşünülürse binek hayvan temini hususunda "Avrupalılara" duyduğumuz

¹¹⁰ "Yerli At Yetiştirmenin Faydaları", **Köroğlu**, Sayı, 247, 12 Şubat 1329 (15 Şubat 1914), s. 3.

ihtiyaç da ortadan kalkacağına inanılmaktaydı. "Onlara muhtaç olmamalıyız. Zaten top, tüfek, zırh gibi askeri malzemeleri Avrupa'dan tedarik ediyoruz. Bari atımızı kendimiz yetiştirelim. At yetiştiriciliği için bizim birikimimiz yeterli derecededir. İslam ve Türk olmamız nedeniyle buna mecburuz. İslamiyet'te en büyük sevap cihat ve vatanın muhafazasıdır. Cihat ise lafta olmuyor. Esasen biz at beslemeye dinen mecburuz."¹¹¹

Nisan 1914 tarihli bir başka haberde, Karadeniz halkının hayvan gübrelerini denize döktüğünden bahsedilerek bu meseleye eleştiri getirilmiştir. Avrupa'daki gelişmiş ülkelerin bu gübrelerin "bir küreğini bile zayi" etmediklerinden bahsederek: "Biz böyle gidersek zenginleşemeyiz," denilmiş ve toplum olarak Avrupa ile Türk halkı mukayese edilmiştir.¹¹²

Kastamonu basını ekonomi üzerinden milli hislere hitap etmeyi tercih etmişti. Bu haliyle ekonomiyle devleti, devletle de ülke kalkınmasını ve vatan şuurunu bir araya getirmiştir. Örneğin 18 Şubat 1914 tarihli bir başka haberde bir devletin mevcudiyetini sürdürmenin temel koşulu olarak hükümetlerin alacağı bazı ekonomik tedbirler öne sürülmüştü. Gazeteye göre bu tedbirler ekonomik olmakla birlikte hemen her alana da sirayet ettirilmeli, "bu eskiden de böyle idi, gelecekte de böyle olması" gerektiği düşüncesi ifade edilmişti. Haberde hem Kastamonu hem de tüm Osmanlı toplumunun sanayileşme özlemi ifadelere yansımış; "sanayi toplumuna dönüşüp ülkeyi kalkındırmak gereklidir. Bunun içinde öncelikle vatani müdafaa şuru, ilim ve fazilet sahibi olmak gerekmektedir." şeklinde görüşler öne sürülmüştür.¹¹³

Her ülkede olduğu gibi Osmanlıda da yasa dışı olaylar ile meşgul olan kişiler mevcut idi. Şubat 1914 tarihinde Osmanlı Bankası Kastamonu¹¹⁴ Şubesiinden yollanan bir yazıda sahte paraların anlaşılmasının çok kolay olduğu vurgulanarak, kimsenin böyle bir yola başvurmaması ilan edilmiştir.¹¹⁵ İki adet sahte banknot tespit edilmiş. Bu sahte banknotların tespit edilmesinden sonra halk uyarılmak istenmiş. Kişileri suçtan el

¹¹¹ "Yerli At Yetiştirmenin Faydaları", **Köroğlu**, Sayı, 247, 12 Şubat 1329 (15 Şubat 1914), s. 3.

¹¹² "Donanmamız için", **Köroğlu**, Sayı, 252, 19 Mart 1330 (1 Nisan 1914), s. 1-2.

¹¹³ "Silahlanmalıyız Ama Nasıl", **Köroğlu**, Sayı, 246, 5 Şubat 1329 (18 Şubat 1914), s. 1.

¹¹⁴ Mustafa Eski'nin İmparatorluktan Cumhuriyete Kastamonu Ekonomisi 1880-1960 adlı eserinden anladığımız kadarıyla, Türkiye'de Osmanlı Bankası İstanbul'da 1863 yılında açılmış ve daha sonra çeşitli vilayetlerde şubeler ve acenteler kurmak suretiyle çalışmalarını sürdürmüştür. Osmanlı Bankası Kastamonu şubesi 21.7.1899 Cuma günü Arabapazarı semtinde açılmıştır.

¹¹⁵ "Kastamonu Osmanlı Bankası Şubesi Müdüriyetinden", **Köroğlu**, Sayı, 246, 5 Şubat 1329 (18 Şubat 1914), s. 4.

çektirmek ve Dünya'da mevcut olan karışık durum karşısında herkesin üstüne düşen ahlaki sorumlulukları yerine getirmesi adına bu şekilde bir uyarı yapılmıştır.

I. Dünya Savaşı'nın başladığı 1914 yazında İttihat ve Terakki Hükümeti kendince bazı önlemler almış ve 2 Ağustos 1914'te genel seferberlik ilan etmişti.¹¹⁶ Seferberlik münasebetiyle Kastamonu'da bulunan on dördüncü fırka merkez Hastanesi tarafından askere alınacaklar için bir komisyon kurulmuştu. Kastamonu halkı vatanın sulh ve selametini düşündüğünden kurulan bu komisyonun işini kolaylaştırmak için ellerinden geleni yapmışlardı. Komisyona geceleyin çalışmalarına devam etmesi için lüks lamba ve her türlü kırtasiye malzemesi temin etmişti. On Dördüncü Fırka Merkez Hastanesi Baş Hekimi ve kurulan komisyon başkanı Süreyya Mustafa yerel basın aracılığıyla Kastamonu halkına minnettarlığını duyurmuştu ki bu haberden savaş ve seferberlik ilanıyla Kastamonu'da halkın heyecana kapıldığı izlenimi çıkmaktadır.¹¹⁷

---

¹¹⁶ Mehmet Beşikçi, **Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014, s. 39.

¹¹⁷ "Memnuniyet ve Teşekkür", **Köroğlu**, Sayı, 272, 6 Ağustos 1330 (19 Ağustos 1914), s. 3.

3. KASTAMONU HALKININ ORDU İÇİN YARDIM ÇABALARI

I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı ordusunun mevcudu 3 milyon civarında idi.¹¹⁸ Bu ordunun kontrol edilmesi ve ihtiyaçlarının karşılanması için çok iyi bir geri hizmet teşkilatı gerekli idi. Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı sırasında orduyu kontrol ederken için birçok sorunla karşılaşmıştı. Bu sorunların başında ordu ve sivil halkın iâşesini temin etmek ve savaşın gerektirdiği harcamaların finansını sağlamak geliyordu. Bu ancak yerli tarımın ihyası ile mümkündü.¹¹⁹ Çünkü I. Dünya Savaşı'nın başlangıcında devletin kısmen üretime dayalı sanayisi olsa da Anadolu ekonomisi tamamen tarıma dayanıyordu. Osmanlı Devleti'nin zirai mahsulatı ise birden fazla çeşitte idi. Anadolu ve Suriye taraflarında büyük oranda hububat üretilmekteydi. Konya-Ankara hattının doğu tarafı ile Suriye Halep ve Filistin taraflarında sert buğday ve arpa, Kastamonu ve Hüdavendigâr (Bursa ve çevresi) vilayetlerinde üretilen pirinç miktarı ise sürekli artış göstermekte idi. Kıyı kesimlerinde bulunan vilayetlerde ise büyük oranda turunçgiller yetiştirilirdi.¹²⁰

I. Dünya Savaşı'nın başlamasını müteakiben ithalat ve ihracat durma noktasına gelmiş ve temel gıda maddelerinin temin edilmesi zorlaşmıştı.¹²¹ Ziraatın önemi savaş günlerinde daha iyi anlaşılmişti. Bir buğday tanesi, bir top mermisi kadar önemli hale gelmişti.¹²² Osmanlı Devleti'nde ekilebilecek alan 80 milyon dönüm civarında idi. Fakat bu miktarın sadece 1/3 kadarı tarım arazisi olarak kullanılabilirdi.¹²³ Ülkede nüfus yoğunluğunun düşüklüğü nedeniyle tarım arazilerinin hepsi ekilemiyordu. Ayrıca tarım makineleri de çok fazla değildi. I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Anadolu'da bulunan tarım arazilerinin tamamına yakını tahıl üretimi için kullanılmaya başlanmıştı. Zira en çok ekilenler arasında başta buğday olmak üzere arpa, mısır, gibi ürünler bulunmakta idi.¹²⁴

¹¹⁸ Şevket Süreyya Aydemir, **Enver Paşa**, Cilt: III, İstanbul 1972, s. 183-188-Yaklaşık olarak 2.850.000 asker silahaltına alınmış bu da ortalama olarak 52 firkaya tekabül etmekteydi.

¹¹⁹ Toprak, a.g.e, s.440.

¹²⁰ "Ziraatımızın Vilayet-i Umumiyesi – Ziraat Hakkında Malumat-ı Umumiye", İktisadiyat Mecmuası, 14 Mart 1332, Sene 1, Cilt: I, s. 5-6.

¹²¹ Vedat Eldem, **Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi**, Ankara 1994, s.7.

¹²² "Ziraatımız", **Köroğlu**, Sayı, 424, 16 Ağustos 1333 (16 Ağustos 1917), s. 1.

¹²³ Abdullah Cevdet, "Yeni Ziraat ve Ticaret Nazırımızla Mülakat", 4 Kânunievvel 1330, İctihad, Sene 5, Sayı:123, s. 409-413.

¹²⁴ Tefvik Güran, **19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı**, İstanbul 1998, s. 89-90.

Osmanlı Devleti'nde I. Dünya Savaşı başlamadan önce 800.000 ton üzüm, 300.000 ton fındık, 700.000 ton incir ve 131.400 ton zeytin üretimi yapıldığı bilinmektedir.¹²⁵ Fakat savaş başladıktan sonra kadın, çocuk, yaşlı ve eli silah tutan gençlerin askere alınmasıyla birlikte tarım hayvanlarının da cepheye kaydırılması ve tarım araçlarının yetersiz oluşu neticesinde ülkenin tarımsal üretimi olumsuz yönde etkilenmişti.¹²⁶ Osmanlı Hükümeti tarımsal üretimdeki olumsuzlukları gidermeye yönelik (köylülerin tarlada düzenli çalışabilmeleri için evlerde tutulması, ekim yapılacak yerler ve ekim miktarlarının belirlenmesi, köylüler için uygun şartlarda kredi sağlanması gibi) tedbirler alarak hükümetin elinde bulunan tarım aletleri, araç ve gereçleri de çiftçilerin kullanımına sunmuştu.¹²⁷ II. Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakki Cemiyeti tarıma çok önem vermektedir. Bu nedenle 1914 yılında "Çiftçiler Derneği" adında bir sivil toplum örgütü kurmuştu. Dernek çiftçilere ücretsiz olarak dağıtılmak üzere, çiftçilikle ilgili pratik bilgileri içeren "Çiftçiler Derneği Mecmuası" çıkarıyor, onların bilinçli tarıma yönelmesini sağlıyordu.¹²⁸ Kastamonu Vilayeti'nin gelirleri de umumiyetle tarım ve orman ürünlerine dayalı idi ki İttihat Terakki Hükümeti, Avusturyalı uzmanlardan Hermann Veith'in başkanlığında geliştirdiği proje kapsamında, Avrupa'da savaşın başladığı tarihlerde Aydın ve Kastamonu vilayetlerinde ağaçlandırma çalışmaları başlatmıştı.¹²⁹

Kastamonu Vilayeti, tarım arazileri yönünden oldukça zengin topraklara sahip olması ve savaşın cephelerinden biri olmamasından dolayı tarıma ağırlık vermiş ve orduya en fazla tahıl yardımında bulunan vilayetlerden birisi olmuştur. Üretimin artırılması için Kastamonu Vilayetine bağlı olan Cide kazasında ipotekli olan ve Ziraat Bankası tarafından el konulan tarlaların ekilmesi için ipoteklerin kaldırılması ve toprağın köylülerle buluşturulması yönünde Köroğlu gazetesinde haber yapılmış, konu gündeme taşınarak vilayet ileri gelenlerinin dikkatleri bu konuya çekilmişti.¹³⁰ Fakat erkeklerin cephede olması ve tarımsal iç gücünün yetersizliği büyük bir problem olarak Kastamonu'nun karşısına çıkmıştı. Hali hazırda bulunan tarlaların ekilmesi ve tarımsal üretimin aksamadan devam etmesi hem hükümetin hem de Kastamonu Vilayetinin daha öncelikli programı olarak görülüyordu.

¹²⁵ Alptekin Müdarrisoğlu, **Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları**, Ankara 1991, s. 72-73.

¹²⁶ Müdarrisoğlu, a.g.e, s. 70-72

¹²⁷ Ahmad, a.g.e, s. 226.

¹²⁸ Toprak, a.g.e, s. 453.

¹²⁹ Ahmad, a.g.e, s. 227.

¹³⁰ "Nöbet Tarlaları", **Köroğlu**, Sayı, 313, 21 Mayıs 1331 (3 Haziran 1915), s. 1.

Bu öncelik nedeniyle vilayette ciddi zirai hamleler gerçekleştiriliyordu. Örneğin Kastamonu Ziraat Müdürü Ahmet Hilmi'nin bölgede çiftçilik yapan halkı bilgilendirmek için büyük gayretleri olmuştu. Basına yansıyan haberlerden anladığımız kadarıyla Kastamonu Ziraat Müdürü Ahmet Hilmi, üretimi artırabilmek için "tarımda makineleşme" ve "toprağın usulüne uygun işlenmesi" gerektiği üzerinde durarak, "toprakları mükemmel işlemek için öncelikle kullanılan araç ve gerecin geleneksel yöntemlerden kurtarılarak modernize edilmesini" savunmuştu.¹³¹ Savaş sadece askeri işbirliğini öngörmemişti. Bu noktada tarımda modernizasyonun sağlanması yolunda Osmanlı Devleti'nin müttefiki olan Almanya ile sadece cephede değil tarım alanında da iş birliği yaptığını görmekteyiz. Zira bu yıllarda tarımda meydana gelen gelişmeler arasında üretimi artırma konusunda faydalı olan Rudsak markalı Alman pulluğu kullanımının tarım alanında modernleşmeye yönelik atılacak adımların başında geldiğini söyleyebiliriz. Bu pulluğun en önemli özelliği her türlü toprakta işlemeye elverişli olduğu gibi hayvanata da ağırlık ve zorluk vermemesidir. Pulluğun ilerlemesi gayet muntazam olduğundan tarlanın her yerini sürer ve düzgün kullanıldığında bütün otların kuruyup çürümesine yardım ederdi. Şöyle ki yaz aylarında bile toprağın rutubetini korumasına yardımcı oluyordu. "Amele çiftçilerin tespitine göre Alman pulluğuyla sürülmüş bir tarladaki ekin, kara sabanla sürülmüş bir tarladaki ekinden daha evvel oraya geldiği gibi tarlanın mahsulünden daha çok verim alınıyordu. Bu pullukla ilk beher nadasları yapılırsa pek fayda görülmekteydi. Bu pulluğun birkaç boyu vardı ve bunlar bu şekilde yekdiğerlerinden ayırt ediliyordu. Kastamonu'daki aleti ziraiye deposunda 4,8,10 numaralı pulluklar vardı. Ayrıca depoda bulunmayan 6 numarasıyla başka bir pulluk da mevcuttu. Tabi ki bu pulluğu arzu edenler ilgili memuriyete bildirerek talep edebiliyorlardı. Bu pullukların numaraları büyüdükçe bir çift hayvan fazla koşmak icap ederdi. Fakat buna mukabil arazi daha derin ve daha geniş sürülürdü. En küçük numaralısı bir çift bargir (beygir) veya öküz ile mükemmel surette işlerdi. Onların fiyatları iki liradan başlar beş altı lirayı bulurdu. Pullukların iki üç kulaklı olanları da vardı. Bunların göreceği iş tabi ki de yerine göre iki üç pulluğun göreceği işe bedeldi."¹³²

Kastamonu Vilayetinde tahıl ekimi dışında sanayide kullanılan bitkilerinin de tarımı yapılmakta idi. Özellikle "haşhaş ve afyon" diğer mahsullerden daha üstün

¹³¹ "Kastamonu'dan Sinop'a", **Köroğlu**, Sayı, 344, 31 Kânunievvel 1331 (13 Ocak 1916), s. 4.

¹³² "Ziraat İşleri", **Köroğlu**, Sayı, 286, 13 Teşrinisani 1330 (26 Kasım 1914), s. 3.

tutuluyordu. Çünkü haşhaş ve afyonda hem yağ oranı daha fazla hem de alınan mahsul miktarı buğday, arpa ve aynı cins mahsullere göre üç dört kat daha fazlaydı.¹³³

Dünya'da en revaç gören afyon, Fransa'nın güney kesimlerinde ve Cezayir bölgesinde üretilmekteydi ve bunun birkaç çeşidi vardı. Eczacılık ve tıp alanlarındaki değeri yeni yeni anlaşılmiş olan afyonu, farklı amaçlarla da kullananlar vardı. Keyif verici olan afyon yüzünden bazı insanların hayatlarını dahi kaybettiği bilinmekteydi. Ancak savaş esnasında ecza olarak kullanımı yaygınlaştığından haşhaşa duyulan ihtiyaç daha artmış bu yönde çiftçiler teşvik edilmişti. Örneğin Kastamonu'da "haşhaş ziraatı yapan çiftçiler elde ettikleri afyonu pazarlarda rahatlıkla satabilmektedir" denilerek, "haşhaş ziraatı yapan çiftçilerin daha kaliteli afyon elde edebilmek için nelere dikkat etmeleri gerektiğine" dair bilgiler basın yoluyla anlatılmıştı.¹³⁴ Ayrıca haşhaş yağının "gaz yağı yerine de kullanılabilmesi" belirtilerek ülkede gaz yağı yokluğuna alternatif olabileceği düşünülmüştür. Özellikle Çankırı'da herkesin bu yağı hususi lambalarında kullanmaya başladıklarının haberi verilerek, Kastamonu'da da yaygınlaşması amaçlanmıştı.¹³⁵

Gazete haberine göre haşhaş fazla sıcak iklimlerden hoşlanmazdı. Ülkemizde en çok Afyonkarahisar, İzmir'in Aydın sancağı, Sivas'ın İskilip sancağı ve Çorum mıntıklarında yetiştirilmekteydi. Haşhaş çok yapışkan ve ziyade kumlu olmamak şartıyla hemen her türlü toprakta yetişmektedir. Fazla killi, balçıklı, kireçli topraklarda istenilen verimin alınamayacağı vurgulanarak, haşhaş ziraatı için uygun olan arazi şartları hakkında bilgi verilmekte buna Kastamonu'nun arazisinin elverişli olmasından ötürü teşvik edilmesine çalışılıyordu.¹³⁶

"Kendisinden önce ekilmiş nebat tarafından toprağın kuvveti azalmış olur. Bu nedenle tarlaya lazım gelen kuvveti iade etmek için tarlayı gübrelemek gerekir. Tarlalar iyi gübrenirse mahsül kaliteli ve bereketli olur. Haşhaş ekilecek tarlayı gübreleme zamanı son bahardır. Gübre tarlaya çekilince küme halinde bırakılmamalı ve toprağa dağıtılmalıdır. Kümelerin arasındaki mesafe ne kadar az olursa tarlaya dağıtılmasının da bir o kadar kolay olacağı" vurgulanarak, haşhaş ziraatı yapılacak tarlanın nasıl hazırlanması gerektiği hakkında bilgi verilmekteydi.¹³⁷

¹³³ "Haşhaş Ziraatı ve Afyonculuk", **Köroğlu**, Sayı, 312, 14 Mayıs 1331 (27 Mayıs 1915), s. 3.

¹³⁴ "Haşhaş Ziraatı ve Afyonculuk", **Köroğlu**, Sayı, 332, 1 Teşrinievvel 1331 (14 Ekim 1915), s. 2.

¹³⁵ "Gaz Yerine Haşhaş Yağı", **Köroğlu**, Sayı, 343, 24 Kânunievvel 1331 (6 Kasım 1915), s. 2.

¹³⁶ "Haşhaş Ziraatı ve Afyonculuk", **Köroğlu**, Sayı, 318, 25 Haziran 1331 (8 Temmuz 1915), s. 3.

¹³⁷ "Haşhaş Ziraatı ve Afyonculuk", **Köroğlu**, Sayı, 319, 1 Temmuz 1331 (14 Temmuz 1915), s. 4.

Ayrıca İspanyollar tarafından Avrupa'ya ithal olunan patatesin Kastamonu Vilayeti ve civarında da yetiştirilebileceğini ve yetiştirilecek patatesin Avrupa'ya ithal olunan patates kadar kaliteli olabileceği belirtilmiştir.¹³⁸ Savaş yıllarında özellikle Avrupa'da Amerika'dan gelen patatesin yokluğu ciddi oranda hissedilir olmuştu. Başta İngiltere olmak üzere ABD ve Fransa'nın Almanya'ya uyguladıkları yiyecek ambargosu nedeniyle ciddi sıkıntılar çıkmıştı. Savaş ve yokluk zamanlarında besin değeri yüksek olan gıda maddelerinden biri olan patatesin de önemi ve ona duyulan ihtiyaç artmıştı. Bu yüzden savaştan devletlerin iklimi müsait olan yerlerde patatesin ekimi teşvik edilmişti ki Kastamonu'da bazı mahallerde bazı bölgelerde arpa, buğday ve emsali hububatın bitlendiği işitilmişti. Bitlenmiş buğdaydan un yapılamadığı gibi değirmene getirilen buğday ile elde edilen un arasında da ciddi bir miktar kaybı yaşanmıştı. Bu ise hem çiftçileri hem de hükümeti ciddi sıkıntıya sokmuş, alternatif arayışlar içerisinde olmuşlardı. Hububatın bitlenmesine karşı alınabilecek en iyi yöntem ambarların temiz tutulmasıydı. Yine nemli halde ambarlara doldurulan buğday da kızırdı ve kızırmış buğday ise hiç bir işe yaramazdı. Bunun içinde kızırdığından şüphe edilen buğdayların ambarlardan çıkartılarak güneşte kurutulması gerektiği belirtilmiştir. Tahıl yerine patates ekimi teşvik edilmişti.¹³⁹

Yöre halkı Ziraat Müdürü Ahmet Hilmi'nin vermiş olduğu bilgiler ışığında hareket ederek hem tarımda daha modern alet ve edevatları kullanmayı öğrenmiş hem de ekili tarlalardan daha erken mahsul alarak cephede çarpışan ordu için lojistik destek sağlamıştı. Tarımda ilerleme kaydedildiğini Ağustos 1916 tarihli Köroğlu gazetesindeki habere göre Kastamonu Vilayetine bağlı olan Boyabat, Taşköprü ve İnebolu kazalarında geçen sene mevcut olan mahsul miktarına göre o yıl yüzde 10 daha fazla verim yaşanmıştı.¹⁴⁰ Savaş, tarımsal anlamda Kastamonu için adeta fırsata dönüşmüştü.

¹³⁸ "Patates Ziraatı", **Köroğlu**, Sayı, 326, 20 Ağustos 1331 (2 Eylül 1915), s. 4.

¹³⁹ "Hububatın Bitlenmesi", **Köroğlu**, Sayı, 355, 17 Mart 1332 (30 Mart 1916), s. 3.

¹⁴⁰ "Pirinç Ziraatı", **Köroğlu**, Sayı, 377, 18 Ağustos 1332 (3 Ağustos 1916), s. 1.

4. YERELİN GENELE BAKIŞI

4.1 Savaş Yıllarında Sivil Toplum

Fransız İhtilali (1789), tüm dünyada milliyetçilik fikirlerinin gelişmesini sağlamıştı. Bünyesinde birçok farklı etnik gurubu barındıran Osmanlı Devleti de bundan etkilenmiş; tebaası olan Rum ve Ermenilerin bağımsızlık hareketleri neticesinde ülke bütünlüğünü korumakta zor duruma düşmüştü.¹⁴¹ Bu durum ülkenin çoğunluğunu teşkil eden Türk milletinde de birlik ve beraberlik duygusunu artırmıştı. Bu duygu beraberinde bazı toplumsal hareketleri vücuda getirmiş, bunların başında da İttihat ve Terakki Cemiyeti doğmuştu.¹⁴²

İttihat ve Terakki Cemiyeti, 21 Mayıs 1889 tarihinde bir siyasal hareket ve iktidar partisi olarak kurulmuştur. Cemiyetin kurucuları arasında Namık Kemal, Ziya Paşa, İbrahim Temo, Abdullah Cevdet ve Mehmet Reşit gibi şahsiyetler bulunuyordu.¹⁴³ Bu oluşuma muhalefet olanlar arasında ise İsmail Kemal, Prens Sebahattin ve Ali Kemal gibi isimlerdi.¹⁴⁴ Cemiyet ilk önce kamuoyundan gizli olarak II. Abdülhamit'i tahttan indirme gayesiyle kurulmuş iken Binbaşı Kamil Bey tarafından aşikâr hale getirilmişti.¹⁴⁵ Daha sonra yaşanan sürgünler neticesinde cemiyetin adı Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti olarak değiştirilmişti.¹⁴⁶

Ülkenin geleceği için birçok işler yaparak Meşrutiyetin ilan edilmesini sağlayan cemiyet daha sonra Osmanlı Hürriyet Cemiyeti ile birleşerek ismini İttihat ve Terakki Cemiyeti olarak değiştirmişti.¹⁴⁷ İttihat ve Terakki Cemiyeti, Osmanlı ve Dünya kamuoyunda gördüğü desteğe rağmen birçok da düşman edinmişti. Örneğin Reval görüşmelerinde Osmanlı Devleti, İngiltere ve Rusya tarafından "Hasta Adam" olarak nitelendirilirken İttihat ve Terakki Cemiyeti bunu asla kabul etmemiş, bu yüzden de cemiyetin faaliyetleri diğer devletler nezdinde kabul görmemişti. Osmanlı ülkesinde azınlık olarak yaşamakta olan Ermeniler dahi, her ne kadar I. Jön Türk Kongresinde

¹⁴¹ Feroz Ahmad, **İttihatçılıktan Kemalizme**, Kaynak Yayınları, 2. Bs., İstanbul 1986, s. 115.

¹⁴² M. Şükrü Hanioglu, **Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük 1889-1902**, Cilt: 1, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 36-70.

¹⁴³ Ahmet Bedevi Kuran, **İnkılap tarihimiz ve Jön Türkler**, Tan Matbaası, İstanbul 1945, s.138.

¹⁴⁴ Ahmad, a.g.e, s. 11.

¹⁴⁵ Nazan Ölmez, "*Jön Türklerin Türk ve Batı Kültürüne Bakışı*", Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Konya 2012, s. 47.

¹⁴⁶ Sinan Akşin, **Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2001, s. 31.

¹⁴⁷ "Halil Mentеше'nin Anıları", Altınordu Yayınları, Ankara 2019, s. 15.

bir arada faaliyet gösterecekler de İttihat ve Terakki Cemiyetini kendilerine rakip olarak görmüş ve Türklerden hiç hoşlanmadıklarını I. Dünya Savaşı'nda da göstermişlerdi.¹⁴⁸ 31 Mart Olayı (13 Nisan 1909) neticesinde II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesi ve yerine V. Mehmet unvanıyla Reşat'ın tahta çıkarılması ile yönetim tamamen İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin eline geçmişti.¹⁴⁹

1912 senesindeki seçimlerde İttihat ve Terakki, Kastamonu merkez üyeliğine Münir Bey ve Misli Ağazâde Mustafa Bey atanmış, akabinde görev Şeyh Ata Efendi tarafından devam ettirilmişti. Ülke genelindeki seçimleri Kastamonu'dan Ahmet Mahir Necmettin Bey ve İsmail Mahir Bey kazanmıştı.¹⁵⁰ Dolayısıyla İttihat Terakki'nin en güçlü olduğu yerlerden biri de Kastamonu idi.

I. Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı Devleti'nin başında bulunan İttihat ve Terakki Hükümeti, içinden geçmekte olduğu savaş ortamının getirdiği olumsuz hava koşullarından toplumun kurtulması için sosyal etkinliklere ağırlık vermişti. Bu etkinlikler moral ve motivasyonu artırıcı etkinlikler olduğu gibi bu yolla, savaş yıllarında iktidara yönelik eleştirileri de bertaraf etmeyi hedeflemişti.

İttihat ve Terakki Cemiyeti dernekleşmeyi temel politikası haline getirmek için uğraş vermişti. Zira hedeflediği politikayı bu sayede topluma mal etmeyi düşünmüştü. Bu politika neticesinde de ülke genelinde şubeler açmaya başlamıştı. Bu şubelerden biri de Kastamonu Şubesi idi. Cemiyetin İstanbul'da oluşturduğu hava Kastamonu'da bulunan aydınların dikkatini çekmişti ki bu kişiler vasıtasıyla İttihat Terakki, Kastamonu'da oldukça etkin idi. Cemiyet kısa sürede Kastamonu'da teşkilatını kurmuş, daha 10 Ağustos 1908 tarihinde Darûlkurra Medresesi'nde bir toplantı düzenlenmek suretiyle şubesini oluşturmuştu. Cemiyete geçici başkan eski Malatya mutasarrıfı Reşit Bey ve kâtipliğe Fazlıoğlu Besim Bey seçilmiş ve İttihat Kulübü adıyla bir de salon açılmıştı.¹⁵¹

Cemiyetin Kastamonu'daki çalışmaları hükümetin içine düştüğü dış krizler nedeniyle bir ara kapatılma tehlikesiyle karşı karşıya kalmış olsa da Bolu Mebusu Habib (İsmail Habib Sevük) Bey'in Kastamonu'ya gelmesiyle tekrar hız kazanmıştı.¹⁵² Cemiyet Kastamonu halkının arasında taraftar bulma gayesindeki çalışmalarına paralel olarak

¹⁴⁸ Ahmet Rıza Bey'in Anıları, (Hazırlayan: Bülent Demirbaş), Arba Yayınları, İstanbul 1988, s. 57-58.

¹⁴⁹ Şeyhülislam Cemalettin Efendi, **Siyasi Hatıralarım**, Nehir Yayınları, s. 40.

¹⁵⁰ İslamoğlu, a.g.t, s. 35.

¹⁵¹ İslamoğlu, a.g.t, s. 29.

¹⁵² Mustafa Eski, "**31 Mart Olayının Kastamonu'daki Yankıları**", Ankara 1991, s. 16; M. Ziyaeddin Demircioğlu, "**Kastamonu'da Meşrutiyet Nasıl İlan Olundu**", Kastamonu 1968, s.23-25.

halk tarafından tanınmış kişileri bünyesine katarak yoluna devam etmeye çalışmıştı. Bu nedenle Araçlı İsmail Bey, memleketi Kastamonu'ya gönderilmişti. İsmail Bey Nasrullah meydanında halka seslenerek herkesin İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katılması gerektiğini belirterek taraftar toplamaya çalışmıştı. Onun bu gayretleri neticesinde Kastamonu'dan çoğu kişi İttihat Terakki'ye meyletmışti.¹⁵³ Nitekim Cemiyet daha sonra çalışmalarını yürütebilmesi için kendi bünyesinde kurulan Köroğlu gazetesini de Kastamonu'da yayın organı olarak çıkarmaya başlamıştı.¹⁵⁴ Savaş yıllarında toplumda etkin olacak iki unsur bulunuyordu ki bunlar Köroğlu gazetesini ve İttihat Terakki'nin Kastamonu Şubesi idi.

Bu dönemin güçlü partilerinden biri de Hürriyet ve İtilâf Fırkası idi. Partinin kuruluş amaçlarının başında İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne muhalefet olma düşüncesi gelmekteydi. 21 Kasım 1911 tarihinde İstanbul'da kurulan parti Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde şubeler açmıştı. Kurucusu Dursunzâde Mehmet Hilmi Efendi idi. Partiyeye kuruluş aşamasında 22 Rum mebus katılmıştı. Fırka bu katılımlardan dolayı teşkilatlanmasının üstün olduğunu savunmakta ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni küçümsemekteydi. Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın Kastamonu Şubesi ise 1912 yılında kurulmuş; kısa sürede de merkez ve kazalardan şubeler de açılmıştı. Hürriyet ve İtilâf Fırkası İttihat ve Terakki Cemiyetine muhalefet olmak için Kastamonu'da Zafer gazetesini çıkarmıştır.¹⁵⁵

Bu dönemde Türkçülük fikri epey rağbet görmekteydi ki İttihat Terakki'nin 1914-18 arası İslam politikası suya düşünce en çok dayanacağı fikir akımı bu olacaktı. Bu çerçevede sivil toplum örgütleri kurarak fikir dünyasını halka yayma çalışan İttihat Terakki, Türk Derneğini adıyla siyasetten uzan duran kişilere de hitap etmeye çalışmıştı. Dernek düşünce olarak her ne kadar siyasi menşeyli ise de yaptığı faaliyetler bakımından sosyo-kültürel bir kuruluş olarak değerlendirilmektedir. Dernek, kurulması fikrini ortaya çıkaran Yusuf Akçura, Necip Asım, Ahmet Mithat, Boyacıyan Agop ve Veled Çelebi'nin de katıldıkları, Mülkiye Mektebi Müdürü Celâl Bey'in öncülüğünde 25 Aralık 1908 tarihinde İstanbul'da kurulmuştu.

Derneğin kuruluşundan bir sene sonra 25 Aralık 1909 tarihinde Kastamonu şubesini açmıştı. Kastamonu Şubesi başkanlığı İstinaf Mahkemesi başkanı Ali Rıza Bey

¹⁵³ Eski, a.g.e, s. 25.

¹⁵⁴ Mehmet Serhat Yılmaz, **II. Meşrutiyet Devri Kastamonu Basın Tarihi (1908-1918)**, Berikan Yayınevi, Ankara 2008, s. 36-37.

¹⁵⁵ İslamoğlu, a.g.t, s. 38.

tarafından yürütülmekteydi ve derneğin üyeleri arasında Kastamonu Valisi Hüsnü, Savcı Halit, istinaf azası Kosti, Reji davavekili Osman, istinâf Baskâtibi Rıfat, Seyh Ataullah efendi, Mahkeme Zabıt kâtibi Sabit ve istinaf azası Hacı Mümin Bey gibi vilayetin ileri gelenlerinden oluşuyordu.¹⁵⁶

Türk milliyetçiliği düşüncesi etrafında şekillenen diğer bir cemiyet de Türk Gücü Derneği idi. Bu cemiyet de Türk Derneği ile aynı gaye etrafında toplanmıştı. Ülke genelinde sayısı 26 civarında olan şubeler açmıştı. Dernek Kastamonu şubesini 5 Aralık 1913 tarihinde kurmuştu. Açılışına Kastamonu halkı büyük ilgi göstermişti. Hatta açılış esnasında halkın ilgisini çekmek için sigara ve ayran ikram edilmişti. Kastamonu Valisi Reşit Bey'in açılışına katıldığı Türk Gücü Derneği, özellikle gençlerin ve öğrencilerin ilgi gösterdiği bir örgüt olmuştu. Hitap ettiği çevre nedeniyle "Mekteb-i Sultani" öğrencileri de dilekçe yazarak derneğe üye olmak istemişlerdi. Tüm Dünya'da olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde ve Kastamonu Vilayetinde de artmaya başlayan milli hissiyat, Türk Gücü gibi dernekler vasıtasıyla daha da yaygınlaşıyordu. Bunu fırsat bilen İttihatçı Köroğlu gazetesi de toplum gösterdiği refleksi yayınlamaktan çekinmiyor; Mekteb-i Sultani öğrencilerinin dilekçesini olduğu gibi aktarıyordu:

“Muhterem Türk Gücü Heyet-i İdaresine,
İnkıraz üzere olan oyunlarımızı, millî adetlerimizi ihya ve Türk Mefkûresini alâ maksadıyla açılan ‘Türk Gücü’ müteşebbisinin muhteremesine arz-ı tebrikat ve takdim-i ihtiramat eyler ve usulüne teb’an muhterem 'güce' kaydımızı istirham ederiz.
Fi sene 8 Kânunievvel 329.
Mekteb-i Sultanî müdaviminden 8. seneden 167 numaralı İnebolulu Mustafa Fevzi, 6. seneden 133 numaralı Mahmut Remzi, 6. seneden 130 numaralı Safranbolulu Mehmet Tahir.”¹⁵⁷

Kastamonu Vilayetinde bulunan sosyal yardım kuruluşlarından ilki ise "Himâye-i Fukara Encümeni Cemiyeti" idi. Bu cemiyet, 1912 Mart ayında kurulmuştu. Cemiyetin en büyük destekçisi İttihat ve Terakki'nin Kastamonu milletvekili İsmail Mahir idi.¹⁵⁸ Fakirlik içerisinde çırpınan aileleri korumak amacıyla Nisan 1915 içerisinde Kastamonu'da "Fukaraperver Cemiyeti" de kurulmuştu. Cemiyet kuruluşundan 22 Ekim 1915 tarihinden kadar faaliyetlerine ara vermiş ve Mart 1916 senesinde fakirlerin

¹⁵⁶ İslamoğlu, a.g.t, s. 49.

¹⁵⁷ İslamoğlu, a.g.t, s. 52.

¹⁵⁸ İslamoğlu, a.g.t, s. 56.

yararına bir piyango çekilişi faaliyetlerine bulunmuştu. Daha sonra cemiyetle ilgili basına yansıyan herhangi bir bilgiye rastlanılamamıştı.¹⁵⁹

Savaş yıllarında harp mağduru olan gazilere her türlü desteği vermek amacıyla "Gazilere Yardım Cemiyeti" de kurulmuştu ki bu cemiyet özellikle I. Dünya Savaşı'nda hükümetle birlikte etkin faaliyetler yürütecekti. Cemiyet sayesinde gazilere maaş bağlanması yeniden hükümetin gündemine getirilecek, bunda da gayet başarılı olacaklardı. Cemiyet diğer taraftan sağlık alanında da aktif rol oynayacak, bu sayede elde ettiği nakdî yardımlar sayesinde Ankara'da bir hastane dahi kuracaktı. Nitekim cemiyete yapılan yardımlar umumiyetle Kastamonu Vilayetinden yapıldığı için Ankara'da kurulan bu hastaneye "Kastamonu ve Sinop Sancakları Hastanesi" adı verilmişti.¹⁶⁰

Yine yardım toplamak ve hastaneler tesis etmek amacıyla İttihat ve Terakki hükümetinin desteğiyle 19 Ocak 1913 senesinde merkezi İstanbul olmak üzere "Müzaheret-i Milliye Cemiyeti" kurulmuştur. Cemiyetin Kastamonu şubesi ise Avrupa'da siyasi krizlerin zirveye ulaşacağı Haziran 1914 ayı içerisinde açılmıştı.¹⁶¹

24 Kasım 1916 tarihinde ilk nizamnamesi yayınlanan "Hanımlar İş Yurdu Cemiyeti" ise hanımların meslek sahibi olması amacıyla Kastamonu Vilayetinde kurulmuştu. Ayrıca cemiyete kaydolmak isteyen fakir bayanlardan herhangi bir ücret almayan bu cemiyet, haftada iki kez toplanmayı ve Kastamonulu kadınları hem maddi hem de manevi olarak gelişmelerini amaçlamıştı. Dönemin valisi Atıf Bey ve eşi derneğin en büyük destekçisi olmuştu.¹⁶²

Osmanlı Devleti'nde saray gelenekleri arasında Nevruz bayramı kutlamaları ayrı bir öneme sahipti. Bu kutlamalar II. Meşrutiyetin ilan edilmesiyle beraber süreklilik kazanarak uzun yıllar Osmanlı Devleti'nde devam ettirilmiştir. Toplumda Türkçülük düşüncesini aşılama amacıyla zamanla bu bayram "Ergenekon" günü olarak kutlanmaya başlanmıştır. Bu kutlamalar Kastamonu vilayetinde 1914 ve 1915 yıllarında adeta "milli bir bayram havasına" bürünmüş ve öyle gerçekleştirilmiştir.¹⁶³

Bu kapsamda I. Dünya Savaşı henüz başlamamış iken Kastamonu Türk Gücü

¹⁵⁹ İslamoğlu, a.g.t, s. 57.

¹⁶⁰ İslamoğlu, a.g.t, s. 64.

¹⁶¹ İslamoğlu, a.g.t, s. 65.

¹⁶² Eski, a.g.e, s. 90.

¹⁶³ Mehmet Serhat Yılmaz, **Kastamonu'da Nevruz**, Beril Ajans, Ankara 2004, s.22.

Cemiyeti¹⁶⁴ tarafından 9 Nisan 1914 (27 Mart 1330) tarihinde milli bir bayram havasında (Nevruz, Ergenekon Bayramı) II. Meşrutiyet'in ilanının yıldönümünde kutlamalar yapılmıştı. İttihat ve Terakki Müfettişi İsmail Hakkı Bey ve Mekteb-i Sultanî öğrencilerinden Muhsin Bey kuruluş gününü övücü nitelikte konuşma yapmıştı.¹⁶⁵ Bu kutlamalarda Saltanat-ı Osmaniye'de bulunan Türklerin ne kadar "cengâver ve vatanperver" oldukları vurgulanmıştı. Türk gençlerine seslenerek tarihten gelen bu "vatanperver ve cengâverlerin" Şeref-i İslamiyet'i korumaları ve Osmanlı mülküne sahip çıkmaları gerektiğini belirterek Türk gençlerinin bu gibi bayramları ihya etmeleri gerektiğinin altı çizilmeye çalışılmıştı.¹⁶⁶

Bu kutlamalar 1915 senesinde de "Ergenekon Bayramı" adı altında gerçekleşmişti. Manşetlere "Ergenekon Günümüz" ve Kastamonu'da "Ergenekon Bayramı" şeklinde yansımış fakat 1914 senesindeki kutlamalardan farklı olarak şiiirler gazete haberinde yayınlanmamıştı.¹⁶⁷

11 Kasım 1914 Çarşamba günü Araç ilçesinde Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesini destekler nitelikte hükümetin başında olan İttihat ve Terakki merkezi tarafından dua tilaveti eşliğinde bir merasim düzenlemişti.¹⁶⁸ Düzenlenen bu tören ve merasimler, savaş yıllarında hükümetin en çok ihtiyaç duyduğu, Kastamonu halkında da fazlasıyla bulunan vatan sevgisinin alevlenmesine neden olmakta, bu sayede halk militer yapıya büründürülmekteydi. Özellikle de Karadeniz Baskını'ndan sonra devletin savaşa dini ve milli bir gaye bulmak uğruna, Almanya'nın da teşvikiyle icat ettiği "Cihad-ı Ekber" Kastamonu'da da etkin oluyordu. Örneğin Tosya'da 19 Kasım 1914 Perşembe günü cihat lehine bir miting yapılmış; sabahın erken saatlerinden itibaren bir araya gelen Kastamonulular, başta Rusya ve İngiltere olmak üzere İtilaf Devletlerine öfkelerini bildiriyorlardı. Miting adeta mahşeri bir kalabalıkla toplanmış; köylü, şehirli, genç,

¹⁶⁴ İttihat ve Terakki Cemiyeti askeri yapıyı esas alan "**paramiliter**" gençlik örgütleri kurmaya karar verdi. Bu amaçla 05.12.1913'te Türk Gücü Cemiyeti Kastamonu Şubesi kurdu. Kurucuları ve ilk yönetim kurulu Miralay Cemal Bey (Cemal Paşa), Atıf Bey (Mülkiye Mezunu), Falih Rıfkı (Atay) Bey, Dr. Tevfik Rüştü (Aras) Bey, Ethem Nejat Bey (Manastır Öğretmen Okulu Eski Müdürü), Basri Bey (Nancy Ziraat Mektebi Mezunu), Kuzucuoğlu Tahsin Bey (Makine Mühendisi)'di. Cemiyet, İttihat ve Terakki'nin gençlik örgütüydü. İttihat ve Terakki'nin İkinci Meşrutiyet'ten sonra kurduğu Türk Gücü Spor Kulüpleri İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Lokallerinde çalışmaktaydılar. Cemiyet, İttihat ve Terakki'nin gençlik örgütüydü. Türk Gücü Cemiyeti, bir spor ve izcilik kuruluşudur.

¹⁶⁵ Mehmet Serhat Yılmaz, " Kastamonu'da İstiklâl-i Osmânî Günü Kutlamaları " **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi**, C. 6, S. 3, Eylül 2009, s. 92.

¹⁶⁶ "*Milli Bir Bayram*", **Köroğlu**, Sayı, 254, 2 Nisan 1330 (15 Nisan 1914), s. 1-2-3.

¹⁶⁷ "*Yarın Ergenekon Günümüz*", **Köroğlu**, Sayı, 305, 26 Mart 1331 (8 Nisan 1915), s. 1; "*Kastamonu Ergenekon Bayramı*", **Köroğlu**, Sayı, 306, 2 Nisan 1331 (15 Nisan 1915), s. 1; Mehmet Serhat Yılmaz, **Kastamonu'da Nevruz**, Beril Ajans, Ankara 2004, s.30.

¹⁶⁸ "*Taşrada Tezahürat*", **Köroğlu**, Sayı, 284, 29 Teşrinievvel 1330 (11 Kasım 1914), s. 2.

ihtiyar, ulema, esnaf, mektep öğrencileri ve halk saat sabahın yedisinde askeriye dairesinin önünde toplanarak, buradan hükümet dairesinin önüne yürüyüş gerçekleştirmiş, ardında da namazgâh meydanına gelmişlerdi. Burada Müderris Efendi tarafından cihat hakkında ilan olunan fetva bir kez daha okunmuştur. Miting, Tosya Belediye Başkanının hararetli konuşmasıyla son bulmuştu.¹⁶⁹

Ayrıca Kastamonu'da 28 Aralık 1914'te Köroğlu gazetesinde verilen bir habere göre ise önceki gün İnebolu'da halk milli hislerle sokaklara dökülmüştü. İttihat ve Terakki Hükümeti lehine sloganlar atmış, sokak ve caddeleri süsleyerek Babıali'ye destek telgrafları göndermişti. Okula giden öğrencilerle İnebolu'da görev yapan askerlerin çoğunluğunu oluşturduğu İnebolu mitinginde halk, yoğun destek tezahüratları arasında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin şube binası önünde giderek burada hükümet lehine sloganlar atmışlar, onun savaş politikalarını desteklemişlerdi. Ardından öğrenciler namına Darü'l-Hilafet-i Aliyye Medresesi öğrencilerinden Osman, cemiyetin şube binasının balkonuna çıkarak hararetli bir konuşma yapmış ve şube önünde toplanan kalabalığı daha da galeyana getirmişti. Ona göre "Avrupalı Devletler", barbardı ve ahlaksızlığa bulanmış adeta "kan deryası" içinde yüzmekteydiler. Buna karşılık "Osmanlı Devleti", halen daha dünya için bir kurtuluş ümidi olabilir, "dünyaya adalet" getirebilirdi.¹⁷⁰ Osman'ın konuşması uzadıkça kalabalık artıyor, o da balkondan sesini biraz daha yükselterek, Hükümetin, savaşa rağmen "halkın refahını düşündüğünü", bunun için de "Darü't-Talim" ve "Darü's-Şif" a adında kurumlar açarak halkı unutmadığını, anlatmıştı. Ona göre savaş, "Osmanlıları düşüğü yerden tekrar kaldırmaya" yarayacaktı. Zira eskiden olduğu gibi bu savaş sayesinde, "Türklerin kendi top ve tüfekleri yapabilecek kadar kabiliyetlerini geliştireceğini ve muazzam günlere geri döneceklerini" de haykırmıştı. Kalabalıklar arasında öğrenci Osman'ı eleştiren, savaşın kötü bir şey olduğunu ve kendilerine yıkımdan başka bir şey getireceğini söyleyen çıkmamış, aksine İttihat-Terakki Hükümeti'nin aldığı savaş kararının sonuna kadar arkasında durmuşlardı.¹⁷¹ Elbette halkın böyle heyecanlı ve coşkulu kitleler haline gelmesinde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Kastamonu Şubesi aktif rol almıştı ve hükümete karşı, toplulukların milliyetçi ve dini duygularından yararlanılarak, onların hükümet lehine desteğini toplamaya çalışmışlardı.

¹⁶⁹ "Muazzam Bir İçtima", **Köroğlu**, Sayı, 286, 13 Teşrinisani 1330 (26 Kasım 1914), s. 2.

¹⁷⁰ "İnebolu'da İstiklal-i Milli Şenlikleri", **Köroğlu**, Sayı, 292, 25 Kânunievvel 1330 (7 Ocak 1915), s. 2.

¹⁷¹ Çetinkaya, a.g.t, s. 90.

4.2 Köroğluna Göre İdealize Edilen Kadın

Kadınlar Avrupa toplumunda 17. ve 18. yüzyıla kadar ikinci sınıf muamele görmüştü. Kadınlar ev işleri ve çocuklarla ilgilenirken, erkekler ise üretim yapmak için çalışmak zorundaydı. Ancak sanayileşmeyle birlikte imalatta artan iş gücü talebi nedeniyle kadınlar önemli iş gücü ihtiyacını karşılar hale geldiğinden beri bu durum değişmişti. Kadın için biçilen görev ev içiyle sınırlandırılmışken, sanayi devriminden sonra özellikle de I. Dünya Savaşı yıllarında erkeklerin askere alınmasıyla ciddi bir dönüşüm geçirmişti.¹⁷² Fransız İhtilali ile başlayan milliyetçilik akımı beraberinde insan haklarını doğurmuştu. Toplumda kadın erkek ayrımının olmaması gerektiği yer etmişti.¹⁷³ Fransız İhtilali ile birlikte kadınların haklarını araması ile ilgili talepleri karşısında ortaya Feminizm kavramı çıkmıştı.¹⁷⁴ Feminizm Latince kökenli “kadın” anlamına gelen bir sözcüktü. Feminizm kadınların cinsiyetlerinden dolayı karşılaştıkları sorunları dile getirerek, kadın ve erkek eşitliğini savunmaktaydı. Kadınlar birçok ülkede kendi haklarını aramak için kadın hareketi başlatmıştı. Amerika’da 1840’lı yıllarda kölelik karşıtı olarak başlamış ve ilk hareket 1848 yılında Senece Falls’ta yaşanmıştı.¹⁷⁵

Osmanlı Devleti’nde ise kadın dinin koyduğu kurallar çerçevesinde hayatını idame ettiriyordu.¹⁷⁶ Nitekim savaşla beraber Kastamonu’da erkek nüfus azaldığından kadınlar ön plana çıkmaya başlamış, hayatın her alanında aktif rol oynamaya başlamışlardı. O nedenle kadınların önemini vurgulayan yazıların yer aldığı gazete haberlerine rastlamak gayet mümkündür.

Örneğin İsmail Habip’in 30 Mart 1916 tarihli Köroğlu gazetesinde yayınladığı makalede ona göre “kadınlarla ilgili diğer milletler beşiği sallayan eller, cihana hükmeder kuralıyla çalışırken, biz saçı uzun aklı kısa teraneleriyle” adeta gaflet içerisindeydik.

¹⁷² Fatma Kurt, “*Tanzimat’tan Cumhuriyete Osmanlı Kadın Modernleşmesi*”, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, İstanbul 2020, s. 65-66.

¹⁷³ H. Birsal Örs, **19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2015, s. 416-417.

¹⁷⁴ Duygu Alptekin, “Sokaktan Akademiye: Kadın Hareketinin Kurumsallaşma Süreci”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 26, Konya 2011, s. 3.

¹⁷⁵ Gökhan Atılğan-E. Attila Aytekin, **Siyaset Bilimi İdeolojiler Disiplinler Arası ilişkiler**, Yordam Kitap, 2015, s. 382.

¹⁷⁶ Dilaver Cebeci, **Tanzimat ve Türk Ailesi**, Panama Yayıncılık, Ankara 2017, s. 74.

"Biz kadınlığı bilgiden yoksun, hayattan yoksun, hatta güneşin ışıklarından yoksun bir mahkûm haline getirdik. Düşünmedik ki kadınlık alçalırken erkeklik yükselemezdi. Kadınlarımızın esir hayatını haklı göstermek için dini kalkan gibi kullandık. Oysaki hakiki İslamiyet'in hâkim olduğu parlak devirlerimizde kadınlarımızda parlak ve ulvi idi."

Diyerek son zamanlarda Türk kadınlarına en doğal ve ulvi hakları olan ilimlerinin verilmeye başlandığına dair bilgi verilmekteydi.¹⁷⁷ Fransız ihtilali ile Osmanlı kadını da Dünya kadınları gibi eşitlik ve her konuda söz sahibi olmak istiyordu. Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Fermanı'nın ilanıyla kadınlar söz sahibi olmaya başlamışlardı.¹⁷⁸ Kız çocuklarının talim ve terbiyesini önemli olduğunun anlaşılması üzerine, kız mektepleri açılmış, kız çocuğuna miras hakkı tanınmış, cariyelik ve evlenen kızlardan alınan gelinlik vergisinin kaldırılmasıyla ilk defa kadın ile ilgili hukuki bir temel atılmıştı.¹⁷⁹ Böylelikle toplum bilinçlenmeye başlamış, hatta camiler kadınlara açılmış ve onların toplandığı mekânlara dönüştürülmüştü.¹⁸⁰

Kadınların toplumda söz sahibi olması gerektiği ve erkekler kadar kadınlara da hayatın her alanında ihtiyaç olduğu düşüncesi gazete ve dergiler aracılığıyla duyurulmuştu.¹⁸¹ II. Meşrutiyet Dönemi ile beraber kadınların toplumda söz sahibi olması da büyük ölçüde hükümet politikası olarak devam ettirilmişti.¹⁸²

Nitekim bunun izlerini Köroğlu gazetesinde görmek bittabi mümkündür. Türk kadını, erkeklerin birçok vazifelerine muavenet etmek üzere sosyal hayat sahnesine çıkmıştır. Köroğlu'na göre "Türk kadını, menafî-i umumiyye hadim müessasat-ı Osmaniye'nin hepsinde yorulmak bilmez bir faaliyet" göstermekteydi.¹⁸³ Osmanlı kadınları 1895 senesinde Terakki-i Muhadderat, "Hanımlara Mahsus Gazete"¹⁸⁴ ve 908 yılında "Demet ve Mehasin" isimli kadın dergileri çıkartarak toplumu bilinçlendirmeye çalışmıştı.¹⁸⁵ 19. ve 20. yüzyıla gelindiğinde ise kadınlar birçok dergi çıkarmış ve

¹⁷⁷ "Kadınlığın Yükselişi", **Köroğlu**, Sayı, 355, 17 Mart 1332 (30 Mart 1916), s. 1.

¹⁷⁸ Vahap Sağ, "Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kadını ve Atatürk", **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt:2, Sivas 2001, s. 16.

¹⁷⁹ "Kız Çocuklarımız", **Köroğlu**, Sayı, 388, 3 Teşrinisani 1332 (16 Kasım 1916), s. 1.

¹⁸⁰ "Yine Ne Oluyoruz? (Kastamonu'da Camide Kürsiye Çıkan Hoca Hanım Hakkında)", **Kadın**, Cilt:1 Sayı: 21, 2 Mart 1325 (15 Mart 1909).

¹⁸¹ Atıl Cem Çiçek-Selçuk Aydın- Bülent Yağcı, "Modernleşme Sürecinde Kadın: Osmanlı Dönemi Üzerine Bir İnceleme", **Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 9, 2015, s. 279.

¹⁸² Vahap Sağ, a.g.m, s. 16.

¹⁸³ "Türk Kadınlarının Hasta Bakıcılığı", **Köroğlu**, Sayı, 321, 16 Temmuz 1331 (29 Eylül 1915), s. 3.

¹⁸⁴ 1 Ağustos 1895 tarihinde ilk sayısı çıkartılan "Hanımlara Mahsus Gazete" 1895-1908 yılları arasında 604 sayı olarak kesintisiz bir şekilde basılmış ve başyazarı dâhil tüm yazarları kadınlardan oluşmaktadır.

¹⁸⁵ Çiçek-Aydın-Yağcı, a.g.m, s. 279.

çeşitli gazetelerde yazar olarak görev almışlardı. Kastamonu’da bulunan Orhan Bey Hanında haftalık bir dergi çıkarılmıştır. Derginin amacı toplumu kadınlarla ilgili bilgilendirmektir. Derginin başyazarlığı Nigar Hanımefendi adında bir kadın tarafından üstlenilmiştir. Dergi 16 sayfadan oluşmakta ve posta vasıtasıyla yapılan aboneliklerde altı aylığı 80 kuruş, diğer yollardan temini ise 50 kuruştan satılıyordu.¹⁸⁶ Kastamonulu kadınlar da “İş Yurdu” adı altında yeni bir müessese kurmayı düşünmüştü. "Üzerindeki elbiseyi dahi yabancı devletlere diktirdiğini gören Kastamonu halkı silkinerek memleketin arzu eden hanım ve kızlarına biçki, dikiş ve el işleri öğretecek bir müessesenin" kurulmasına karar verilmişti. Kastamonu Valisi Atıf Bey’in eşinin teşvikiyle kurulmuş olan idare heyeti ilk toplantısını yapacak ve gereken öğretmenlerin teminiyle derhal faaliyete başlayacaktı.¹⁸⁷ Kaldı ki bu tür örgütlenmeler savaşın hüküm sürdüğü tüm Osmanlı vilayetlerinde yapılıyor, kadınlar elde ettikleri bezlerden yaptıkları çamaşır ve elbiseleri doğrudan orduya ulaştırıyorlardı. Osmanlı kadınlarının ne kadar vatanperver oldukları 4 Mart 1915 tarihli Köroğlu gazetesinde yayınlanan, Balkan harbinde kaçırılan bir kadının geride bıraktığı çocuklarına nasihat niteliğinde seslendiği, serbest nazımla, sade bir dille ve dörtlükler halinde yazdığı manzumeden de anlaşılmaktadır:

Oğlum tosun, bu düşmanlar artık yarın göçecek
 Annenizi sizin ile istiyorlar götürmek
 Ben bu gece meşhedinde babanızı bulurum
 Şunu bilin pederiniz, ne Bulgar’dı ne de Rum
 Edirne’de şehit giden büyük soylu bir Türk’tü
 Öcünü siz alırsınız ümidiyle ulu oldu
 Siz Türk’sünüz İslam’sınız bunu iyi belleyin
 Türk ordusu gelecektir gece gündüz gözleyin
 Buralarda hüküm sürmek soyunuzun hakkıdır
 Bir gün gelir Siroz’da¹⁸⁸ da Türk sancağı salınır
 Yine elbet ırkımızın nevbetleri çalınır
 Yırtılan şu namusların intikamı alınır.¹⁸⁹

¹⁸⁶ “Kadınlık”, **Köroğlu**, Sayı, 252, 19 Mart 1330 (9 Nisan 1914), s. 4.

¹⁸⁷ “Kastamonu Kadınlığı”, **Köroğlu**, Sayı, 387, 27 Teşrinievvel 1332 (9 Kasım 1916), s. 1.

¹⁸⁸ Siroz, Selânik vilayetini oluşturan üç sancaktan birisi ve aynı adlı sancağın merkezi durumundaydı. Günümüzde, Yunanistan Makedonya’ında Serrez isimli ilin merkezidir

¹⁸⁹ “Balkan Harbinde Kaçırılan Munteher Bir Kadın”, **Köroğlu**, Sayı, 300, 19 Şubat 1330 (4 Mart 1915), s. 3.

4.3 Dretnotlara Kastamonu Tepkisi ve Donanma Cemiyeti

Osmanlı Devleti 1911 Mayıs ayında İngiliz Armstrong firmasından 1 Adet Dretnot sipariş etmişti. Bu dretnota Reşadiye ismi verilmişti. Ayrıca Brezilya için İngiltere’de yapılmakta olan Rio de Janeiro isimli gemi Osmanlı Devleti tarafından satın alınarak adı Sultan 1. Osman olarak değiştirilmişti. Gemilerin teslim tarihi Temmuz ve Ağustos 1914 olarak kararlaştırılmışti.¹⁹⁰ Bu iki gemi sipariş edilirken Maliye Nezareti maaşların ödenmesinde gecikme olabileceğini belirtmiş ve halkın yardım edebilmesi için yardım kampanyası düzenlenmişti.¹⁹¹ Fakat 6 Ağustos 1914 tarihinde İngiliz hükümeti bu iki gemiye el koyduklarını, teslim edilemeyeceğini Osmanlı Devleti’ne bildirmişti. Bu iki gemi için yollanan Osmanlı mürettebatı da geri gönderilmişti.¹⁹²

31 Temmuz 1914 tarihinde de bu iki savaş gemisi savaş durumunda Almanya’ya karşı kullanılmak üzere İngiltere Kraliyet donanması emrine verilmişti.¹⁹³ Kastamonu halkı bu iki geminin teslim edilmesini coşkuyla beklerken, İngiliz Hükümetinin dretnotlara el koyduğunu duyurması üzerine şehir matem havasına bürünmüştü.¹⁹⁴

İngiltere'nin bu tavrı Almanya'yı harekete geçirmişti. Toplumunda oluşan bu olumsuz havayı Alman sempatisine çevirmenin yolu, 10 Ağustos 1914 tarihinde boğazlardan geçerek limana demirleyen Goben ve Breslau adlı gemilerin Osmanlı envanterine girmesiyle gerçekleşmişti. İngiltere'nin vermediği gemilere karşılık Almanya tarafından Osmanlı Devleti’ne yollanan gemilerin isimleri Yavuz ve Midilli şeklinde değiştirilmişti. Parasını ödediğimiz halde teslimatı gerçekleşmeyen ve İngiltere tarafından el konulan bu iki geminin alımında hükümetin ödediği para Osmanlı ülkesinde Donanma Cemiyeti aracılığıyla tüm halktan toplandığı gibi Kastamonu’da da Donanmaya Yardım Cemiyeti Kastamonu Şubesi aracılığıyla toplanmışti. Bir seferinde rüştiyede okuyan bir öğrenci defterini donanma için bağışlamışti. Köylü bir kadın çeyiz sandığından çıkardığı hiç giyilmemiş entarisini dahi bu gemilerin alınması için vermişti.¹⁹⁵ Kastamonu Valiliği aracılığıyla halktan para toplanarak İngiltere’den

¹⁹⁰ Bilâl N. Şimşir, *Ermeni Meselesi 1774-2005*, Bilgi Yayınevi. Ankara 2005, s. 127-128.

¹⁹¹ Hüner Tuncer, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Sonu*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2011, s. 40.

¹⁹² Ali Kaşiyuğun, a.g.e, s. 363.

¹⁹³ Hüner Tuncer, a.g.e, s. 41.

¹⁹⁴ “Sultan Osman Yılmaz”, *Köroğlu*, Sayı, 271, 30 Temmuz 1330 (12 Ağustos 1914), s. 1.

¹⁹⁵ Nurşen Gök, “Donanma Cemiyeti’nin Anadolu’da Örgütlenmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s. 46-47.

sipariş edilen Sultan 1. Osman adlı dretnota asılmak üzere tamamı ipekten oluşan büyük bir sancak yapılması için Kız Sanayi Mektebi'ne sipariş verilmişti. Dâhiliye Nezâreti'nin girişimleri sonrasında İngiltere Hükümeti sancağı, Sultan 1. Osman adlı gemiye asmayı kabul etmişti. Fakat yukarıda bahsettiğimiz üzere İngiltere bu gemileri vermeyince Kastamonu halkı harekete geçerek yapılan bu sancağın Yavuz adı verilen gemiye asılmasını istediğini Kastamonu Valiliği aracılığıyla Dâhiliye Nezareti'ne duyurmuştu. Harbiye Nezareti Kastamonu halkının bu isteğini kabul etmiş ve yapılan bu büyük sancağı Yavuz adlı gemiye astırmıştı.¹⁹⁶ Bu haber üzerine Kastamonuluların üç aydır hissettikleri matem yerini sevinç ve coşkuya bırakmıştı. Kastamonu halkı tarafından, Yavuz "cesaretiyle" anılırken Midilli ise bir "Türk Şahini" olarak nitelendiriliyordu. Bundan sonra Rusya, Yunanistan ve İngiltere düşünmeliydi.¹⁹⁷

Osmanlı Devleti sınırları içerisinde kurulan ve en uzun süre (10 yıl kadar) faaliyetlerine devam eden cemiyet Donanma Cemiyeti'dir.¹⁹⁸ Amacı Osmanlı donanmasını eski kuvvetli ve ihtişamlı günlere geri döndürmektir. İttihat ve Terakki Partisinin desteğiyle kurulmuştur. Cemiyetteki faaliyetlerde gönüllülük esas tutulmuştur. Hem kadınlar hem de erkeklerin cemiyet çalışmalarına büyük katkıları olmuştur. Cemiyete gönüllü olarak üye olmalarının yanısıra her fırsatta yardım toplamak için fırsat kollamışlardır. Cemiyet adına yardım toplama faaliyetinde üstün çaba gösteren müderris Ziyaeddin efendiye hizmetlerinden dolayı madalya verilmiştir.¹⁹⁹ Cemiyet 19 Temmuz 1909 senesinde İstanbul'da kurulmuştur. Kurucular arasında Doktor Hafız İbrahim, İsmail Hakkı, Başmühendis Haşim ve Doktor Petraki Papadapulo Bey'ler bulunmaktadır. Cemiyet hızla şubeler açmıştır. İstanbul dışındaki ilk teşkilatlanması Kastamonu ve Bolu vilayetinde gerçekleştirmiştir. Kastamonu'daki teşkilatlanmayı başlatmak üzere Fazıl Berki Bey görevlendirilmiştir. Bu bölgede cemiyetin ilk şubesi 10 Eylül 1909 tarihinde İnebolu'da açılmıştır. Cemiyetin Kastamonu şubesi de 17 Eylül 1909 tarihinde açılmıştır.²⁰⁰

¹⁹⁶ BOA, DH-KMS, 11/20.

¹⁹⁷ "Yavuz Hiç Yılmazı ve Midilli", **Köroğlu**, Sayı, 271, 30 Temmuz 1330 (12 Ağustos 1914), s. 1.

¹⁹⁸ Selahattin Özçelik, **Donanma-i Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti**, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara 2000, s. 11.

¹⁹⁹ BOA, DH-KMS, 13/8.

²⁰⁰ İslamoğlu, a.g.t, s. 41.

4.4 Seferberlik ve Kastamonu

Avrupalı Devletlerin birbirlerine savaş ilan ettiği 2 Ağustos 1914'te Osmanlı Devleti de ülke genelinde seferberlik ilan etmişti.²⁰¹ Böylece Osmanlı ordusunda savaş esnasında oluşabilecek personel zayıflığını karşılamayı, özel nitelikli personel ihtiyacını gidermeyi, yedek personelin eğitimlerini tazelemek ve ordunun en kısa sürede seferber durumuna getirmeyi amaçlanmıştı.²⁰²

Kastamonu Vilayeti ise Osmanlı Devleti'nin içinden geçtiği her buhranlı dönemlerde aynı buhranı yaşamış, onu yakından hissetmişti. Balkan Savaşlarında cepheye birçok asker veren Kastamonu'da bu kez Umumi Harp için birçok "babayiğit" toplanmıştı. Kastamonu'daki ahz-ı asker idaresinin önü adeta düğün alanına dönmüştü. Seferberlik için gelen her insan kafilesinin önünde davul ve zurna çalan kişiler onları daha da cesaretlendiren türküler çalıyorlardı. Bu yıl ki seferberlik adeta düğün havası içerisinde idi. Köroğlu gazetesinde bu olay Kastamonu halkına duyurulurken, "Osmanlı gençlerinin ne kadar vatansever oldukları" aktarılıyor, her bir "babayiğit" için dualar ediliyordu. "Ülkenin istikbali" adeta bu gençlerin cephelerdeki faaliyetlerine bağlanarak, ülkenin bu "gençler" sayesinde kurtulacağı vurgulanıyordu.²⁰³

Köroğlu Gazetesi'nin 20 Mayıs 1915 tarihli haberinde ise haberin hedef kitlesi gençler idi. Haberde aile kavramının önemine değinilmiş, örnek olarak da "Alman milleti" verilmişti. Gazetenin haberine göre Alman milletinde aile çok önemli bir mefhumdu ve sağlam temellere oturtulmuştu. Bir Alman ailesinde yetişen gençlerin "zihinleri asla pas" tutmazdı. Güya Alman gençleri iyi aile terbiyesi almıştı ve Almanya için hepsi seferber olmuştu. Oysa İtalya, Trablusgarp'a saldırdığında Almanya'nın kılını dahi kıpırdatmaması Türk toplumunun hafızasında tazeyken, bu haber Almanya'nın Türklere sevdirmesi amacını taşıdığı aşikârdı. "Osmanlı gençleri" de tıpkı Alman gençleri gibiydi ve Türk gençliğinin "boşlukta" olduğu şeklindeki dedikoduların "asılsız ve yersiz" olduğu, gençlerin bu söylentilere kapılmamaları gerektiği ve ülkenin selametinin gençler sayesinde olacağı, aktarılmıştı.²⁰⁴

²⁰¹ Zafer Toprak, "İttihat ve Terakki'nin Paramiliter Gençlik Örgütleri" **Boğaziçi Üniversitesi Journal: Humanities**, cilt: 7, İstanbul 1979, s. 95-113.

²⁰² **Seferberlik ve Savaş Hali Tüzüğü**, 1990, Madde 67.

²⁰³ "Silah Başına", **Köroğlu**, Sayı, 271, 30 Temmuz 1330 (12 Ağustos 1914), s. 1.

²⁰⁴ "Gençler ve Gençlik", **Köroğlu**, Sayı, 311, 7 Mayıs 1331 (20 Mayıs 1915), s. 4.

Bir millet büyüklüğünü gençler sayesinde değil, gençlik sayesinde kazanacaktır. Bunun için gençlerin gençlik adına çalışmaları gerekir. Bu da aile teşkilatı sayesinde mümkün olabilir denilmiştir.²⁰⁵

Alman gençlerinin disiplinli ve ülkesini düşündüğü gerçeğinden yola çıkan gazete, Türk gençlerine tavsiyeler de veriyordu. Örneğin 14 Ağustos 1914 tarihli haberde alkolün zararlı etkileri tartışılıyordu. Bu tartışma üzerinden gençlerin alkolden ve o tarihlerde tüketimi yoğunlaşan "ispirotodan" uzak durmaları tavsiye ediliyordu. Zira ispiro ve alkol, özellikle gençlerin bu savaş ortamında kuvvetsiz, çelimsiz olmalarına yol açıyor; onları sahipsiz ve adeta "serseri" güruhuna çeviriyordu. Bu nedenle Kastamonu halkına seslenilerek toplumun kendine çekidüzen vermesi gerektiği, vatana ve millete yararlı işler peşinden koşmaları gerektiği aktarılmıştı.²⁰⁶ Ayrıca Genç derneklerinin kurulması için kanun çıkarılması gerektiği ve çıkarılan kanunun milleti kurtaracak en büyük çare olduğu vurgulanmıştır. Gençlerin her türlü kötülüğe maruz kaldığı bu çağda genç dernekleri sayesinde gençlerin gözetim altında tutularak heder olmalarına mani olunmalıdır.²⁰⁷

²⁰⁵ "Gençler ve Gençlik", **Köroğlu**, Sayı, 312, 14 Mayıs 1331 (27 Mayıs 1915), s. 4.

²⁰⁶ "Ayyaşlığın Netayici", **Köroğlu**, Sayı, 271, 30 Temmuz 1330 (12 Ağustos 1914), s. 3.

²⁰⁷ "Genç Dernekleri", **Köroğlu**, Sayı, 360, 21 Nisan 1332 (4 Mart 1916), s. 1.

5. SAVAŞ YILLARINDA BASINA YANSIYAN ASAYİŞ VAKALARI

5.1 Basit Adli Vakalar

Osmanlı Devleti'nin toplumsal ve idari yapısını düzenleyen kurallar şer'i ve örfi kurallara dayanmakta idi. Örfi hukuk Şer'i hukukun kapsamadığı alanlarda kullanılıyordu.²⁰⁸ Kanunu uygulama yetkisi kadı ve Hükümdarda idi. Hükümdar çeşitli kanunlar vasıtasıyla yetkisini kullanabilirdi.²⁰⁹ Osmanlı Devletinde suçluya verilecek ceza İslam Hukuku çerçevesinde belirlenmişti.²¹⁰ İslam hukukuna göre suçlar üçe ayrılmıştı.

- A- Had Suçları (Kuran-ı Kerim'de sınırları çizilen ve toplum haklarını ihlal eden suçlar)
- B- Kısas Suçları (Adam öldürme gibi insan hayatına karşı işlenen suçlar)
- C- Tazir Suçları (Kul hakkının söz konusu olduğu suçlardır.)²¹¹

Yukarıda belirttiğimiz suçlara karşı cezalandırma yapılırken dönemin koşulları da göz önünde bulundurulmuştu. Bu koşullar çerçevesinde cezalar paraya dönüştürebilmekte veya donanmanın kürekçi bulmakta zorlandığı dönemlerde suçlulara kürek cezası verilebilmekteydi.²¹² Kastamonu'da yaşayan halk ile güvenlik güçleri arasında zaman zaman karşılıklı hakaret içerikli sözler sarf edilmekteydi. Bu olayların çoğu tarafların birbirlerinden şikâyetçi olmaları üzerine mahkemelere intikal ettirilmekteydi. Bu gibi olayların bulunduğu dava sayısını bir hayli fazla oluşu nedeniyle bundan sonra güvenlik görevlilerinin halk ile diyalog kurarken daha nazik davranmaları yönünde Kastamonu Valiliği tarafından 10 Eylül 1916 tarihinde Kastamonu Polis Müdürlüğüne bir yazı yollanmıştır.²¹³

Vilayet merkezinde asayişin tam manasıyla sağlanması için mülki idarenin başında bulunan vali ve kolluk kuvvetinin başında bulunan Polis müdürünün uyum içerisinde çalışması gerekmektedir. Bu nedenle kısa süreli atamalar veya yer değiştirmeler yaşanabilmekteydi. Örnek verecek olursak; Kastamonu Polis Müdürü Esat Bey Kastamonu valisi İbrahim Hakkı Bey'in talebi üzerine Padişah iradesiyle 9 Aralık

²⁰⁸ İlker Aykut, "Osmanlı'da İktisadi Suçlara Bir Örnek: Ondalık Ağnam Uygulamasında Sayıcı İsmail Ağa'nın Yolsuzluğu", Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, İstanbul 2011, s. 30.

²⁰⁹ Bu Yetki Padişahın çıkardığı kanunnameler, fermanlar ve adaletnameler le somutlaştırılmıştır.

²¹⁰ Mehmet Akif Aydın, **Ceza**, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt:7, s. 478.

²¹¹ Aykut, a.g.t, s. 31.

²¹² Aydın, a.g.e, s. 480.

²¹³ BOA, DH. EUM. MEM, 126/20

1914 tarihinde görevinden azledilmişti. Yerine 25 Aralık 1914 tarihinde Konya Polis Müdürlüğünden ayrılma Kemal Nabi Bey atanmıştı.²¹⁴ Kemal Nabi Bey 5 ay kadar görev yaptıktan sonra emekliliğe sevk edilerek yerine 24 Mayıs 1915 tarihinde Mustafa Bey atanmıştı.²¹⁵

Cephede savaş devam ederken erkek nüfusun azalması ve askere duyulan ihtiyaç nedeniyle ülke sokaklarında iç güvenlik zafiyeti açığa çıkıyordu. Normalde Kastamonu Vilayetinde pek fazla adli vaka bulunmamaktaydı. Ancak savaş ortamından yararlanmak isteyenler olabileceğinden tıpkı diğer vilayetlerde olduğu gibi Kastamonu'da da sıradan birçok adli vaka yaşanmıştı. Bu vakalar umumiyetle adam yaralama, hırsızlık ve alkol tüketimine bağlı olarak meydana gelen basit kavgalardan oluşuyordu. Köroğlu gazetesi de savaş yıllarında fazla yer vermemek kaydıyla bazı olayları okuyuculara aktarmıştı. Bu haberler okuyucuya aktarılırken, halkı suç ve suçlulara karşı bilinçlendirmeyi amaç edinilmişti. Kanaatimizce, Kastamonu merkez kazası küçük bir yerleşim yeri olduğundan ve halkın birbirini tanıdığından suçlular ifşa edilerek suç oranının da mümkün olduğunca düşürülmesi öngörülmüştü.

Örneğin gazete haberine göre Akyakalı Çıkmı Hüseyin, jandarmaların kolları arasında mahkeme binasından çıkarıldığında, "halkın nazarını ve merakını" üzerine çekmişti. Zira sıradan bir çiftçinin, devletin ve milletin tüm dikkatlerini savaşa odakladığı bir dönemde insanların dikkatini üzerine çekebilecek ne tür bir suç işlemiş olabileceği açıkçası cevaplanması gereken soru olarak duruyordu. Habere göre; Çıkmı Hüseyin, jandarmalara yakalanmadan birkaç gün önce işledikleri suçlardan ötürü kürek cezasına mahkûm olmuş ve valilik binasının hemen yanı başındaki merkez hapisanesinden kaçan firarilere evinin kapısını açmış, suçlulara yardım ve yataklık yapmıştı. Şu olağanüstü zamanlarda jandarmanın onların peşinde olduğu haberinden öyle anlaşılıyor ki hem kendisi hem de karısı kaçaklara yardım ve yataklıktan 7 Ocak 1914'te tutuklanmışlardı. Onların tutuklanmasının altında kaçaklara ulaşılması yatıyordu. Ancak hem Hüseyin hem de karısı bu kaçakların evlerinde kalmasından sonra onların nereye gittiklerini bilmiyordu. O yüzden jandarma bu tutuklamada, firarilere ulaşamamıştı.²¹⁶ Jandarma bölük komutanı Asım Bey bu kez olaya bizzat el koyarak, emrindeki müfrezeyle firarilerin en son görüldüğü mıntıkaya gitmişti.

²¹⁴ BOA. İDH, 1512/12.

²¹⁵ BOA. İDH, 1514/11.

²¹⁶ "Firari Derdesti", Köroğlu, Sayı, 240, 25 Kânunievvel 1329 (7 Ocak 1914), s. 4

Nihayetinde çember daralınca, kaçaklar Taşköprü'de Ersil Köyü²¹⁷ yakınlarında yine bir tanıdıklarına gizlenmek için giderken yol üzerinde yakalanmışlardı.²¹⁸

İsâet suçundan²¹⁹ hüküm giymiş olan Çerkeş kazasının Ovacık nahiyesinin Beğdini karyesinden Ali, Kastamonu merkezde bulunan cezaevinden firar etmiş ve jandarma tarafından kısa sürede yakalanarak tekrar hapse yollanmıştı.²²⁰

İsâet vak'alarından dolayı mahkûmen Kastamonu ve Daday hapishanelerinde mahbûs buldukları halde bir aralık fûrceyab firar olan Kozyaka nahiyesine tâbi Kayı karyesinden Mızraklı oğullarından Selmun ve Takvaş oğullarından Şükrü jandarmalarımızca bi't-ta'kip bu kere derdest edilmişlerdir.²²¹

Savaş zamanı en çok dikkat çeken hukuk davalarından biri de firariler meselesi idi.²²²

Zira milli hislerin en zirve yaptığı savaş yıllarında, özellikle de bu hislerin yoğun yaşandığı ve gönüllülerin askerlik şubesinde kuyruklar oluşturduğu Kastamonu gibi bir vilayette firar olayı oldukça dikkat çekici idi. Örneğin asker kaçağı olup bazı olaylarda bizatihi dahili olduğu anlaşılan Daday'ın Timurci karyesinden Haşim ve Boyalılar karyesinden Hüseyin, takip esnasında jandarmayla çatışmaya dahi girmişlerdi.²²³ Yaşanan çatışmada her iki asker firarisi de yaralı olarak ele geçirilmiş ve askeri mahkemede yargılanmak üzere tutuklanmışlardı.²²⁴

Kastamonu merkez kazasına tabi Akkaya nahiyesinin Sofular karyesinden 1301 doğumlulardan ve adına kura isabet etmiş asker firarisi Hüseyin hakkında on dördüncü fırka Divan-ı Harp idaresinde yargılaması yapılmış ve idam kararı çıkmıştı. Yüksek makamdan da onay verilince firari Hüseyin'in idamı 5. Kolordu Askerlik Şubesi Başkanlığına bildirilerek hükmün icra edilmesi emredilmişti. Hüseyin, bir salı günü sabahın erken saatlerinde vilayet merkez hapishanesinden üzerine giydirilen gömlekle yaya olarak Nasrullah Köprüsü'ne getirilmiş ve köprü üzerinde idam edilerek, topluma asker kaçaklarının akıbeti hakkında ciddi mesajlar verilmişti.²²⁵

²¹⁷ Ersil Köyü Kastamonu iline 31 km, Taşköprü ilçesine 25 km uzaklıktadır. Köyün iklimi Karadeniz iklimi etkisi altındadır. Köyün ekonomisi tarım ve hayvancılığa bağlıdır.

²¹⁸ "Firari Derdesti", **Köroğlu**, Sayı, 240, 25 Kânunievvel 1329 (7 Ocak 1914), s. 4

²¹⁹ İsaet Suçu: Yüz kızartıcı suçları tanımlarken kullanılan terimdir.

²²⁰ "Firari Derdesti", **Kastamonu**, Sayı,2030, 23 Kanunisani 1329 (5 Şubat 1914), s. 2.

²²¹ "Derdest", **Kastamonu**, Sayı,2220, 15 Teşrinievvel 1333 (15 Ekim 1917), s. 1.

²²² Davut Kapucu, "Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Harbi'nde Hava Harp Gücü ve Faaliyetleri" Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2019, s. 199-350.

²²³ "Mecruhen Derdesti", **Kastamonu**, Sayı,2155, 31 Mayıs 1332 (13 Haziran 1916), s. 1.

²²⁴ "Mecruhen Derdesti", **Kastamonu**, Sayı,2155, 31 Mayıs 1332 (13 Haziran 1916), s. 1.

²²⁵ "İdam", **Kastamonu**, Sayı,2159, 28 Haziran 1332 (11 Temmuz 1916), s. 1.

İdama mahkûm takımdan olup Ayancık hapisanesinden beş nefer refikiyle birlikte firar ve eşkıyalık hareketlerine meyleden Asud karyeli 1305 (M.1888) doğumlu Bursalıoğullarından Mehmet'in Jandarma Müfreze Kumandanı Hüseyin Onbaşı tarafından ve yine isyankârlığıyla bilinen Boyabat'ın Zaim karyesinden Çakırkacıoğullarından ve asker firarilerinden 1296 (M.1878) doğumlu Abdullah'ın İsarık Karakol Kumandanı Hasan Onbaşı ve ikmal neferi Hasan tarafından ve bununla birlikte kıtasından firar ile silahlanmış bir şekilde olan Gerze'nin Uzunkıraç karyesinden 1305 (M.1888) doğumlu Bostancıoğullarından Ahmet'in Şükrü Çavuş müfrezesiyle girdiği çatışmada öldürüldüğü haberi yapılmıştır.²²⁶

Asker firarileri gazetenin özel ilgi alanı olup, söylem analizi kısmında da görüleceği üzere, üzerinde sıklıkla durulan bir durumdur. Örneğin epeydir "eşkıyalık" eden ve yakın bir zamanda Mehmet Efendi isimli bir kişiyi yaralayarak cebinden parasını çalan Ali Osman ve beraberindeki çete, Daday Jandarmasının etkili harekâtıyla yakalanmışlardı.²²⁷ Bir diğer haberde ise Kastamonu merkez hapisanesinden firar ederek, topluma Karayılan namıyla korku salan Mehmet ile köylüsü Osman yine jandarmanın bir operasyonu ile ele geçirilmişlerdi.²²⁸

Benzer bir firar vakası da Akkaya nahiyesinde yaşanmıştı. Bu nahiyeye bağlı Hacı karyesinin muhtarı Kemal'in jandarmaya bildirmesiyle oğlu Mehmet'in askerlik yapmaktan kaçtığı anlaşılmış, hakkında firari kaydı düşülmüştü. Jandarmaya gelen başka istihbaratlarda Mehmet gittiği yörelerde zorbalıklar yapıyor, halkı adeta canından bezdiriyordu. Fakat Mehmet sonunda yakayı ele vermiş, Etyemez karyesinde Hakkı isimli bir şahsın evinde istirahat ederken Jandarmalar tarafından yakalanmıştı. Beraberinde "Gara" tabir edilen tüfeğiyle birlikte ele geçirilen Mehmet tutuklanmış, ona yardım ve yataklık eden Fatma adındaki bir kadın ile evin sahibi Hakkı da ifadeleri alınmak üzere karakola götürülmüşlerdi. Onbaşı Mahir ile müfrezesi, Mehmet'i daha sonra askerlik şubesine teslim etmişlerdi.²²⁹

Çerkeş'in Soğanlı karyesinden Mustafa ve Bekir, Araç'ın Kür karyesinden Hüsnü Efendi'nin hanesine girip bazı eşyasının gasb ettikten sonra kaçmışlardır. Jandarma bu hırsızların peşine düşmüş fakat daha önceden asker kaçağı olarak haklarında tutuklama emri bulunan Çerkeş'in Ovacık nahiyesinin Yaka karyesinden Bayram, Hüseyin,

²²⁶ "Firari Derdesti", **Kastamonu**, Sayı: 2225, 19 Teşrinisani 1333 (19 Kasım 1917), s. 2.

²²⁷ "Hayyen Derdest", **Kastamonu**, Sayı: 2155, 31 Mayıs 1332 (13 Haziran 1916), s. 1.

²²⁸ "Eşkîya Derdesti", **Kastamonu**, Sayı: 2167, 23 Ağustos 1332 (5 Eylül 1916), s. 1.

²²⁹ "Şaki Derdesti", **Kastamonu**, Sayı: 2232, 7 Kanunisani 1334 (7 Ocak 1918), s. 1.

Ahmet, Nuri ve Yusuf ile çatışmaya girmek zorunda kalmıştır. Çatışma neticesinde firariler ölü olarak ele geçirilmiş ancak hırsızlık yapan şahıslar ellerinden kaçmıştır. Fakat Jandarma bu hırsızları takip etmeye devam ettiğini bildirmiştir.²³⁰

Kanunlara uymak yerine zorbalıkla ünlenen ve eşkıya olarak tabir edilen kişiler arasında ahali arasında ünlenen kişiler de mevcuttu. Bunlardan biri olan Mehmet ali adlı eşkıya kendisi gibi zorbalık taraftarı olan kişilerinde katılımıyla bir çete kurmuştu. Jandarma kumandanlığına bağlı askerler tarafından, Kastamonu ve civarında sürekli devriye faaliyetlerinde bulunduğu için yukarıda bahsettiğim eşkıya çetesine mensup olan Tintin karyesinden Zurnacı Ahmet adıyla bilinen eşkıya ve karısı çıkan çatışma neticesinde ahaliden çaldığı mallar ile birlikte yaralı olarak ele geçirilmiştir.²³¹

Kastamonu ormanlık alanlarla kaplı olduğu için buralarda saklanmak suretiyle hayatı idame ettirmek pek zor görünmüyordu. Bu nedenle Kastamonu ormanları ülkenin içinde bulunduğu savaş ortamını kaldıramayarak askerden firar edenler için adeta bir yaşam alanı idi. Bu nedenle özellikle asker firarileri ormanlık alanları tercih ederek ahaliyi rahatsız etmekten çekinmemiştir. Bu eşkıyalık faaliyetlerine bürünen kişiler münferiden değil de toplu şekilde dolaşarak çeteleşme yoluna gitmişti. Jandarma Alay komutanlığına bağlı askerler Kastamonu ve civar arazide arama ve tarama faaliyetlerini sürdürmekte iken rastladıkları Sinop'un Salavat karyesine mensup olan Şaban Hüseyin ve Mustafa'yı sağ olarak ele geçirmişlerdir.²³²

Ülke savaş ortamında bağımsızlık mücadelesi verirken hapishanelerde sürekli firar olayları yaşanmakta idi. Daha önceden Boyabat hapishanesinden on altı kişi firar etmiş ve Jandarma tarafından peşlerine düşülmüştü. Jandarma tarafından yürütülen istihbarat çalışmaları neticesinde yapılan takip sonucunda firarilerden on ikisinin izine ulaşılmış fakat diğer dört firarinin ise takibine devam edildiği haber edilmiştir.²³³

Çike karyesinden Yusuf iki sene önce askerden firar etmişti. Askeri mahkemece yargılanarak idam cezasına mahkûm edildikten sonra hapishaneye sevk edildiği esnada çıkan bir karışıklıktan yararlanarak firar etmişti. Aradan geçen iki sene zarfında eşkıyalık faaliyetlerinde bulunarak başta kardeşi Ali olmak üzere Yusuf, Refet ve Yakup isimli kişilerle tanışarak eşkıyalık faaliyetini çetecilik faaliyetine dönüştürmüştü. Bu kişiler Çiftler karyesinden İsmail'e ait olan samanlık içerisinde

²³⁰ "Eşkıya Derdesti", **Kastamonu**, Sayı, 2223, 5 Teşrinisani 1333 (5 Kasım 1917), s. 1.

²³¹ "Eşkıya Derdesti", **Kastamonu**, Sayı, 2260, 22 Temmuz 1334 (22 Temmuz 1918), s. 2.

²³² "Derdest", **Kastamonu**, Sayı, 2269, 23 Eylül 1334 (23 Eylül 1918), s. 1.

²³³ "Derdest", **Kastamonu**, Sayı, 2266, 2 Eylül 1334 (2 Eylül 1918), s. 1.

istirahat ederken Jandarma Komutanlığına bağlı askerlerin kendilerini takip ettiğinden habersizdiler. Jandarma tarafından gerçekleştirilen operasyon neticesinde bu kişiler yanlarında bulunan iki adet martin, bir adet rovelver marka tüfek ve bunlara ait cephanelerle beraber yakalanmışlardır.²³⁴

Askerden firar etmeyi alışkanlık haline getiren ve neticede eşkıyalık eden Boyabat'ın Okçu Mehmetli karyesinden ve Tataroğullarından Hüseyin Çeltikçikıran karyesinden Ahmet Çavuş zevcesi Üzüm'ün hanesinde bastırılarak bir adet Yunan gara tufengi ve dokuz cephanesiyle Boyabat Bölüğü Kumandanı Niyazi Efendi müfrezesi tarafından ölü olarak ele geçirilmiştir.²³⁵

Sarikavak karyesi ahalisinden Sadık askerden firar etmiş ve yakalanarak askeri mahkemeye sevk edilmişti. Gerçekleştirilen duruşma neticesinde firari hakkında idam kararı çıkmıştı. Kararın kesinleşmesi sonrasında şahıs 31 Temmuz 1917 tarihinde asılarak idam edilmişti.²³⁶ Öyle anlaşılıyor ki toplum genelinin büyük fedakârlıklar gösterdiği askerlik hususunda intizamsızlık ve itaatsizliğe ne devlet ne de toplum müsamaha gösteriyordu. Nice gençlerin cephelerde adeta cansiperane savaştıkları bir zamanda vazifeden kaçmanın bedeli idamla yargılanmaktan geçiyor, sonu da darağacı oluyordu.

Askerden firar eden kişiler eşkıyalık faaliyetlerine yol kenarlarında bekleyerek gelip geçen yolcuların paralarını ve eşyalarını gasp ederek gerçekleştirmekteydi. Bu firarileri yakalamak için görevlendirilen Şabanözü nahiyesi Jandarma Komutanlığında takım komutanı olarak görev yapan Hüsnü Efendi firarilerin peşine düşmüş ve yapılan takip neticesinde kaçaklar yaşam alanları olarak belirlediği Bastak yaylasıyla Eldek karyesi ormanlık alanında kısıtılmıştır. Yakalanan on bir asker firarisi mahkemeye çıkarılmış ve 15 sene hapis cezası ile cezalandırılmıştır. Ama önce yarım bıraktıkları vatani hizmetlerini yerine getirmeleri gerekmektedir. Bu nedenle ilgili şahıslar ile Çankırı hapishanesinden firar eden ve üç senedir bulunamayan Orta nahiyesinin Kısaç karyesinden Ali isimli şahıs Kalecik askerlik şubesine sevk edilmiştir. Bu olayda yaptığı hizmetlerden dolayı takım kumandanı Hüsnü Efendi şayana takdîr görülmüştür.²³⁷

²³⁴ "Eşkîya Derdesti", **Kastamonu**, Sayı, 2228, 10 Kânunievvel 1333 (10 Aralık 1917), s. 1.

²³⁵ "Eşkîya Derdesti", **Kastamonu**, Sayı, 2238, 18 Şubat 1334 (18 Şubat 1918), s. 1.

²³⁶ "İdam", **Kastamonu**, Sayı, 2212, 13 Ağustos 1333 (13 Ağustos 1917), s. 1.

²³⁷ "Firari ve Katil Derdesti", **Kastamonu**, Sayı, 2152, 20 Nisan 1332 (3 Mayıs 1916), s. 1.

Arap Çavuş lakaplı eşkıya on sekiz defa askerden firar etmesiyle tanınmaktaydı. Arap Çavuş sürekli yolkesen ve ahaliye eziyet eden birisiydi. Ayrıca çeşitli köylerde bulunan evlere girerek hırsızlık ta yapmakta idi. Bu şahıs o kadar zıvanadan çıkmıştı ki artık eşkıyalık faaliyetlerine dur demenin vakti gelmişti. Kendisini takip eden jandarma müfrezesi ile çatışmaya girmekten çekinmemişti. Haliyle çıkan çatışma neticesinde firari ölü olarak ele geçirilmiştir. Bu firarinin çevresinde bulunan ve eşkıyalık faaliyetleriyle uğraşan arkadaşların çatışma öncesinde kaçtığına anlaşılması üzerine jandarma müfrezesi tarafından arama ve tarama faaliyeti genişletilmiştir. Bu faaliyetler neticesinde ölen firarinin arkadaşı Halil, Osman ve Hasan'ın çaldıkları eşyalar ile birlikte yakalanmıştır. Jandarma müfrezesi Kastamonu dağlık ve ormanlık alanında sağ olarak ele geçirilen suçluların hepsini merkez Jandarma Komutanlığına getirmek suretiyle günlük faaliyetine son vermekte idi. Bu intikal esnasında kaçmaya teşebbüs eden kişiler ile çatışma yaşanmaktaydı. Bu şekilde kaçmaya teşebbüs eden Güdile karyesinden Ahmet isimli asker firarisi dur emrine uymayarak öldürülmüştür.²³⁸

Savaşın getirdiği kargaşa ortamında vatani görevini yapmak istemeyen ve bu nedenle firar eden kişiler Kastamonu ve civar arazide başıboş olarak dolaşmaktaydı. Bu nedenle bölgede görev yapan jandarma devriyelerinin tesadüfen bir asker firarisi ile karşılaşması kaçınılmaz idi. 6 Kasım 1916 Pazartesi günü jandarma devriyesi rutin arama ve tarama görevini yürütmekteydi. Arama ve tarama görevinde bulunan jandarma müfrezesinin başında takım komutanı Hüsnü Efendi vardı. Bu esnada önlerine tesadüfen çıkan asker firarileri Yusuf, Mustafa ve Osman ile jandarma arasında çatışma çıkması kaçınılmazdı. Çıkan çatışma neticesinde Mustafa ve Osman yaralı olarak ele geçirildiler. Fakat Osman aldığı yaradan ötürü vefat etmiş, diğer şahıs Yusuf ise çatışma ortamından yararlanarak kaçmıştı. Bu olayda bir adet beylik rovelveri ve bir adet Karadağ Rovolver'i ele geçirilmiştir.²³⁹

Vezirköprü ve Boyabat kazaları dağlık ve ormanlık alanında eşkıyalık eden Köşmek namıyla tanınan İbrahim Boyabat, Jandarma ile arasında çıkan çatışma neticesinde silahıyla birlikte sağ olarak ele geçirilmiştir.²⁴⁰

²³⁸ "Derdest", **Kastamonu**, Sayı, 2272, 14 Teşrinievvel 1334 (14 Ekim 1918), s. 2.

²³⁹ "Firari Derdesti", **Kastamonu**, Sayı, 2173, 24 Teşrinievvel 1332 (6 Kasım 1916), s. 1.

²⁴⁰ "Eşkıya Derdesti", **Kastamonu**, Sayı, 2239, 25 Şubat 1334 (25 Şubat 1918), s. 1.

Jandarmanın başka işi yokmuşçasına sürekli firar eden Yusuf ve Yakup isimli iki arkadaş her seferinde yakalanarak hapishaneye geri gönderilmekteydi. Bu iki firari en son Tosya kazası Mülkiye hapishanesinde cezalarını çekmekteydi. Fakat firar etmek onlar için çok basit bir olay haline geldiğinden bu sefer daha da ileri giderek kaldıkları hapishanenin duvarını delerek tekrar firar etmişlerdir. Jandarma Takım Kumandanı Vekili Hakkı Çavuş'la süvari neferi İsmail oğlu Mustafa ve Hasan oğlu İbrahim tarafından sıkı takip neticesinde yakalanarak tekrar hapishaneye geri gönderilmiştir.²⁴¹

Çerkeş kazasının Belkavak karyesinden ve asker firarilerinden Hatip oğlu Recep bin Ali'nin hemşiresinin hanesinde muhtefi olduğu karye-i mezkûre muhtarı Heyet-i İhtiyaresi tarafından hissedilmesi üzerine bil-vukûat derdest olunarak cihet-i adliyeye teslim olunduğu Çankırı Mutasarrıflığı'ndan işar olunmuştur. Muhtar ve Heyet-i İhtiyarenin vazife-i perverane hareketleri şâyân-ı takdîr görülmüştür.²⁴² Tosya Jandarma Takım Kumandanı Ahmet Efendi'nin 22 Mart sene 1332 tarihinden şehir-i nisanın gayesine kadar kırk nefer asker firarisini derdest ile âid oldukları birliklere sevk ve îrsal eylediği kaymakamlığın işarından anlaşılmıştır. Mûmâ-ileyh Ahmet Efendi'nin mesai-i vazife-i perveranesi şâyân-ı takdîr görülmüştür.²⁴³

Kastamonu'daki diğer vakaları ise basit adli vakalar oluşturuyordu. İslam Hukuku, Osmanlı Devleti'nin hukuk sisteminin temelini oluşturmakta idi. Bu nedenle İslam Hukukuna göre bir erkek karısını en fazla üç kez boşayabilirdi. Eğer erkek boşadığı eşine geri dönmek isterse birinci ve ikinci boşanmadan sonra tekrar nikâh kıyması gerekmektedir. Erkek üç kez karısından boşanmış ise ancak hülle²⁴⁴ yolu ile dönebilirdi. Her iki durumda da kadın iddet süresini²⁴⁵ beklemeden bir evlilik yapamazdı.²⁴⁶ Bu tür vakaların da basına yansımış olması oldukça dikkat çekici idi. Örneğin Kastamonu merkez kazasına tabi Arız köyü²⁴⁷ ahalisinden otuz iki yaşlarında

²⁴¹ “Eşkiya Derdesti”, **Kastamonu**, Sayı, 2242, 18 Mart 1334 (18 Mart 1918), s. 1.

²⁴² “Firari Derdesti”, **Kastamonu**, Sayı, 2150, 27 Nisan 1332 (10 Mayıs 1916), s. 2.

²⁴³ “Firari Derdesti ve Takdir”, **Kastamonu**, Sayı, 2148, 12 Nisan 1332 (25 Nisan 1916), s. 1.

²⁴⁴ Erkek karısını üç kez boşadıktan sonra tekrar aynı kadınla evlenmek isterse, kadının başka bir erkekle evlenmesi ve bu evliliğin ölüm veya boşanma yoluyla sona ermesi gerekmektedir. Bu evliliğe Hülle denilmektedir.

²⁴⁵ İddet süresi; Herhangi bir sebeple evliliğin sona ermesi halinde, kadının yeniden evlenmesi için beklemesi gereken süredir. Bu süre boşanan kadın hamile ise yüz gün, hamile değil ise üç hayız süresidir.

²⁴⁶ Serpil Kargı, “İslam Hukukunda Kadının Evlenme Ehliyeti ve Boşanma Yetkisi” Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, İzmir 2003, s. 35-37.

²⁴⁷ Arız Köyü Kastamonu iline 12 km uzaklıktadır. Köyün iklimi Karadeniz iklimi etkisi altındadır. Köyün ekonomisi tarım ve hayvancılığa bağlıdır.

eskici oğlu Hasan, boşadığı eşiyle tekrar evlenmek istiyordu. Boşadığı eşi ile yeniden evlenmenin mümkün olabilmesi için gerekli şartları yerine getirmeden kadını birlikte yaşadıkları eve zorla götürmek istemişti. Fakat Hasan'ın karısını kaç defa boşadığı bilinmediğinden ve en hafif boşanmada dahi yeniden nikâh kıyılması gerektiğinden, olayı haber alan kayınbiraderi kız kardeşini götüren Hasan'ın peşine intikam amacıyla düşmüştü. Hasan'ı bulduğunda ise sinirlerine hâkim olamayarak revolver marka tabancayla onu boynundan yaralamıştı. Boynundan vurulan Hasan ağır yaralı olarak hastaneye ve onu vuran kayınbiraderi ise tutuklanarak ceza evine yollanmıştı.²⁴⁸

Bir başka vakada ise Kastamonu vilayeti Küre nahiyesi Büyükbahçe'de Efşarküni köyünde Dönebaş oğlu Ahmet, Efşar İmam köylü Hamdet oğlu Hüseyin bin Ali'yi yine kadın meselesi yüzünden öldürmüş ve kaçmıştı. Daha sonra yapılan tahkikatta Jandarma tarafından yakalanarak adliyeye sevk edilmişti.²⁴⁹ Boyabat'ın Yukarıköprücük karyesinden Bölükbaşı oğlu Mehmet bin Osman mezkûr karye civarındaki değirmen yakınında küskü ile validesini yaralayarak öldürmüştü.²⁵⁰

"Katil maddesinden dolayı cinayetle ithamına karar verilerek hakkında ahz-u girift emri sadır olan ve tûl-ı müddetten beri hal-i firarda olup derdestine muvaffak olunamayan Taşköprü'nün Curoğlu karyesinden Kendir oğlu Hasan Hüseyin Yusuf taharrîyat ve takibat neticesinde bi'l-vukûat Germeç karakol kumandanı Süvari Onbaşısı Osman tarafından derdest edilmiştir. Onbaşısı Osman'ın bu babtaki gayret-i vazife-i perverisi şâyân-ı takdîrdir."²⁵¹

Kastamonu merkezde Saraçlar Çarşısında bir dükkânda aşçılık yapan Hasan ile eşi arasında yaşanan kavga da basına yansımıştı. Kırkçeşme mahallesinde oturan aile arasında neden çıktığı belli olmayan bir tartışma neticesinde kavgaya tutuşmuş, akabinde Hasan'ın eşini öldürmesiyle neticelenmişti. Katil olan Hasan olay yerinden firar etmiş, Hamza Ağa Mahallesi'nde yaşayan diğer eşinin evine gizlenmiş, bu mahallenin muhtarı Seyyazzade Hafız Abdurrahman'ın ihbarıyla yakalanmış ve karakola götürülmüştü. Muhtar, adli makamlara yardım ettiği için takdir edilirken, firari katil tutuklanarak hapse gönderilmişti.²⁵²

²⁴⁸ "Tehlikeli Cerh", **Köroğlu**, Sayı, 269, 17 Temmuz 1330 (30 Temmuz 1914), s. 4.

²⁴⁹ "Eser-i Cerhten Müteessiren Vefat", **Kastamonu**, Sayı, 2099, 5 Mayıs 1331 (18 Mayıs 1915), s. 1.

²⁵⁰ "Cerh ve Katil", **Kastamonu**, Sayı, 2104, 2 Haziran 1331 (15 Haziran 1915), s. 2.

²⁵¹ "Katil Derdesti", **Kastamonu**, Sayı, 2141, 23 Şubat 1331 (7 Mart 1916), s. 2.

²⁵² "Katil Derdesti, Takdir", **Kastamonu**, Sayı, 2194, 2 Nisan 1333 (2 Nisan 1917), s. 1.

Bir başka vaka ise oldukça dikkat çekici idi. Zira bir müddetten beri Sinop ile Boyabat arasında ebnâ-yi sebile taarruz etmekte olan eşraftan Çökeli Salih ile Parmaksız Sarı Hasan ve onlara yardım eden ve isimleri tespit edilemeyen iki şahıs ölü olarak ve diğer üç arkadaşı tutuklanmıştır. Belli ki bölgede az da olsa çetecilik yaygındı ve kamu yapılarına hasar vermeleri söz konusu idi.²⁵³

Savaş ortamında en önemli asayiş sorunlarının başında ise hırsızlık olayları geliyordu. Hırsızlık suçu tüm toplumlarda yasaklanmış hukuk ve ahlak dışı olarak görülmüş bir ceza normuydu.²⁵⁴ Hırsızlık suçunun gerçekleşmesi için malın taşınır olması, malın sahibinin rızası bulunmaması ve malın başkasına ait olması gerekliydi.²⁵⁵ Kaldı ki Osmanlı Devleti'nde de "hırsızlık suçu" İslam Hukuku'nda belirtilen hükümlere göre cezalandırılır ve tıpkı diğer hukuk normlarında görüldüğü gibi genellikle de ahlak dışı olarak görülürdü.²⁵⁶ Özellikle de devletin savaşta olduğu bir dönemde, cephe gerisinden toplumdaki daha ahlaklı davranış beklenirken bazı kişilerin suç işlemesi arzu edilirdi bir davranış değildi. Savaşın oluşturduğu olumsuz hava ise diğer suçlarla birlikte hırsızlık suçunun işlenmesine davetiye çıkarmakta idi.²⁵⁷ Kastamonu'da erkeklerin çoğu cephede olduğundan, şehirde fazla erkek nüfusuna rastlanılmazdı. Şehirde bulunan erkekler de savaşın getirdiği ekonomik olumsuzluklar yüzünden fakirlik içerisindeydiler. Bu nedenle Kastamonu'da bazı hırsızlık olayları yaşanmıştı. Savaşın getirdiği ekonomik buhran nedeniyle Kastamonu halkının yaşam kalitesi oldukça düştüğünden kebabçı çırağı Velioğlu Faik pikeden yapılmış bir çarşaf üzerinde uyumak zorunda idi. Aynı ekonomik buhrandan etkilenen İsa Beyoğlu Mustafa ise çareyi hırsızlık yapmakta bulmuş olsa gerek ki Faik'in uyumasını fırsat bilerek, onun saatini çalmış ve sonrasında saati bir taşın altına koymuş olduğu aramalar neticesinde ortaya çıkmıştı.²⁵⁸

Yukarıda belirttiğimiz gibi Kastamonu halkının yaşam kalitesi oldukça düşük idi. Şehirde yaşayan halkın çoğu kuru ekmeğe talim ederek cephede savaşan askerlere destek olmak için ellerinden geleni yapmakta idiler. Fakat bazı kişiler de kuru ekmeği bile bulamayacak durumda olduğundan hırsızlık yapmaktan çekinmemişlerdi.

²⁵³ "Eşkya Tenkil", **Kastamonu**, Sayı, 2217, 17 Eylül 1333 (17 Eylül 1917), s. 1.

²⁵⁴ Mehmet Nacak, "Hırsızlık Suçu", Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, İzmir 2013, s. 26.

²⁵⁵ Halil Polat, **5237 Sayılı Türk Ceza Kanununda Yer Alıp Uygulamada En Çok Karşılaşılan Suçlar**, Adalet Yayınevi, Ankara 2009, s. 428.

²⁵⁶ Nacak, a.g.t, s. 22.

²⁵⁷ Adak, a.g.t, s. 20.

²⁵⁸ "Dâhili Vukuat", **Köroğlu**, Sayı, 275, 27 Ağustos 1330 (9 Eylül 1914), s. 2.

Çaldıkları malları acilen paraya çevirebilmek için gerçek değerinin çok altına satmak zorunda olduklarından Tosyalı Maden oğlu Şükrü Bey inek çalmış ve çaldığı ineği elden çıkarmak için don fiyatına satarken kolluk kuvvetleri tarafından yakalanarak, çalınan inek de sahibine iade edilmişti.²⁵⁹ Ayrıca hırsızlığı kendilerine meslek edinen kişiler de vardı ki Bu kişiler başkalarını hanelerine izinsiz girmekten çekinmemişti. Kastamonu vilayetine bağlı Bey Çelebi Mahallesi Mollazade Said Efendi'nin zevcesi Saide ve oğlu Said, emekli yüzbaşının hanımı olan Veli ağa zevcesi Zeliha hanımın evine izinsiz bir şekilde girerek, içinde iki mecediye olan bir keseyi ve beraberinde bir el mendilini çalmışlardı. Sonrasında bu kişiler polis tarafından yakalanarak tutuklanmıştı.²⁶⁰ Araç'ın Yazıbala karyesi ahalisinden İsmail oğlu Halit'in kızları Serfiraz ve Naciye erkek elbisesi giyerek, Beğdere köyündeki Necibe'nin evine gece yarısı girmiş, evdeki hububatı gasp ederek kayıplara karışmışlardı. Şikâyet üzerine yapılan soruşturmada Jandarma erkek kılığına giren kızları, gasp ettikleri tahıllarla birlikte yakalamış ve hakların adli işlem başlatılmıştı.²⁶¹ 25 Haziran 1918 salı günü Çomak karyesinden Ayşe ve hemşiresi Şerife'nin hanesine kim olduğu belli olmayan üç kişi girerek bin kuruş para ve özel günler için tutukları eşyalarını gasp etmiş ve Ayşe'nin sol kolunu ve kardeşi Şerife'nin sağ kolunu hafifçe yaralayarak firar etmişlerdi. Olay ihbar üzerine Daday müfrezesi tarafından araştırılmış ve Bakırcılar köyünden İbrahim ile Bekarözü köyünden Abdi ile Hasan ve Çomak köyünden Ahmet 'in bu suçu kasten ve tasarlayarak işledikleri tespit edilmişti.²⁶²

Asayişî sağlayan polis memurları işlerini yaparken halkın büyük beğenisini topluyorlardı. Şehirde işlenen olayları çözdüklerinde de amirleri tarafından ödüllendiriliyorlardı. 20 Temmuz 1916 Çarşambayı Perşembeye bağlayan gece kuyumcular çarşısında kiracı olan Sinoplu namıyla tanınan kuyumcu esnafının dükkânından 180 lira değerinde muhtelif eşya çalınmıştı. Yapılan tahkikat neticesinde aynı sene Ağustos ayının dördüncü günü eşyaları çalanların Acılar Mahallesi deli Ömer oğlu Hamza'nın erkek evladı Ahmet, İsmail Bey mahallesi Hamal Ahmet'in oğlu Hüseyin ve Acılar mahallesi Kalyoncu Kemal oldukları tespit

²⁵⁹ “*Dâhili Vukuat*”, **Köroğlu**, Sayı, 275, 27 Ağustos 1330 (9 Eylül 1914), s. 2.

²⁶⁰ “*Sirkat*”, **Köroğlu**, Sayı, 377, 25 Şubat 1331 (9 Mart 1916), s. 2.

²⁶¹ “*Gasıb Derdesti*”, **Kastamonu**, Sayı,2273, 21 Teşrinievvel 1334 (21 Ekim 1918), s. 1.

²⁶² “*Vukuat-ı Zabta*”, **Kastamonu**, Sayı,2260, 22 Temmuz 1334 (22 Temmuz 1918), s. 2.

edilmişti. Bu kişiler Kastamonu Vilayeti Taşköprü ilçesi Yavučkuyucağı Körpe²⁶³ köyünde çaldıkları malları paylaşırken yakalanmıştı. Mallar sahibine iade edilmiş ve hırsızlar yakalanarak tutuklanmıştı. Bu olayın çözülmesinde çaba harcayan, komiser muavini Raşit ve polis memuru İsmail ve Mehmet Hilmi takdirname ile ödüllendirilmişti.²⁶⁴

Bir seneden beri asker ailesi kaldırmak, hane soymak, hayvan çalmak gibi suçlardan aranan ve takip edilen Devrekâni'nin Yukarı Belovacık karyesinden Hacı İsmail mahdûmu on sekiz yaşlarında Şahin isimli "şahs-ı şerîr", mezkûr karyede sakine fahişe Feride'nin hanesinde gizlenirken yapılan ihbar üzerine jandarmalar tarafından kaldığı evin etrafı sarılarak yakalanmak istenmişti. Ancak Şahin, yapılan uzlaşma taleplerine kulak tıkamış ve jandarmalarla iki saati aşan silahlı çatışmaya girmişti. Mermisi tükenince canlı olarak ele geçilmiş ve adli makamlara teslim edilmişti.²⁶⁵

İskilip ve Tosya mıntıkasında iki seneden beri icra-yı şekavet etmekte bulunan Borboroğullarından Sadık cephanesiyle birlikte Tosya Jandarma Takım Kumandanlığınca yakalanmıştır. Çıkan çatışma neticesinde şahsın arkadaşı Mustafa belindeki Rus mavzeri ve cephanesiyle beraber Ahmet Çavuş müfrezesi tarafından ölü olarak ele geçirilmiştir.²⁶⁶

Asker firarileri yakalandıktan sonra yapılan mahkemede genellikle idam cezasına mahkûm ediliyorlardı. Hal böyle olunca bu şahıslar tekrar firar etmeye çalışıyorlar ve firar ederken önlerine çıkan şahısları yaralamaktan çekinmiyorlardı. Bunlardan Güdük oğlu Ömer daha önce sürekli firar ettiği için çıkarılan mahkemece idam cezasına çarptırılmıştı. İdam edileceğini öğrenmesi üzerine tekrar firar etmek için elinden geleni yapmaktan çekinmemiş, Tosya İlçe Jandarma Komutanlığı askerlerinden Hasan'ı yaralamıştır. Bunun üzerine jandarma tarafından firarinin peşine düşülmüştür. Daha önceden birçok kez firar ettiğinden gideceği yerler bilinmekteydi. Gideceği yerlere atılan pusu neticesinde yakalanarak hakkında verilen hüküm gerçekleşinceye kadar cezaevine yollanmıştır.²⁶⁷

²⁶³ Yavučkuyucağı Körpe köyü, Kastamonu vilayetine 42 km, Taşköprü kazasına 23km uzaklıktadır. Yüksek bir tepeye kurulmuş olan köyün dört tarafı ormanlarla çevrilidir. Buğday üretimi yapılmakta ve köylünün geçim kaynağı hayvancılıktır.

²⁶⁴ "Polis Vukuatı", **Köroğlu**, Sayı, 377, 18 Ağustos 1332 (31 Ağustos 1916), s. 2.

²⁶⁵ "Şerir Derdesti", **Kastamonu**, Sayı, 2147, 5 Nisan 1332 (18 Nisan 1916), s. 2.

²⁶⁶ "Eşkiya Derdesti", **Kastamonu**, Sayı, 2237, 11 Şubat 1334 (11 Şubat 1918), s. 1.

²⁶⁷ "Eşkiya Derdesti", **Kastamonu**, Sayı, 2238, 18 Şubat 1334 (18 Şubat 1918), s. 1.

Trabzonlu Agâh ve Sürmeneli Mehmet adında iki şahıs memleketlerinden uzağa İnebolu kasabasına kadar gelmişti. Bu şahıslar burada gözlerine kestirebilecek kişileri gözlemlemekteydi. İnebolu'da altmış yaşında olan ve kahvecilik yapan Ömer usta savunmasız ve yaşlı oluşuyla bu iki şahsın dikkatini çekmişti. Ömer usta her akşam kahvehanesini kapatıp evine giderdi. Evde kendisi gibi yaşlı karısıyla yaşamaktaydı. Trabzon'dan gelen bu şahıslar Ömer ustayı takip ederek evin yerini öğrenmişti. Planlarını yaptıktan sonra gece vakti Ömer ustanın evine girerek Ömer ustayı ve karısını öldürdükten sonra bir miktar parayı çalarak kaçmışlardır. Olayın duyulması üzerine jandarma harekete geçmiş ve yapılan takip neticesinde iki şahıs sağ olarak ele geçirilmiştir.²⁶⁸

Kastamonu civarında eşkıyalık yapan çok sayıda çete ve bunlara bağlı zorbalar olduğu yukarıda da belirttiğimiz üzere aşikârdır. Fakat bir insanın hayatı boyunca eşkıya olarak yaşaması hiç de kolay değildi. Jandarma müfrezeleri tarafından Kastamonu ve komşu vilayetlerin dağlık ve ormanlık bölgelerinde sürekli devriye faaliyetleri sürdürülmekteydi. Dolayısıyla eşkıyalık edenler sürekli saklanmak ve kaçmak zorunda idiler. Kastamonu civarında eşkıyalık eden zorbalar Jandarmanın sürekli devriye atması ve kendilerinin yaşam alanlarının her geçen gün daralması neticesinde teslim olmaya karar verdikleri anlaşılmaktadır. Şöyle ki; meşhur çete reisi Mehmet Pehlivan Gürcü Ali, Perinek Ahmet, Karacaviranlı Zekeriya, Kalayez Mustafa, Deli Ahmet, Abaza Ömer, Kurtoğlu Hüseyin, Tarakçı karyesinden Cemal, Adil karyesinden Ahmet, Sekü karyesinden Osman, Gökbilal karyesinden Emrullah, Beğtemür karyesinden Hasan, Yılanlı karyesinden Salih, Süvaritepe karyesinden Mustafa, Lulama karyesinden Mehmet, Akseki karyesinden Hüseyin, Ağaçkiseli çete reisi Mehmet Ali ve arkadaşları İbrahim, Ali, Saçak karyeli ve üç yüz dört tevellüdü (M.1889) Osman, Çepni karyesinden Yayın İsmail, Osman, Mustafa ve Bozaklı aşiretinden Hidayet ve Sadık aman dilemek suretiyle teslim olmuşlardır.²⁶⁹

Ayrıca Devrekâni ilçesinin Bağlar köyünde imam oğlu Hamdi'yi revolver marka tabancasıyla yaralayarak ölümüne sebep olduktan sonra kaçan Devrekâni ilçesinin Seydiler²⁷⁰ köyünde oturan Tarkalı oğlu Cemal derdest edilerek adliyeye teslim

²⁶⁸ “*Cani Derdesti*”, **Kastamonu**, Sayı, 2237, 11 Şubat 1334 (11 Şubat 1918), s. 1.

²⁶⁹ “*İstiman eden Şaki*”, **Kastamonu**, Sayı, 2264, 19 Ağustos 1334 (19 Ağustos 1918), s. 1

²⁷⁰ İnebolu-Kastamonu karayolu üzerinde bulunan Seydiler köyü 326 yıllık bir tarihe sahiptir.

edilmişti. Bu olayda da büyük çaba harcayan komiser Hürrem de takdirname ile taltif edilmişti.²⁷¹

Toplumda düzen çok fazla bozulmuş olmalı ki yasaları çiğnemekten çekinmeyen kişiler artık kolluk kuvvetleri ile çatışır duruma gelmişti. Kürek cezasına çarptırılmış olan Alaftadlı Cemile'nin oğlu Mustafa 27 Kasım 1914'de ilan edilen aftan yararlanarak serbest kalmıştı. Fakat Mustafa ülkenin içinde bulunduğu savaş ortamının bir sonucu olan asayiş boşluğunu kendisi için bir fırsat bilmiş ve başıbozuk hareketlerde bulunmuştu. 24 Ocak 1915 senesi Pazar günü akşamı kendisine yasaları hatırlatmak için görev başında bulunan polis memuru Haşim efendiyi bıçak ile yaralamaya kalkışmış ise de polis memuru saldırganı öldürmek istemediğinden revolver marka tabancasıyla sol kalçasından yaralamıştı. Saldırgan yakalanarak tedavi için hastaneye, tedavisi bittikten sonra da tutuklanarak eski cezası da eklenmek üzere mahkemeye sevk edilmişti.²⁷²

Kumar, Türkçe'ye Arapça'dan geçmiş ve para karşılığı oynanan oyun anlamına gelmektedir.²⁷³ Kumar İslam dininin kesin olarak yasakladığı bir faaliyetti.²⁷⁴ İslam dini kumar oynamayı boş vakit öldürme aracı olarak görmekte bu yüzden "şeytan işi" olarak nitelendirerek haram kılmakta idi.²⁷⁵ Bu bakış Müslüman toplumlarında devam etmekteydi. Ancak Osmanlı Devletinde kumar yasak olduğundan gizli olarak oynatılırdı. Örneğin 8 Aralık 1554 tarihinde İstanbul'da çıkan bir yangın sonrasında yanan işyerlerinden bazılarında kumar oynatıldığı tespit edilmişti.²⁷⁶ 1911 yılında Beyoğlu'nda oturan Mösyö Grünovald İstanbul'da kumarhane açmak için Hariciye nezaretinden izin istemiş fakat izin alamamıştı.²⁷⁷

Osmanlı ülkesinde kumarhane olarak işletilen yerler meyhane olarak adlandırılırdı. 16. Yüzyıl sonlarında İstanbul'da 500'e yakın meyhane olduğu tespit edilmişti.²⁷⁸ Bunun yanında İngiliz Seyyah 1610 yılında kumarın Türklerin hayatında fazla yer kaplamadığını ve Türklerin bundan dolayı mutlu olduklarını söylemişti.²⁷⁹ 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde kumar yasak olmasına rağmen genelde kahvehanelerde

²⁷¹ "Polis Vukuatı", **Köroğlu**, Sayı, 440, 18 Ağustos 1332 (31 Ağustos 1916), s. 2.

²⁷² "Cerh", **Köroğlu**, Sayı, 295, 15 Kanunisanı 1330 (28 Ocak 1915), s. 2.

²⁷³ Ahmet Yeşilyurt, "Tanzimat'tan Erken Cumhuriyet'e Kumar", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir 2019, s. 3.

²⁷⁴ Yeşilyurt, a.g.t, s. 3.

²⁷⁵ Yeşilyurt, a.g.t, s. 4.

²⁷⁶ Metin And, **16. Yüzyılda İstanbul**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2015, s.89.

²⁷⁷ Yeşilyurt, a.g.t, s. 21.

²⁷⁸ Halil İnalçık, **Devlet-i Aliyye**, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2014, s. 94.

²⁷⁹ Gülgün Üçel-Aybet, **Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699)**, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 168.

oynatılırdı.²⁸⁰ Bu nedenle Kastamonu vilayetine bağlı Hacı Hamza mahallesinde Teyn oğlu Muhittin kahvehane kiralamak suretiyle çalışmakta iken kahvehanesinde kumar oynattığı polisler tarafından tespit edilmiş ve kahvehanesi mühürlenmişti.²⁸¹

Kumar toplumun hayatına öylesine fazla girmişti ki hapishanelerde dahi mahkûmlar tarafında kabul görmüştü. Sinop'tan Kastamonu hapishanesine nakil edilen Trabzonlu Makul oğlu Hayri, kardeşi Sabri ve Erzurumlu Mehmet Ali Pehlevani ile Araç kazası ahalisinden İpsiz Hüseyin arasında kumar yüzünden kavga çıkmış ve İpsiz Hüseyin eline geçirdiği bir çakı ile diğerlerini yaralamıştır. Bu olayın akabinde İpsiz Hüseyin firar etmiş ve yakalanacağını anlayınca da hapishane kapısında nöbet tutan bir jandarmayı öldürmüştür. Aynı şahıs bu olaydan bir sene evvel de hapishanede çıkan arbede sonrasında nöbetçi jandarmanın elinden tüfengini alarak üzerine derdest olmuş ve merkum aldığı yaralardan dolayı bir gün sonra vefat etmiştir. Bu olayda Jandarma kaleminde görev yapan Azmi onbaşı, hapishane müdürü ve diğer gardiyanların gösterdikleri çaba Vali Paşa hazretleri tarafından takdire şayan görülmüştür.²⁸²

Kastamonu Vilayetinde birkaç intihar olayına da rastlanmaktadır. Boyabat'ın Karaçay karyesinden sara illetine mübtela Daldal oğlu Ömer'in zevcesi Rahime'nin hanesinde salben intihar eylediği Sinop Mutasarrıflığı'ndan bildirilmiştir.²⁸³ Martın yirmi beşinci salı günü sabahleyin bir raddelerinde Tosya'nın Kösti mahallesinden muhakime odacısı Sünnetçi İsmail'in kaim validesi altmış yaşında Fatma sâika fakr-u zaruretle hanesinde kendisini salb ettiği ve mezbûrenin salbinde âhirin müdahil olmadığı iş'ar mahallinden anlaşılmıştır.²⁸⁴

Daday kazasının Derebucak karyesinden Yöroğlu Hasan'ın zevcesi Fatma şehri halin ikinci günü salben intihar etmiştir.²⁸⁵ İskilip kazası Kürt aşiretinden olup Bostan köyü civarındaki Yavşan yaylasına gelen Hacı Ahmet oğullarından Satı Ağa'ya mensup Kürt İsmail oğullarından Ahmet oğlu Hasan'ın gelini kendisini bir çam dalına asarak intihar eylemiştir.²⁸⁶ Aynı şekilde Kozyaka'nın İmam karyesinden Arife'nin de Evlan köyü mevkiindeki kendini ağaca asarak intihar eylediği zabıta jurnalinden

²⁸⁰ Işıl Çokuğraş, **Bekâr Odaları ve Meyhaneler**, İstanbul Araştırma Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2016, s.18.

²⁸¹ “Kumar”, **Köroğlu**, Sayı, 377, 25 Şubat 1331 (9 Mart 1916), s. 2.

²⁸² “Hapishane Vukuatı”, **Kastamonu**, Sayı, 2094, 31 Mart 1331 (13 Nisan 1915), s. 1.

²⁸³ “Salben İntihar”, **Kastamonu**, Sayı, 2030, 26 Kanunisani 1329 (5 Şubat 1914), s. 2.

²⁸⁴ “Kendi Kendine Salb”, **Kastamonu**, Sayı, 2041, 13 Nisan 1330 (26 Nisan 1914), s. 2.

²⁸⁵ “İntihar”, **Kastamonu**, Sayı, 2264, 2 Ağustos 1332 (15 Ağustos 1916), s. 1.

²⁸⁶ “Salben İntihar”, **Kastamonu**, Sayı, 2206, 25 Haziran 1333 (25 Haziran 1917), s. 1.

anlaşılmıştır.²⁸⁷ Daha ön dört yaşında olan Gökçe ağaç nahiyesinin Sarı Alak karyesinden Sadık asmak suretiyle intihar etmiştir.²⁸⁸

Kastamonu ve civarında eşkıyalık faaliyetleri hayli fazla olduğundan, hapishanelerden kaçıp izini kaybettirenler daha önceden asker firarileri tarafından oluşturulan eşkıyalar ile birlikte hareket ederek eşkıya çeteleri oluşturmaktaydı. Bu şekilde bir araya gelerek eşkıyalık yapan, Kuranlı karyeli Numan, Abdurrahman ve asker firarisi Emin ve Himmetoğlu karyesinden Topal Hüseyin Karapazar ormanında pusuda beklerken oradan geçmekte olan subay emeklisi Boyabatlı Mustafa Ağa'nın yolunu kesip parasına ve mallarına el koymuştur. Olayın duyulması üzerine çete üyeleri jandarma tarafından gerçekleştirilen takip neticesinde çaldıkları mallarla beraber yakalanarak adliyeye sevk edilmiştir.²⁸⁹

Sinop'un Karasu nahiyesine tabî Salavat karyesinden Şaban, İneskü karyesinden Mustafa ve Kürtoğullarından Hüseyin askerden firar ederek çifte tüfeng taşımak suretiyle ahaliye korku salmakta idi. Bu kişiler aynı zamanda on üç kadar hane basarak buralarda yaşayan ev halkını da sürekli darp ediyorlar hatta canlarına kastediyorlardı. Sinop Jandarma komutanlığına bağlı askerler konudan haberdar olduğundan gizlilik içerisinde bu zanlıların takibini yapmakta ve yakalamak için fırsat kollamakta idi. Yapılan pusu harekâtı neticesinde zanlılar silahlarıyla birlikte yakalanmıştır. Ne gariptir ki yakalanan firarilerin zorbalıklarını para için yapmadıkları ve parasal durumlarının kötü olmadığı, babalarının jandarma alay komutanlığına gelerek zanlıların serbest bırakılması için kırk lira para verdiğiinden anlaşılmaktadır. Jandarma yetkilileri ise bu paraya el koyarak olayı tutanak altına aldıktan sonra durumu valilik makamına rapor etmiştir. Sonrasında Jandarma alay komutanlığında görev yapan Teğmen İsmail Hakkı tarafından rüşvet olarak değerlendirilen paraya el konulmuş ve zanlılar tutuklanarak mahkemeye sevk edilmiştir. El konulan para ise Valilik makamına teslim edilmiştir.²⁹⁰ Ayrıca Kastamonu merkez mahkemesi tarafından çeşitli suçlardan dolayı hüküm giyen 42 şahıs polisler tarafından yakalanarak derdest olunmuştur.²⁹¹

²⁸⁷ “*İntihar*”, **Kastamonu**, Sayı, 2219, 8 Teşrinievvel 1333 (8 Ekim 1917), s. 1.

²⁸⁸ “*İntihar*”, **Kastamonu**, Sayı, 2260, 22 Temmuz 1334 (22 Temmuz 1918), s. 3.

²⁸⁹ “*Derdest*”, **Kastamonu**, Sayı, 2271, 7 Teşrinievvel 1334 (7 Ekim 1918), s. 1.

²⁹⁰ “*Derdest, Şayan-ı Takdir Hidmet*”, **Kastamonu**, Sayı, 2270, 30 Eylül 1334 (30 Eylül 1918), s. 1.

²⁹¹ “*Eşhas-ı Mahkûm Derdesti*”, **Kastamonu**, Sayı, 2038, 10 Mart 1330 (23 Mart 1914), s. 3.

5.2 Suçluların Affı

Osmanlı Devletinde bir yandan suç işleyenler mahkemelerde yargılanarak cezalandırılırken, bir yandan da hüküm giyen suçluların pişman oldukları düşünülerek onları topluma kazandırmak amacıyla ve devletin bekası söz konusu olduğu zamanlarda genel af ilan edilmişti. Af, bir suçun cezalandırılmasından kısmen veya tamamen vazgeçilmesiydi. Af çıkarmak bazen adalet bazen de genel menfaat sağlamak amacı güderdi.²⁹² Af genelde savaş gibi olağanüstü hallerde de çıkarılırdı.²⁹³ Osmanlı'da suçlulara yönelik af ilan etmek sadece padişahın iradesi ile gerçekleşirdi.²⁹⁴ Padişahların cüluslarında, dini bayramlarda ve kandillerde af çıkardığı görülmekteydi.²⁹⁵

Avrupa'da savaş çanları çalarken Osmanlı Devleti 8 Aralık 1914 tarihinde kıyılara yapılacak olası saldırılar karşısında buralardaki hapisanelerde bulunan suçlulardan cinayet suçu işleyenlerin iç bölgelerdeki hapisanelere nakletmek istemişti. Fakat iç bölgelerdeki hapisanelerin dolu olması sebebiyle nakilden vazgeçilmişti.²⁹⁶ Savaş nedeniyle cephede ve cephe gerisinde insan ihtiyacı giderek artmakta idi. Askerlik çağına gelenler veya askerlik çağı geçmiş olanlar işledikleri suçtan ötürü ceza evlerinde tutuklu olarak bulunmakta idi. Bu kişileri cepheye ve cephe gerisine kazandırmak için genel bir af söz konusu olacaktı.²⁹⁷ Af ilan edilirken kocaları, çocukları, babaları veya kardeşleri şehit olan ve hali hazırda cephede bulunan vatandaşların hanımları, çocukları, ana ve babalarının güvenliğini düşünmek gerekmekteydi. Bu nedenle tecavüz suçu işleyenler dışındaki mahkûmlardan ceza süresinin yarısını dolduranlar için af çıkarılmıştı. Cezasının yarısını dolduramayanlar da ceza süresinin yarısını tutuklu geçirdikten sonra serbest kalabileceklerdi.²⁹⁸ Ceza süresinin yarısını dolduranlar için çıkarılan af kapsamında Kastamonu hapisanesinde kalan 64 kişi serbest kalmıştır.²⁹⁹

²⁹² Harun Karakaya, "Osmanlı Ceza Hukuku'nda Parada Sahtecilik Suçu", Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Ankara 2020, s. 139.

²⁹³ Faruk Erem, Türk Ceza Kanunu Şerhi, Cilt:1, Seçkin Yayıncılık, Ankara 1993, s. 808-809.

²⁹⁴ Muharrem Uslu, "Erzincan'da Suç, Suçlu ve Hapishane (XIX. Yüzyılın Sonu-XX. Yüzyılın Başı)", Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Erzincan 2010, s. 64.

²⁹⁵ Ufuk Adak, "XIX. Yüzyılın Sonları XX. Yüzyılın Başlarında Aydın Vilayeti'ndeki Hapishaneler", Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, İzmir 2006, s. 77.

²⁹⁶ Oya Şenyurt, "20. Yüzyılın Çeyreğinde Anadolu ve İstanbul'da Bazı Hapishane İnşaatları", **Arredamento Mimarlık**, Sayı: 09, İstanbul 2003/09, s.77

²⁹⁷ Adak, a.g.t, s. 78.

²⁹⁸ "Afı-ı Şahane", **Köroğlu**, Sayı, 286, 13 Teşrinisani 1330 (27 Kasım 1914), s. 2.

²⁹⁹ "Afı-ı Padişahi", **Köroğlu**, Sayı, 319, 2 Temmuz 1331 (15 Temmuz 1915), s. 1.

Ayrıca Seferberlik ilanından sonra askerî kıtasına gitmeyerek kaçan ve saklanan askerler için ağır cezalar çıkarılmıştır. Savaş ilanı sebebiyle şimdiye kadar davalara katılmamış veya kaçmış olanlar için hükümet otuz gün süreyle af çıkarmıştır.³⁰⁰

---

³⁰⁰ “Afı-ı Kanunî”, **Köroğlu**, Sayı, 288, 27 Teşrinisani 1330 (10 Kasım 1914), s. 1.

6. KASTAMONU'DA EĞİTİM HAYATI

6.1 Eğitim Seferberliği

Osmanlı İmparatorluğunun hüküm sürdüğü sınırlar içerisinde eski Osmanlı Türkçesi, klasik Osmanlı Türkçesi ve Modern Türkçe konuşulmakta idi.³⁰¹ Klasik Osmanlı Türkçesi 16.-19. yüzyıllar arasında Arapça ve Farsça dilleri ile birlikte kullanılmıştı. Eskiden Türkler Uygur alfabesini kullanırdı fakat Türklerin İslamlaşmasıyla birlikte, 10.-11. Yüzyıldan itibaren Arap alfabesini kullanmaya başlamışlardır. Selçuklulara sınır komşusu olan Farisilerin kullandığı Farsça ise Osmanlı Türkçesini etkilemiştir.³⁰² Osmanlı toplumu Arapça ve Farsça dilbilgisi kurallarını birleştirme suretiyle kullanmışlardır. Arapçayı din işlerinde ve Farsçayı özellikle edebiyatta kullanmayı tercih etmişlerdir. Bu sayede Divan Edebiyatı diye adlandırılan şiirsel eserler Osmanlı diline girmişti. Bu gibi etkileşimler Osmanlı Türkçesini çok karmaşık hale getirmiştir. Yüzyıllar boyunca Arapça ve Farsça bilim dili olarak Türkçenin üzerinde değer görmüştü. Hâlbuki Türkçe çok köklü bir dil olmakla birlikte geniş bir coğrafyada geçerli idi. Öyle ki Türk dili Doğu Çin'den Doğu Avrupa'ya hatta Akdeniz şehirlerine kadar uzanan bölgede konuşuluyordu.³⁰³ Kastamonu halkı da bunun bilincinde olduğundan savaş ile beraber milliyetçi duyguları harekete geçmiş, lisanda da millileşmenin önü açılmıştır.

Savaş, Türkler açısından Kafkasya'da çetin muharebeler şeklinde geçerken Köroğlu Gazetesi, başka gündem yokmuş gibi adeta başını kuma sokmuş, halkın dikkatini başka meselelere çevirmesi için uğraş vermişti. Aralık 1914 tarihli Köroğlu gazetesine göre "Osmanlıca dili Osmanlılar tarafından cebren ihdas edilmiş bir lisandı. İslâm dininin kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'in yazılışı Arapça olduğundan dolayı Türkler İslâmiyet'i kabul ettikten sonra Arapça kelimeleri öğrenmeye ve günlük hayatta kullanmaya" başlamışlardı.³⁰⁴ Türkler İslâm dinini kabul ettikleri için Arapça dili Türkler açısından üst tabaka olarak görülmekteydi. En yüksek tabakaya mensup olan kişiler Arapça konuşur olmuştü. Köroğlu gazetesine göre "Türklüğün Türkçesi" kalmamıştı.³⁰⁵ Osmanlı ülkesinde bütün bilimler Arabî ve Farisî olarak cereyan

³⁰¹ Fatıma Nabhan, "Osmanlı Türkçesinin Halep Lehçesine Etkisi", Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Adana 2019, s. 26-27.

³⁰² Nabhan, a.g.t, s. 26.

³⁰³ Nabhan, a.g.t, s. 21.

³⁰⁴ "Osmanlıca mı Türkçe mi?", **Köroğlu**, Sayı, 288, 27 Teşrinisani 1330 (10 Aralık 1914), s. 3.

³⁰⁵ "Tenkitlere Karşı", **Köroğlu**, Sayı, 287, 20 Teşrinisani 1330 (3 Aralık 1914), s. 3.

ediyordu. Habere göre ulema sınıfı Arapça olarak tahsil görüyordu ve Osmanlı Devleti'nin sınırı genişleyip tüm Arabistan'ı sınırlarına alınca bu kez Arapça Türkleri etkisi altına almıştı. Doğu sınırının genişlemesiyle bu kez de Farsça'nın etkisi artmış ve Osmanlı Türkçesi pek çok dil ailesinin etkisinde kalmıştı. Köroğlu gazetesi bu etkiyi kabul etmiyordu ve lisanda arileşmeyi tartışmaya açmak istiyordu. Toplum milli hassasiyetle yoğrulmuşken dil tartışmalarının yapılması da gayet doğal idi. Zira ortam diğer alanlarda olduğu gibi dilde de yeniliğe açıktı.

"Osmanlı lisanı Arap ve aceme esir olmuş, ülkenin ticareti, hürriyet ve istikbali yabancıların eline geçmiş" idi.³⁰⁶ Diğer devletlerde yaşayan halkın ırkları ile dilleri bütünleşmiş iken Osmanlı Devleti'nde yaşayan halkın ırkı Türk olmasına rağmen, ülkede kullanılan dil etkileşime uğrayarak Osmanlıca adında bir dile dönüşmüştü.

Balkan Savaşlarında alınan yenilgiler sonrasında Osmanlı Devleti'nde ülkenin kurtuluşunun eğitimle olacağına dair fikirler oluşmaya başlamıştı.³⁰⁷ II. Meşrutiyet devrinde ortaöğretimde özellikle idadîler ile ilgili önemli değişimler olmuştu. Hatta Anadolu'da açılan ilk lise Kastamonu vilayetinde Kastamonu İdadisi adıyla açılmıştır.³⁰⁸ Kızlar için ilk üniversite açılmıştır.³⁰⁹ Kastamonu Vilayet merkezlerinde bulunan İdadî³¹⁰ Mektepleri eğitim süresi 12 yıl olan Sultani³¹¹ Mektebine dönüştürülmüştü.³¹² 1911 Senesinde Kastamonu Vilayet Sanayi Mektepleri adı altında okullar açılmış ve mevcut sistemde eğitim veren sanayi okulları buraya bağlanmıştı.³¹³ Ayrıca 1913'te eğitim süresi 5 yıl olan Kız Muallim Mektepleri kurulmuştu.³¹⁴ Kastamonu vilayetinde mevcut olan İptidai mekteplerine 150 tane daha eklenerek sayıları 314'e çıkarılmıştır. Kastamonu'da mevcut okullar tek dershaneli olarak hizmet vermekte idi. 1916 senesinde tek dershaneli okula sayısı bire düşürülmüştür.³¹⁵

³⁰⁶ "Terakki ve İstikbal Yolunda Hemşerilerime", **Köroğlu**, Sayı, 313, 28 Mayıs 1331 (10 Haziran 1915), s. 4.

³⁰⁷ Elif Baksı, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Osmanlı Eğitimi ve Tekfurdağı Örneği", Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Bolu 2019, s. 38.

³⁰⁸ Mustafa Eski, "Kastamonu Abdurrahman Paşa Lisesi Tarihi", Gazi Üniversitesi Yayınevi, Ankara 2005, s.2.

³⁰⁹ Sema İslamoğlu, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kastamonu Basınında Sivil Toplum Kuruluşları (1908-1928)", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2011, s.21.

³¹⁰ İdadî Mektepleri Osmanlı Devleti'nde ortaöğretim tahsili veren okullardı. İlk olarak 1838'de açılmıştır.

³¹¹ Sultaniler lise eğitimi veren okullardır. İlk olarak İstanbul'da Galatasaray semtinde kurulmuştur. 1 Eylül 1868'de kurulmuştur

³¹² Faik Reşit Unat, **Türk Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1964, s. 48.

³¹³ Unat, a.g.e, s. 63.

³¹⁴ Aykut Kansu, **1908 Devrimi**, İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s. 168.

³¹⁵ İslamoğlu, a.g.t, s. 34.

Kastamonu Valisi Mehmet Reşit Paşa Taşköprü ilçesindeki eğitim kurumlarını gezerek teftişlerde bulunmuş ve 22 Eylül 1914 tarihli raporunda kazada öğrenim gören öğrencilerin bilgi birikiminin memnuniyet verici bir derecede olduğunu vurgulamıştır.³¹⁶

I. Dünya Savaşı devam ederken Kastamonu halkı, hayatlarını idame etmek ve devletin bekası için sürekli çalışması ve ilerlemesi gerektiğinin bilincinde idi. Bu bilinç ise eğitimle ve eğitimcilerin topluma verdikleri mesajlarla gerçekleşiyordu. Aslına bakılırsa Türk toplumu da savaşın başlangıçta kısa sürede biteceğine yönelik bir inanç vardı. Ancak 1914'ün sonlarına gelirken savaşın halen daha sürüyor olması açıkçası hem askerler arasında hem de halk nazarında bir şaşkınlık yaratmıştı. Eğitim faaliyetleri işte bu ortamda neşet buluyor, bir nebze de olsa halkın moral ve motivasyonunun yükseltilmesine katkı sunuyordu.

23 Aralık 1914 tarihli gazete haberinde, bir milleti yaşatmak için, eğitim, ziraat, ticaret ve sanayini gerekli olduğuna dikkat çekilerek, eğer bir milletin elinde bu üç şey bulunmaz ise o millet yaşayamaz, mahvolur gider denilmiştir. Eğitimsiz bir millet hayrını, şerrini bilmez hayvanlardan farksız olur. Biz Müslümanlar ticaret ve sanatta pek aşağıda kaldık. İçimizdeki Hristiyanlar ise ileri gitti. Biz kendi toprağımızda kendi hâkimiyetimizde iktisada mahkûm bulunuyoruz. Bu yüzden çocuklarımızın bir kısmını ticaret ve sanayi mekteplerine vererek ileri gitmeye çalışmalıyız denilmektedir.³¹⁷

Savaş yıllarında Avrupalı Devletler adeta sanayileşme yarışına girmişlerdi.³¹⁸ Osmanlı Devleti, İttifak Güçleriyle birlikte savaştığı için savaş yıllarında yapılan teknoloji hamlelerinden nasibi alıyordu. Özellikle Avusturya-Macaristan'la (her ne kadar Avusturya çökmekte de olsa sanayisi gelişmiş idi) sanayi alanında da işbirliğini geliştirmekteydi. Bu nedenle 1916 senesinde Kastamonu'dan Macaristan'a öğrenci gönderilmişti. Bu öğrenciler savaşın getirdiği yıkımın Avrupa'daki izlerini gördükleri gibi makinecilik, inşaat işçiliği, çinicilik, madencilik, dokumacılık, marangozluk gibi alanlarda da zanaat öğreniyorlardı.³¹⁹ Bundaki amaç Osmanlı Devleti'nin dışa olan bağımlılığı azaltmak ve İttihat-Terakki'nin ekonomide başlattığı yerli ve milli olma

³¹⁶ Erol Karcı, "Bir Teftiş Raporunun Söyledikleri ve Söylemedikleri, Araştırma Makalesi: "Kastamonu Valisi Mehmet Reşit Paşa'nın 15 Temmuz 1914 Tarihli Teftiş Raporuna Dair", **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Yıl:16, Sayı: 31, 2020.

³¹⁷ "Mev'ize", **Köroğlu**, Sayı, 290, 20 Kânunievvel 1330 (23 Aralık 1914), s.4.

³¹⁸ Jacques Pauwels, (Çev: Çağdaş Sümer), **Büyük Sınıf Savaşları 1914-1918**, Yordam Kitap, İstanbul 2019, s. 30-32.

³¹⁹ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Kataloğunda yapmış olduğumuz taramada bu kişilerin kimlikleri ile ilgili herhangi bir belge tespit edilememiştir.

prensiplerini sanayi alanıyla da desteklemek idi. Özellikle üretim alanında yetenekli ara eleman ihtiyacı vardı.³²⁰ Ayrıca Sanat eğitimi almak için üç öğrencinin Almanya'ya gitmek için hareket ettiklerine dair bilgi verilmektedir.³²¹ İstikbalini kurtarmak için binlerce gencin kanını akıtmakta tereddüt etmeyen vatan, yine istikbalini kurtarmak için Almanya'ya binlerce gencini yollamaktan çekinmemiştir.

10 Haziran 1914 tarihli bir haberde, İstanbul Mekteb-i Sultani Muallimlerine vatanın karanlıklarını parçalamak, kalplerdeki korkuyu silmek, millete azim ve iman vermek görevleri verilerek, milleti yükselten ve yücelten kişilerin muallimler olduğu belirtilmiştir.³²² Ayrıca mürebbilik çok önemli bir meslektir. Hatta Mürebbilik bir çeşit lalalıktır. Bir milletin terbiyesi önce ailede başlar daha sonra da mürebbiler tarafından devam ettirildiği için mürebbilere çok büyük bir sorumluluk yüklenmektedir.³²³

Mekteb-i Sultani ve Darümuallimin öğrencileri ülke genelinde mühim bir seyahat düzenlemişlerdi. Bu seyahat güzergâhında Kastamonu ve ilçeleri de yer almaktaydı. Öğrenciler gittikleri yerlerde halk tarafından marşlarla karşılanmıştı.³²⁴

Bu seyahatlerde amaç, öğrencilere ülkenin içinde bulunduğu durumu tüm gerçekliğiyle göstermekti. Bu seyahat planlanırken “Birçok milleti, devleti kökünden kazıyan içtimai hastalıkların hemen hemen hepsi üzerimize çökmüş bulunuyor” denilmiştir.³²⁵

Daday'da Mahmut Şevket Paşa isimli köyde adını aldığı şehit Mahmut Şevket Paşa adına bir numune mektebi inşasına başlanmış ve Kastamonu bütçesinden on bin kuruş bu okulun masraflarına tahsis edilmişti³²⁶

Kastamonu ili Taşköprü kazasında halk tarafından yapılan yardımlar ile Milli Eğitim Bakanlığı nezdinde olmak üzere altı dershaneli iki katlı bir İbtidai Mektebi³²⁷ inşasına başlanmıştı. Bu mektebin yapımında maarif komisyonu reisi Kaymakam Şükrü beyin büyük hizmetleri olduğundan yerel gazeteler aracılığı ile Kastamonu halkı bu zata teşekkür etmişti.³²⁸ Ayrıca Sinop'ta kızlar okulu, medrese, iki karakol binası yapılmış

³²⁰ “Macaristan'a Talebe İzamı”, **Köroğlu**, Sayı, 352, 25 Şubat 1331 (9 Mart 1916), s. 3.

³²¹ “Talebe İzamı”, **Köroğlu**, Sayı, 356, 24 Mart 1332 (6 Nisan 1916), s. 2.

³²² “Seda-i Davet”, **Köroğlu**, Sayı, 262, 28 Mayıs 1330 (10 Haziran 1914), s.1.

³²³ “Terbiye-i Mürebbi”, **Köroğlu**, Sayı, 305, 26 Mart 1331 (8 Nisan 1915), s.2.

³²⁴ “Şeyahat İntibası Devrekâni'de”, **Köroğlu**, Sayı, 259, 7 Mayıs 1330 (20 Mart 1914), s.1.

³²⁵ “İki Kafalı İrfan”, **Köroğlu**, Sayı, 256, 16 Nisan 1330 (29 Nisan 1914), s.1.

³²⁶ “Mahmut Şevket Paşa Numune Mektebi”, **Köroğlu**, Sayı, 295, 15 Kanunisanı 1330 (28 Ocak 1915), s. 2.

³²⁷ İbtidai Mektebi, ilkökul düzeyinde eğitim veren okullardır.

³²⁸ “Mektep İnşası”, **Köroğlu**, Sayı, 313, 21 Mayıs 1331 (3 Haziran 1915), s.1.

ve hükümet konağı, hastahane ve belediye bahçesinin de yapımının devam ettiği belirtilmiştir.³²⁹

Mergüze Nahiyesinin merkez karyesinde on ay gibi kısa sürede bir mektep inşa edilmiştir. Böyle kısa sürede inşa edilen mektebin açılış merasiminin mektebe yakışır şekilde yapıldığı ve açılıшта Vali Atıf Bey, Askerlik Şube Kaymakamı Celal Bey, Defterdar Galip Beyler, Maarif, Polis Müdürleri gibi isimler bulunmuşlardır.³³⁰

Kastamonu halkı, tüm Osmanlı ülkesinde başlatılan eğitim hamlesine katkıda bulunarak mevcut olan okulların tamiri için de yardımlarını esirgememişti. Hali hazırda bulunan Kız mektebi binasının tadilatı ihtiyacı olduğundan, okulun tadilatına başlanmış ve eğitim-öğretim hizmetleri tadilat bitene kadar başka bir yere nakledilmişti.³³¹

29 Haziran 1915 Salı günü Kız sanayi mektebinde öğrenim gören hanımlar müstesna bir deneyim yaşamıştı. Vatanın milli manzumelerini oynayarak ve seslendirerek çokça gözyaşı dökmüşlerdi. Özellikle "İki Asker Anası ve Oğulları" temalı piyesi izleyenler ve oynayanlar çokça gözyaşı dökmüşlerdi. Kadınlar arasında coşkun ruh hali öylesine yüksekti ki okulun kapanış saati akşam dört olmasına rağmen sekize kadar temsiller sürmüş ve okul akşam saatlerinde tezahüratlar eşliğinde kapanmıştı. Tiyatro, şiir ve çeşitli etkinliklerin ardından hal-i hazırda süren savaşta şehit düşen askerler için dualar bile yapılmıştı. Gazilerimiz hatırlatılarak güzel şiirlerle yâd edilmişti. Orada bulunan Kastamonu Valisinin karısına bir buket çiçek verilmişti. Bunun üzerine Kastamonu Valisi Asım ise karısına hediye edilen çiçek buketini Hilal-i Ahmer namına müzayede usulüyle satışa çıkarmıştı. Müzayede de buketin fiyatı hızla yükselmiş ve şayan-ı memnuniyet derecesinde para toplanmıştı.³³²

Hazreti Muhammet'in doğumu sebebiyle okunan mevlitten sonra Mekteb-i Sultani Efendilerinin Donanma Cemiyetine bağışta bulduklarından bahsedilmiştir. Ayrıca Donanma için beş kere müzayede yapıldığı bildirilmiştir. Bu müzayededen elde edilen gelirlerde belirtilmiştir.³³³

³²⁹ "Boyabat'ta Teşebbüsât-ı Nafia", **Köroğlu**, Sayı, 326, 10 Ağustos 1331 (23 Ekim 1915), s.2.

³³⁰ "Muhteşem Bir Mektep", **Köroğlu**, Sayı, 417, 7 Haziran 1333 (7 Haziran 1917), s. 1.

³³¹ "İnas Mektebi", **Köroğlu**, Sayı, 315, 4 Haziran 1331 (17 Haziran 1915), s. 1.

³³² "Kız Sanayi Mektebi Tevzi Mükâfat Resmi", **Köroğlu**, Sayı, 315, 4 Haziran 1331 (17 Haziran 1915), s. 2.

³³³ "Nuranur Bir Gece", **Köroğlu**, Sayı, 246, 5 Şubat 1329 (18 Şubat 1914), s.1

7. SAVAŞ YILLARINDA MİLİTER DERNEKLERİN FAALİYETLERİ

7.1 Hilâl-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti

İnsanlığın ortaya çıkışıyla beraber savaşlar ve beraberinde yaralılar, ölümler ve esir olanlar kaçınılmaz birer sonuç olarak hayatımıza girmiştir. 17 yüzyılın ortalarına kadar savaşlarda ölenlerin defin edilmesi ve esirlerin durumu ile ilgili herhangi bir usul izlenmemiş idi. Ölümler ve esirler tamamen başlarında bulunan askerlerin insafına bırakılmış idi.³³⁴ Fakat tarih boyunca bazı komutanlar bu konudan rahatsızlık duyarak çözüm arayışında bulunmuşlardı. Örneğin III. Napolyon emrindeki orduların 24 Haziran 1859 tarihinde Avusturya ordusuna yenilmesi neticesinde savaş alanında 40.000 civarında yaralı olduğunu ve bunlara hiçbir şekilde yardım edilmediğini gören Henry Dunant, gördüklerini herkesle paylaşma adına 1862 senesinde “Bir Solferino Hatırası” adlı eseri yayınlamıştı. Dunant'ın eseri yayımlandıktan sonra geniş halk kitleleri tarafından kitapta anlatılanlar ciddi tepki çekmişti. Yaralı askerlere yardımcı olmanın ve sıhhiyenin insanlık açısından önemi tartışılmaya başlanmıştı.³³⁵ Bu gelişmelerin üzerine 26-29 Ekim 1863 tarihinde Cenevre’de devam eden ve 16 Avrupalı devletin katıldığı konferansta Cenevre sözleşmesinin temelini teşkil edecek bazı kararlar alındı. Daha sonra bu kararlara şekil vermek amacıyla 8 Ağustos 1863 tarihinde bir kongre düzenlendi. 22 Ağustos 1864 tarihinde de 16 devletin katılımıyla Cenevre Sözleşmesi imzalandı. Alınan kararlar arasında kurulacak olan teşkilatın simgesi ve muharip devletler tarafından kurulacak olan can kurtarma teşkilatı, hastane ve gönüllü sağlık personellerini içeren hükümler de vardı. Osmanlı Devleti de bu sözleşmeyi 5 Temmuz 1865’de imzalamıştır.

Osmanlı Devleti, Cenevre Sözleşmesini imzalamış olmasına rağmen, Avrupa’da kurulan Kızılay teşkilatının simgesinin haç olması nedeniyle bunu tepkiyle karşılamıştı. Bu tepki yüzünden Osmanlı Hilâl-i Ahmet Cemiyeti ancak 1877 yılında kurulabilmişti. II. Abdülhamit tarafından himaye altına alınan bu cemiyet ilk toplantısını 14 Nisan 1877 Beşiktaş Sarayı’nda gerçekleştirmiş ve o tarihten itibaren de Osmanlı-Türk toplumunun hayatında önemli faaliyetlere imza atmaya başlamıştı.³³⁶

³³⁴ Feridun Nafiz Uzluk, **Kızılay Cemiyetinin Kuruluşuna Kısa Bir Bakış**, Ankara 1964, s. 6.

³³⁵ Uzluk, a.g.e, s. 6.

³³⁶ Besim Ömer, **Hanımefendilere Hilâl-i Ahmere Dair Konferans**, Ankara 2009, s. 15-16.

Cemiyetin kurulmasıyla birlikte özellikle İslâm ülkeleri ve Hindistan tarafından birçok yardımda yollanmıştı. Bu yardımların miktarı 72.538 Osmanlı lirası idi. Cemiyet 1878 senesi Haziran ayı sonuna kadar 61.000 lirasını yaralı askerler ve hastalara yardım için kullanıldı. Geriye kalan 11.538 Osmanlı lirası ise Osmanlı Bankasına yatırıldı. Cemiyet faaliyetlerini 1897 yılına kadar durdurdu. Ara sıra yardım faaliyetinde bulunan cemiyetin II. Meşrutiyet'in ilânına kadar sürekli bir faaliyeti olmamıştı. Balkan savaşları gerekçe gösterilerek, 1911 tarihinde ikinci defa kurulmuş olan cemiyet 13 Nisan 1912 tarihinde birinci, 12 Ekim 1912 tarihinde ikinci ve 26 Kasım 1912 tarihinde de üçüncü kongresini yaparak yeniden faaliyetlerine başlamıştı. Trablusgarp ve Balkan savaşlarında savaş alanlarında bulunan yaralılar ve sivil halka yönelik etkili faaliyetlerde bulunmuştu.³³⁷

I. Dünya Savaşı'nın çıkması ve Osmanlı Devleti'nin de savaşa girmesi üzerine Hilâl-i Ahmer Cemiyetini büyük işler beklemekteydi. Savaşın başlamasıyla beraber cemiyet merkez ve şube bulunmayan yerlerde faaliyetlerde bulunmak için harekete geçerek gerekli telgraflar çekilmeye başlanmıştı. Tüm yurttan yardım kampanyaları hayata geçirilmişti. Ayrıca kadınlardan oluşan bir şube açılarak kadınlarında bu faaliyete katılması sağlanmıştı. Özellikle Çankırı (Kengiri), Kalecik ve Ankara hattında bulunan esir karargâhlarına ziyaretlerde bulunularak, oradaki halkın cemiyet yönetiminde aza olmaları için harekete geçilmişti.³³⁸

10 Aralık 1914 tarihli Köroğlu gazetesinin haberinde, 11 Kasım 1914 tarihinde ilan edilen "Cihad-ı Ekber" sonrasında Allah'ı bir sayanların cihat ettiği belirtilmişti. Bu cihat anlayışının sadece bilek gücü ile değil tüm varlığımızla olması gerekmektedir. Cepheye düşmanla çarpışan ve cephe gerisinde orduya her türlü lojistik destek sağlayanlar bu şekilde hem vatanlarını müdâfaa ediyor hem de orduya yardımını bu şekilde gösteriyordu. Cepheye gidemeyen kişilerin orduya yardım etmeleri gerektiği ve bunun mali bir sorumluluk olduğu vurgulanmıştı. I. Dünya Savaşı'nın kaçınılmaz bir son olduğu, Âlem-i İslam'ın cihad içinde olduğu belirtilmişti.

Zonguldak vilayetinin donanmaya 100.000 kuruş yardım ettiği ve Bolu vilayetinden de bu şekilde yardım etmesi beklendiği vurgulanmıştı.

³³⁷ Ömer, a.g.e, s. 54.

³³⁸ Türkiye Hilâl-i Ahmer Merkez-i Umumisi 30 Haziran 1927 İdâre-i Hesabiyesine Aid Tedkik Komisyonu Raporu 1928, s. 9.

Halkın yardım duygularının pekişmesi için "gizli" olarak haber alınan bazı bilgiler halka ulaştırılıyordu. Bu bilgilerde, bütün Müslümanların birleşerek bir yardım kampanyası yapacakları duyuruluyor ve ileriki günlerde bununla ilgili gelen mektup ve telgrafların da halkla paylaşılacağı haber ediliyordu.³³⁹

Bir keresinde Kastamonu Müdafaa-i Milliye Şubesinde Askeri Muzikacılar bölümünde bulunan askerlere birer kat elbise imal ettirilmişti.³⁴⁰ 1915 senesi Ocak ayında Kastamonu hanımlar şubesi tarafından askerler için dikilmeye başlanılan elbiseler üç ay içerisinde tamamlanarak, üzerlerine “Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Kadınlar Şubesinin Hediyesi” ibaresi dikilerek cepheye yollanmıştı.³⁴¹

Kastamonu Kadısı Bahattin Monla Efendi'nin hanımı tarafından Çanakkale müdafaasında bulunan askerler için gümüş bir küpe hediye edilmiş idi. Bahattin Monla bu küpeyi Mekteb-i Sultani'de (Galatasaray Lisesi) tertip edilen piyango çekilişinde kullanmak istemiş ve Müdafaa-i Milliye Cemiyeti adına satılan 41 numaralı bilete isabet etmiştir.³⁴²

Ayrıca Hilâl-i Ahmer Cemiyeti adına kartpostallar basılarak, satışı yapılıyordu. Elde edilen tutar askeri harcamalara gelir olarak kaydediliyordu. 12 Aralık 1914 tarihli Köroğlu gazetesi haberinde Kastamonu halkına seslenilerek Kastamonu vilayetinde bulunan Sedat Bey ve Sultan Efendi'ye ait olan dükkânlarda satışa sunulan kartpostalların alınması hususunda teşvikleri sağlanmıştı. Satılan kartpostalların parası ise cephede kullanılmak üzere Hilâl-i Ahmer Cemiyetine teslim edilecekti.³⁴³

Kastamonu halkında milli duygular çok yüksek derecelerde olduğundan çocuklar bile vatan için ne yapacağını düşünmekteydi. Örneğin, Darümuallimin müdüriyetinden alınan bir mektuba göre, Çanakkale "dilaverleri" için Tatbikat okulu öğrencileri arasında bir sınav yapılmıştı. Sınavı kazanan Mehmet Efendinin dokuz yaşındaki oğlu Mahir'e babası bu başarısından dolayı 5 para harçlık vermiş, Mahir de okul müdürüne giderek bu parayı vatanın müdafaası için canlarını hiçe sayan kahraman askerlerimize gönderilmesini istemişti.³⁴⁴ Darümuallimin Tatbikat İptidaisi talebelerinden 32 numaralı Sezai ve 22 numaralı Kemalettin, mekteplerindeki iktisat sandığında

³³⁹ “Cihad-ı Milli Hakkında Etrafta Tezahürat ve Bir Teklifimiz”, **Köroğlu**, Sayı, 288, 27 Teşrinisani 1330 (10 Aralık 1914), s. 1.

³⁴⁰ “Muzikacılar Elbise”, **Köroğlu**, Sayı, 297, 29 Kanunisanı 1330 (11 Şubat 1915), s. 2.

³⁴¹ “Kadınlarımız Mesai Vataniyelerini Tanzim Ediyorlar”, **Köroğlu**, 19 Şubat 1330 (4 Mart 1915), s. 1.

³⁴² “Piyango Keşidesi”, **Köroğlu**, Sayı, 310, 30 Nisan 1331 (13 Mayıs 1915), s. 2.

³⁴³ “Geldi Ne Geldi”, **Köroğlu**, Sayı, 284, 29 Teşrinisani 1330 (12 Aralık 1914), s. 4.

³⁴⁴ “Bir Levha-i İftihar”, **Köroğlu**, Sayı, 312, 14 Mayıs 1331 (27 Mayıs 1915), s. 2.

biriktirdikleri küçük bir meblağı okul müdürü Fuat Bey vasıtasıyla "Müdâfaa-i Milliye Cemiyetine" yollamışlardı. Vatan yavrularının yaptığı bu fedakârlık, Köroğlu Gazetesinin 1 Temmuz 1915 tarihli haberinde "Vatan yavrularının fedakârlığı" olarak duyurulmuştu.³⁴⁵

Hilal-i Ahmer Cemiyeti Kastamonu vilayetine bağlı olan ilçelerde halktan yardım talep ediyordu. Toplanan bu yardımlar son kuruşuna kadar Osmanlı ordusunun ihtiyaçlarında kullanılmak üzere Kastamonu Merkez Hilal-i Ahmer Cemiyetine yollanıyordu. Bu yardımların miktarı ilçelerden Vilayet merkezine yollanan telgraflardan anlaşılıyordu. 1915 Mayıs ayının üçüncü haftası içerisinde Hilal-i Ahmer Araç şubesi tarafından toplanılan bin yedi yüz altmış kuruş ve otuz paranın merkez Hilal-i Ahmer şubesine nakil edildiği haberi alınmıştı.³⁴⁶ Aynı şekilde Kastamonu Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti³⁴⁷ tarafından Merkez-i umumiye ye 100 lira gönderdiği, yollanan telgraf poliçesinden anlaşılmakta idi.³⁴⁸

Ayrıca cepheye giyecek yardımı da yapılmaktaydı. Cepheye Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından düzenli olarak pamuklu mintan gönderiliyordu. 1916 senesi Kasım ayı sonuna gelindiğinde cepheye yollanan pamuklu mintan sayısı sekiz bin altı yüz seksen sekiz âdeti bulmuştu.³⁴⁹

Daha önce de bahsettiğimiz gibi Hilal-i Ahmer cemiyeti Kastamonu Vilayetine bağlı olan ilçelerde gönüllü kadınlardan oluşan şubeler oluşturmuştu. Bu şubeler bir yandan bölgede yaşayan yardıma muhtaç olan kadınlara yardım elini uzatmak ve bir yandan da ilçelerde yaşayan ve yardım etmek isteyen kadınların yardımlarını merkeze ulaştırmakla görevliydi. 19 Şubat 1915 Perşembe günü Daday Hilal-i Ahmer Kadınlar şubesi tarafından yeni yapılan mektep binası içerisinde bir içtima yapılmıştı. Okunan Mevlidi şerif sonrasında Kaymakam Bey ve binbaşının aileleri tarafından yardım kampanyası tertip edilmiş ve bir saat içerisinde yirmi lira biriktirilmişti. Biriktirilen para Hilâl-i Ahmet cemiyeti tarafından donanma için kullanılmak üzere kayda geçirilmişti.³⁵⁰

³⁴⁵ "Masumane Bir Teberri", **Köroğlu**, Sayı, 315, 4 Haziran 1331 (17 Haziran 1915), s. 2.

³⁴⁶ "Araçlıların Hamiyeti", **Köroğlu**, Sayı, 310, 30 Nisan 1331 (13 Mayıs 1915), s. 2.

³⁴⁷ Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti Kastamonu Şubesi 4 Ekim 1914 tarihinde kurulmuş ve bu şubede fedakâr ahali tarafından çok miktarda ayni ve nakdi yardımda bulunulmuştur. Ayrıntılı bilgi için bakınız. Ayşe Zamacı, "Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti ve Faaliyetleri", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2015, s. 144.

³⁴⁸ "100 Lira Gönderildi", **Köroğlu**, Sayı, 310, 30 Nisan 1331 (13 Mayıs 1915), s. 2.

³⁴⁹ "Hediyye-i Şitaiye", **Köroğlu**, Sayı, 389, 17 Teşrinisani 1332 (30 Kasım 1916), s. 2.

³⁵⁰ "Daday'da İçtima-i Mukadderat ve Mevlidi Nebevi Kiraeti", **Köroğlu**, Sayı, 297, 29 Kanunisanı 1330 (11 Şubat 1915), s. 2.

Savaş tüm şiddetiyle devam ettiğinden ordunun iaşe sıkıntısı giderek artmakta olduğu için Hilal-i Ahmer cemiyeti Kastamonu'ya bağlı ilçelerde yardım kampanyaları düzenleyerek, bu kampanyalarda toplanan paraları merkez şubeye ulaştırıyordu. 1915 senesi Mayıs ayının ilk haftası Daday Hilâl-i Ahmer cemiyeti hanımlar şubesi tarafından 2408 kuruş ve Hilâl-i Ahmer cemiyeti erkekler şubesi tarafından ise 2175 kuruş para ve Hilâl-i Ahmer cemiyeti Cide şubesinde de 902 kuruş para toplanılarak Hilâl-i Ahmer cemiyeti Kastamonu şubesine yollanmıştı.³⁵¹

Çankırı ilçesinde Hilâl-i Ahmer cemiyeti erkekler şubesi tarafından kırk sekiz saat içerisinde iki bin sekiz yüz kuruş ve on gün içerisinde hanımlar şubesi tarafından iki bin üçyüz kuruş civarında para toplandığı Hilâl-i Ahmet Çankırı Şubesi reji müdürü Adil Bey tarafından çekilen telgraf sayesinde anlaşılmıştı.³⁵²

Kastamonu halkı I. Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte orduya yardım etmeyi hiç terk etmemişti. Kastamonu Dârülmualimin (erkek öğretmen okulu) öğrencileri ve çalışanları da orduya yardım etmek için Donanma Cemiyeti namına para toplamıştı. Donanma Cemiyeti reisi ve aynı zamanda İstanbul mebusu Yağcızade Hacı Şefik Bey, Donanma cemiyeti namına toplanan yardımlardan ötürü teşekkür etmek için bir telgraf yollamıştı. Bu telgraf akşam vakti Dârülmualiminde yüksek sesle okunmuş idi. Dârülmualimin öğrencileri teşekkür telgrafını dinlerken, mektep müdürü Safi Efendi, müdür yardımcısı Hüseyin Bedrettin, gezici Doktor Muammer Hilmi ve tarih coğrafya okutan Muharrem Celal beyefendiler galeyana gelerek yeniden iane toplamaya başlamışlardı. Okunan telgrafla birlikte iane miktarı artarak çoğalmış ve iki bin yüz atmış altı kuruşa kadar yükselmişti.³⁵³

I. Dünya Savaşı'nda propaganda amacıyla kartpostal ve arma gibi materyallerin ülkeler tarafından yaptırıldığı bilinmekteydi.³⁵⁴ Bu durumun bir örneğine Kastamonu vilayetinde de savaş yıllarında rastlanmaktadır. Kastamonu halkı I. Dünya Savaşı'nın tüm gelişmelerini yakından takip etmiş, şehit olanlar için yas tutmuş, gazi olanları bağrına basmış ve cephede bulunan askerlerin morallerini yüksek tutmak için elinden geleni yapmıştı. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti tarafından gazilerin ailelerine morallerini yüksek tutmak için kartpostal bastırılmıştı.³⁵⁵ Bunlar halk ile temasta bulunan imam,

³⁵¹ "Dadaylıların Hamiyeti", **Köroğlu**, Sayı, 299, 23 Nisan 1331 (6 Mayıs 1915), s. 4.

³⁵² "Kengirillilerin Hamiyeti", **Köroğlu**, Sayı, 312, 14 Mayıs 1331 (27 Mayıs 1915), s. 2.

³⁵³ "Fezva Fez Bir Gece Daha", **Köroğlu**, Sayı, 247, 12 Şubat 1329 (25 Şubat 1914), s. 1.

³⁵⁴ Ömer M. Koç Koleksiyonu, **I. Dünya Savaşı'nda İttifak Cephesinde Savaş ve Propaganda**, İstanbul 2014, s. 174-207.

³⁵⁵ Gök, a.g.t, s. 54.

tahsildar ve muhtar gibi kişiler tarafından dağıtılacak idi. Kartpostalların şehit ailelerine dağıtılması Haziran 1915 tarihli Köroğlu Gazetesinde milli bir iş olarak nitelendirilmiŐ ve bu iş için gönüllü olanların muhtarlıklara müracaat etmeleri gerektiği belirtilmişti.³⁵⁶

31 Ocak 1916 tarihinde Kastamonu vilayetinde Jandarma Karakollarında kullanılmak ve mevcut telgraf hatlarına eklemeler yaparak uzatmak maksadıyla Kastamonu halkı kendi rızasıyla epeyce kereste yardımımda bulunmak istemiŐtir. Fakat Orman İdaresi bu yardımlar nedeniyle halktan vergi talebinde bulunmuştur. Kastamonu Valiliği işe el atarak halktan yardımda bulunduğunu için vergi alınmamasını talep etmiştir.³⁵⁷

---

³⁵⁶ “Gazilere Ailelerinden Mektup”, **Köroğlu**, Sayı, 314, 28 Mayıs 1331 (10 Haziran 1915), s. 2.

³⁵⁷ **BOA**, DH.İ.U.M, 55/18.

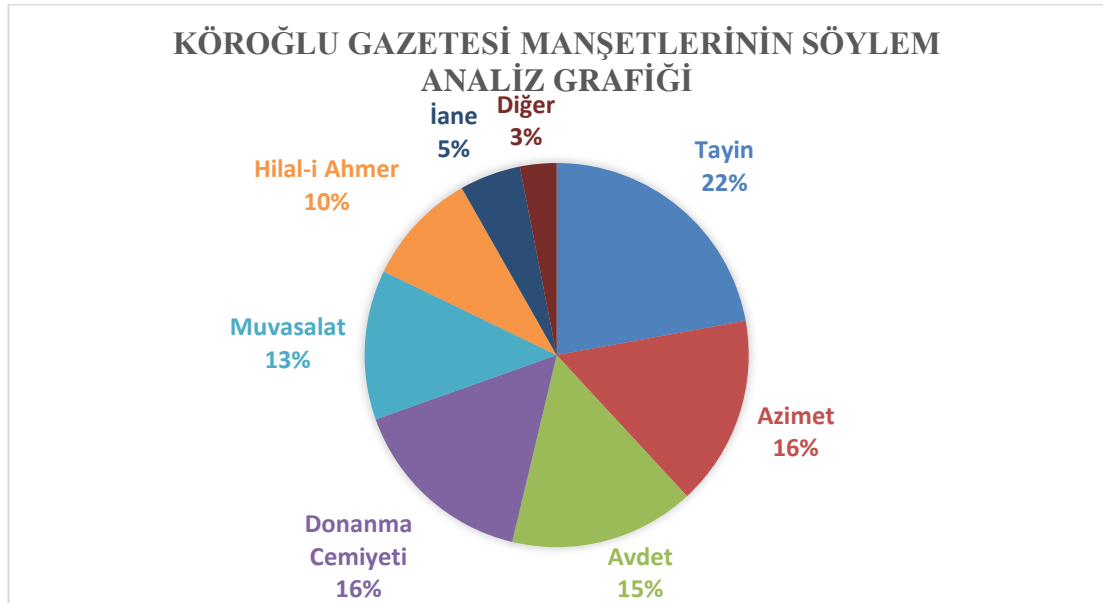
8. KÖROĞLU GAZETESİNİN SAVAŞ YILLARINDA SÖYLEM ANALİZİ

8.1 Savaş Yıllarında Köroğlu Gazetesi Haber Manşetlerinin Söylem Sıklığı

Köroğlu gazetesi savaş yıllarında doğrudan İttihat ve Terakki hükümetinin adeta sözcülüğüne soyunmuş gibiydi. O nedenle savaş yıllarında hükümetin politikalarını halka ulaştırmanın ve bu politikayı kabul ettirmenin başlıca yollarından biri de basın olmuştu. İttihat ve Terakki hükümeti de basının son yıllarda dünyada gazetenin bu önemini çok iyi biliyordu. Bu nedenle Köroğlu gazetesinin savaş yıllarındaki hassasiyetini ölçmenin yolu ondaki söylem sıklığından geçmekteydi. Söylem sıklığı gazete idaresinin odaklandığı konuları ve onların duydukları hissiyata bir nebze de olsun kapı aralayacaktı. Nvivo 12 istatistik programıyla Köroğlu iki tür analize tabi tutuldu. Birincisi 1914-1918 yılları arasında gazete manşetleri, ikincisi ise bu tezin hipotezleri arasında bulunan, başlıklardan ziyade haber içerikleri idi. (Bakınız Manşet Söylem Sıklığı Grafiği)

Şekil: 8.1

Köroğlu Gazetesi Manşetlerinin Söylem Analiz Grafiği

Nvivo 12 istatistik ve söylem analiz programı sonucunda oluşturulan grafiğine genel itibariyle baktığımızda; Köroğlu gazetesinin gündemini % 22 oranıyla en fazla "tayin" meselesinin oluşturduğu; %16 oranıyla azimet ve %15 oranıyla "avdet ve donanma" konusundaki manşetlerin izlediği (ki toplamda %31) anlaşılmaktadır.

Yukarıdaki grafikte bulunan Köroğlu gazetesinin 1914-1918 yılları arasındaki nüshalarında bulunan başlıklarını inceleyecek olursak;

Birinci sırada **tayin** haberleriyle ilgili başlık %22 oranıyla 1914-1918 yıllarında gazetede en çok kullanılan başlık olma özelliği taşımaktadır. Tayin kelimesi; “yerini belirleme, bir yerden başka bir yere atama/atanma” anlamlarına gelmekte olup Köroğlu gazetesinde devlet hizmetinde bulunan kişilerin görevleriyle ilgili yer değiştirmeleri haberlerinde kullanılmıştı. Bu yıl aralığından gazete 155 civarında tayin haberi yayınlanmıştı. Aslına bakılacak olursa gazetede satır okuması yapılırken anlamlı bir karşılığı olmasa da tayin meselesi söylem analizine tabi tutulunda farklı bir kanıya varmamızı sağlamaktadır. Zira savaşın getirdiği sosyo-politik ve ekonomik durum, savaşa giren devletlerin hemen hemen hepsinde benzer etkilere neden oluyordu. Bu yüzden idari kadroların değiştirilmesi gayet makul bir durumdu. Özellikle de bu savaş gibi uzayıp giden ve toplumların sosyo-ekonomik koşullarını alt üst eden bir savaş karşısında hükümetlerin savaşı sürdürme politikalarıyla uyumlu idareciler tercih edilmekteydi. Dolayısıyla hükümetin sık sık tayine başvurarak idarecileri değiştirmesi de savaşın getirdiği neticelerden biriydi.

Savaş zamanlarında savaşa giren ülkelerde olumsuz anlamda yaşanabilecek en önemli sorunlardan bir tanesi “asayişin sağlama” olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, barış zamanlarında çok fazla sayıda olmasa da savaş yıllarında oldukça rastlanılan bir durumdu. Zira devletin silahlı güçlerini artan ihtiyaca binaen cephelere sevk etmesi, özellikle de I. Dünya Savaşı gibi kitlelerin topyekûn cephelere sevk edildiği bir ortamda savaştan uzak kalan bölgelerde asayiş önemli bir konuyu teşkil ediyordu. Cephe gerisinin kontrolü en az cephede savaşmak kadar önemliydi ki cephedeki orduları besleyecek olan halkın normal yaşamını sürdürmesi hükümetlerin iç politikalarının esasını oluşturuyordu. Örneğin Köroğlu gazetesinin asayişle ilgili bir haberine göz attığımızda; 9 Aralık 1914 senesinde Polis Müdürü Esat Bey’in Kastamonu Valisi Mehmet Reşit Paşa’yla uyum sağlayamaması neticesinde görevden alındığını ve yerine altı ay içerisinde iki farklı kişinin “tayin” edildiği

görülmekteydi.³⁵⁸ Köroğlu gazetesi hükümet yanlısı bir gazete olduğundan ve tayinler de hükümet tarafından gerçekleştirildiğinden, gazete tayin haberlerini yayınlarken hem tayin edilen kişilerin tayin yerlerini halka duyurmak istemiş hem de tayin olan kişiler tebrik edilerek yeni görevlerinde canla ve başla çalışmaları hususunda atananlar üzerinde bir baskı kurmayı öngörmüştür. Örnek verecek olursak, 1 Temmuz 1914 tarihli Köroğlu gazetesi haberinde Kastamonu İstinaf Mahkemesine tayin olan Refik Bey Efendi'nin Kastamonu'ya geldiği bildirilmiş ve ondan uyumlu çalışacağı umularak Refik Bey tebrik edilmişti.³⁵⁹

Gazetenin gündemini ikinci sırada **azimet** haberler tutmuştu. Bu konuyla ilgili başlıklar gazete haberleri içerisinde %16'lık oranıyla en çok kullanılan ikinci başlık olma özelliği taşıyordu. Azimet kelimesi “kesin karar vermek, yola çıkmak, gitmek” gibi anlamlar taşıyordu. Köroğlu gazetesinde bu kelime daha çok haber yapılmaya değer bazı ünlü kişilerin bir yerden başka bir yere gidişleri anlamında kullanılmıştı. Yaklaşık 112 kez azimet haberi yayınlanmıştı ki gazete “azimet” konulu haberler yayınlanırken hem giden hem de gelen önemli şahsiyetler ile ilgili bilgileri halka duyurmayı esas almıştı. Örneğin 22 Temmuz 1914 tarihli haberde Tosya'da bulunan maliye müfettişi Naci Bey'in Kastamonu'ya geldiği ve Celal Bey'in de İstanbul'a gideceği yazılmıştı.³⁶⁰ Bu haberde Kastamonu'ya gelen bir maliye müfettişinin haberi verilirken aynı zamanda Kastamonu'dan giden diğer maliye müfettişinin haberi de aynı başlık altında okuyucuya nakledilmeye çalışılmıştır. Yine önemli şahsiyetlerden İttihat ve Terakki Cemiyeti müfettişi İsmail Hakkı Efendi'nin Kastamonu'ya geldiği belirtilmişti.³⁶¹ Savaş zamanında ülke genelinde ki tüm faaliyetlerde zaman zaman aksamalar meydana geldiğinden hükümet görevlileri tarafından vilayetler sık sık ziyaret ediliyor, hükümetin taşrayı önemseydiği izlenimi verilmeye çalışılıyordu. O nedenle Kastamonu gibi devletin taşradaki en büyük vilayetlerinden biri olan bu vilayete sürekli gelen-giden oluyordu. Bunların gelişlerinin çoğusu denetleme amaçlı olduğu gibi zaman zaman da propaganda içerikli de oluyordu. Hükümet yahut İttihat ve Terakki Fırkası üyelerinin halkla doğrudan teması, iç politika ve savaş yılları dış politikanın sürdürülmesinde önemliydi. Dolayısıyla bu gelişlerin altında biraz da hükümetin varlığını sürdürme politikası yatıyor, bu sayede toplumun nabzı bir nebze

³⁵⁸ BOA. İDH, 1514/11.

³⁵⁹ “Vürud”, **Köroğlu**, Sayı, 265, 18 Haziran 1330 (1 Temmuz 1914), s. 3.

³⁶⁰ “Avdet ve Azimet”, **Köroğlu**, Sayı, 268, 9 Temmuz 1330 (22 Temmuz 1914), s. 1.

³⁶¹ “Avdet”, **Köroğlu**, Sayı, 273, 13 Ağustos 1330 (26 Ağustosuz 1914), s. 2.

de olsa tutulmaya çalışılıyordu. Günümüzdeki ki anket vs. gibi uygulamaların olmadığı düşünülecek olursa, bu yöntem hükümet için oldukça elzem görülmüştü. Azimet haberleri başlığı altında sadece parti yahut hükümet denetçileri yoktu. Bazı yöneticilerin izin veya başka bir yere görevlendirilmeleri nedeniyle Kastamonu'dan ayrılmaları üzerine devlet işlerinin aksamaması için yerlerine vekâlet etmek üzere görevlendirilen devlet adamlarının gelişlerinden de oluştuğu okunmaktaydı. Bu kapsamda 17 Haziran 1914 tarihli haberde Kastamonu Valisi Reşit Paşa'nın, Taşköprü'ye, teftiş etmek üzere gittiğini ve işlerin aksamaması için yerine vekil olarak Lütfi Bey'i bıraktığı yazılmıştı.³⁶² Ayrıca 12 Ağustos 1914 tarihli bir diğer haberde İttihat ve Terakki Cemiyeti Müfettişi İsmail Hakkı Efendi'nin Daday'a gittiği bildirilmiştir.³⁶³

Donanma Cemiyeti ve ona bağlı olarak donanmayla ilgili genel haberler, gazetenin söylem sıklığında % 16'lık bir oranla üçüncü sırayı işgal ediyordu. Köroğlu gazetesinin 1914-1918 yılları arasındaki nüshalarında yaklaşık 111 kez Donanma Cemiyeti ve donanmayla doğrudan alakadar haberler manşetlere taşınmıştı.

Donanma Cemiyeti, sivil inisiyatifle Osmanlı Devleti sınırları içerisinde kurulan ve en uzun süre (10 yıl kadar) faaliyetlerine devam eden cemiyet Donanma Cemiyeti'dir.³⁶⁴ Bu dernek, ülkede güçlü bir donanmaya sahip olma arzusunun zirveye ulaştığı bir ortamda, Osmanlı donanmasını eski kuvvetli ve ihtişamlı günlerine geri döndürmek amacıyla İttihat ve Terakki Fırkası'nın desteğiyle kurulmuştu.³⁶⁵ Cemiyetteki faaliyetlerde gönüllülük esas tutulmuştu. Cemiyet, 19 Temmuz 1909 senesinde İstanbul'da, aralarında Dr. Hafız İbrahim, İsmail Hakkı, Başmühendis Haşim ve Dr. Petraki Papadapulo gibi kişilerin bulunduğu kurucu üyelerle yola çıkmıştı. Cemiyet kısa sürede örgütlenerek ülke genelinde hızlıca şubeler açmıştı. İstanbul dışında kurulan ilk şubelerinden biri de Kastamonu merkez vilayetinde açılmıştı. Cemiyet'in merkez vilayet şubesine bağlı olarak Akyaka, Devrekâni, Göl, İnebolu, Küre, Abana, Safranbolu, Aktaş, Eflani, Avlus, Taşköprü, Gökçeadağaç. Cide, Hoşalay, Daday,

³⁶² "Azimet", Köroğlu, Sayı, 263, 4 Haziran 1330 (17 Haziran 1914), s. 1.

³⁶³ "Azimet", Köroğlu, Sayı, 270, 23 Temmuz 1330 (12 Ağustos 1914), s. 4.

³⁶⁴ Selahattin Özçelik, **Donanma-i Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti**, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara 2000, s. 11.

³⁶⁵ Nurşen Gök, "Donanma Cemiyeti'nin Anadolu'da Örgütlenmesi", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2007, s. 14-15.

Azdavay, Tosya, Araç, Mergüze, İğdir ve Boyalı nahiyeleri gibi alt şubeleri açılmıştı.³⁶⁶

Donanma Cemiyeti'nin Kastamonu'daki faaliyetlerini başlatmak ve sağlam bir minvale oturması için İttihat ve Terakki Fırkası Fazıl Berki Bey'i buraya görevlendirilmişti.³⁶⁷ Fazıl Berki Bey'in görevi bölge halkını bilgilendirmek şubeler açmaktı. Fazıl Berki Bey³⁶⁸ 10 Eylül 1909 Cuma günü ve İnebolu'ya gelmiştir.

Burada İttihat ve Terakki azaları tarafından karşılanmıştır. Daha sonra ilk işi Belediye başkanıyla görüşerek kendisine Donanma Cemiyeti'nin faaliyet alanları hakkında bilgi vermek olmuştur.³⁶⁹ Bu bölgede cemiyetin ilk şubesi de İstanbul'daki şubenin kurulmasından tam iki ay sonra 10 Eylül 1909 tarihinde İnebolu'da açılmıştı. İnebolu'nun deniz kenarı olması ve burada canlı bir liman hayatının olması cemiyetin teşkilatlanmasında etkili olmuştu. Kastamonu şubesi ise bir hafta sonra 17 Eylül 1909 tarihinde açılmıştı.³⁷⁰ Kastamonu vilayeti, Donanma Cemiyet merkezine yakınlığı nedeniyle sık sık teftiş ve bilgilendirme amaçlı ziyaretlere uğruyor, vilayette bölge halkının cemiyete yakınlığı ve desteğinin sağlanması için ciddi çalışmalar yapıyordu. Halkın donanma için aynı veya nakdi olarak cemiyete yardım yapmaları konusunda ikna edilmeye çalışılıyordu.³⁷¹ Yapılan bu gezilerde önce yöre ileri gelenleri bilgilendiriliyor, sonra halka ulaşılarak destekleri sağlanmaya çalışılmış ve pazar yerlerinde halkla yüz yüze yapılan konuşmalarda Donanma Cemiyeti hakkında bilgi verilerek donanmanın önemi anlatılmaya çalışılmıştı.³⁷² Dolayısıyla halka bu derece temas eden İttihat ve Terakki hükümetinin de önemseydiği bir konuda Köroğlu gazetesinin nüshalarında sık sık donanmanın önemi ve donanmaya yardım haberlerinin yer alması gayet makuldü. Gazetede cemiyete her türlü yardımda bulunulması hususu hatırlatılarak, yardım etmek isteyenlerin cemiyetin Kastamonu Şubesi'ne yönelmeleri belirtilmişti. Örneğin 31 Temmuz 1914 tarihli Köroğlu gazetesi

³⁶⁶ Gök, a.g.t, s. 81-82.

³⁶⁷ Gök, a.g.t, s. 82.

³⁶⁸ Fazıl Berki Bey, İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerinden olup asıl mesleği askeri doktordur. Kastamonu'da İttihat ve Terakki Cemiyeti şubeleri açmak için büyük gayret göstermiştir. 1911 yılında Almanya'ya giderek, Donanma Cemiyeti Berlin şubesinin açılmasında büyük rolü bulunmaktadır. Daha sonra İngilizlerin İstanbul'u işgal etmesinden sonra Malta'ya sürgüne gönderilmiştir. Malta'dan dönüş tarihi olan 1922 senesinden sonra siyasi çalışmalarına başlamış ve neticede Kastamonu Belediye Başkanı seçilmiştir. Aynı zamanda şair ve hatip olan Fazıl Berki Bey, İsmail Habib'den sonra Kastamonu'da Açıksoz gazetesinin başyazarlığını üstlenmiştir. Cumhuriyet döneminde ise milletvekilliği yapmıştır.

³⁶⁹ Gök, a.g.t, s. 83-85.

³⁷⁰ İslamoğlu, a.g.t, s. 41.

³⁷¹ Gök, a.g.t, s. 94.

³⁷² Gök, a.g.t, s. 225-226.

haberinde Kastamonu’da yaşayan her birey için donanmaya “kırk para” verilmesi istenmiş ve “Donanmaya yardımı unutmayalım” duyurusunda bulunulmuştu.³⁷³ Ayrıca Donanma Cemiyeti kendi bünyesinde bir yayın organı olan Donanma Mecmuasını çıkartmıştı ki Köroğlu, 8 Temmuz 1914 tarihli nüshasında bu mecmuanın yayın hayatına başladığını ve tanesinin 40 para olduğunu, herkesin abone olarak katkıda bulunacağını Kastamonu halkına duyurmuştu.³⁷⁴ Gazete ve cemiyetin faaliyetleri sayesinde Kastamonu’da hem kadınlar hem de erkeklerin cemiyet çalışmalarına büyük katkıları olmuştu. Kastamonu halkı cemiyete gönüllü olarak üye olmalarının yanı sıra yardım toplamak için de adeta umumi seferberlikten önce seferber olmuşlardı. Örneğin cemiyet adına yardım toplama faaliyetinde üstün çaba gösteren müderris Ziyaeddin Efendi, bu hizmetlerinden dolayı donanma cemiyeti madalyasıyla ödüllendirilmişti.³⁷⁵

Üçüncü sırayı Donanma Cemiyeti haberleriyle paylaşan **Avdet** haberleri ile ilgili başlık % 15 oranıyla 1914-1918 yıllarında gazetede en çok kullanılan üçüncü başlıktan biri olma özelliği taşımaktadır. Köroğlu gazetesinin 1914-1918 yılları arasındaki nüshalarında yaklaşık 109 adet avdet ile ilgili haber yayınlanmıştır. Avdet sözcüğü “ayrılmış olan yere geri gelme”, “eski yere dönüş” anlamları taşımaktadır. Tarafımızca avdet haberlerinin analiz neticesinde ilk dört haber başlığı arasına girmesindeki en önemli etkenin, savaş ortamında ülkede her alanda devamlılığı sağlamak için idareciler ve görevlendirilen kişilerin görev mıntıklarının sürekli olarak denetlemesi olarak düşünülmektedir. 17 Haziran 1914 tarihli gazete haberinde, bir ay önce İstanbul’a gitmiş olan Reşit Bey’in Kastamonu’ya döndüğü bildirilmişti.³⁷⁶ 1 Temmuz 1914 tarihli haberde Kastamonu Valisi Reşit Paşa’nın önceden İnebolu’ya gittiğini ve İnebolu’dan Kastamonu’ya geldiği yazılmıştı. Ardından da Araç’a gideceği veriliyordu.³⁷⁷ Yine 21 Ekim 1914 tarihli gazete haberinde geçen hafta Safranbolu’ya gitmiş olan Kastamonu Merkez Kumandanı Refik Bey ve İttihat ve Terakki Kulübü Kâtibi Hasan Fehmi Efendi’nin Kastamonu’ya döndükleri iletiliyordu.³⁷⁸ 28 Ekim 1914 tarihli gazete haberinde Taşköprü’ye gitmiş olduğu daha önce yazılan Kastamonu İttihat ve Terakki Kâtibi Hasan Fehmi’nin Kastamonu’ya döndüğü

³⁷³ “Donanma”, **Köroğlu**, Sayı, 269, 18 Temmuz 1330 (31 Temmuz 1914), s. 1.

³⁷⁴ “Donanma Mecmuası”, **Köroğlu**, Sayı, 266, 25 Haziran 1330 (8 Temmuz 1914), s. 4.

³⁷⁵ **BOA**, DH-KMS, 13/8.

³⁷⁶ “Avdet”, **Köroğlu**, Sayı, 263, 4 Haziran 1330 (17 Haziran 1914), s. 2.

³⁷⁷ “Avdet”, **Köroğlu**, Sayı, 265, 18 Haziran 1330 (1 Temmuz 1914), s. 3.

³⁷⁸ “Avdet ve Azimet”, **Köroğlu**, Sayı, 281, 8 Teşrinievvel 1330 (21 Ekim 1914), s. 2.

hakkında bilgi verilmekteydi. Aynı tarihli gazete haberinde, Kastamonu Mebusu İzzeddin Molla Bey Taşköprü ve Daday kazalarına teftiş amaçlı gitmiş ve daha sonra Kastamonu'ya geri döndüğü haberi verilmişti.³⁷⁹ Yukarıda belirttiğimiz haberlerden de anlaşılacağı üzere avdet haberleri daha önce Kastamonu'da bulunan ve kısa süreliğine teftiş, ziyaret vs. maksatla civar bölgelere giden kişilerin Kastamonu'ya dönüşleri hakkında bilgi verilen haberlerden oluşuyordu.

Dördüncü sırayı **muvasalat** haberleriyle ilgili başlıklar oluşturuyordu ve %13'lük oranıyla 1914-1918 yıllarında gazetede en çok kullanılan dördüncü başlıktan biri olma özelliğini taşıyordu. Köroğlu gazetesinin 1914-1918 yılları arasındaki nüshalarında yaklaşık 88 adet muvasalat ile ilgili haber yayınlanmıştır. Muvasalat, “gelme”, “ulaşma” anlamlarına geliyordu ki vilayete gelen önemli kişilerin haberini halka ulaştırırken muvasalat başlığı altında yayınlamıştır. Köroğlu gazetesinde muvasalat başlıklı haberlere göz atacak olursak; 5 Ağustos 1914 tarihli gazete haberinde, Kastamonu mebusu İsmail Mahir Efendi'nin Kastamonu'ya geldiği belirtilmişti.³⁸⁰

23 Eylül 1914 tarihli Köroğlu gazetesi haberinde, Çankırı Mutasarrıfı Ali Ulvi Bey'in Kastamonu'ya geldiği yazılmıştı.³⁸¹ 7 Ekim 1914 tarihli haberde de İttihat ve Terakki Cemiyeti Çankırı kâtibi Oğuz Cemal Bey'in Kastamonu'ya geldiği bildirilmişti.³⁸² 21 Kasım 1914 tarihli haberde de rahatsızlığından dolayı İstanbul'da bulunan Kastamonu Mekteb-i Sultani Edebiyat Öğretmeni İsmail Hakkı Bey'in³⁸³ Kastamonu'ya geldiği hakkında bilgi verilmekteydi.³⁸⁴ 10 Aralık 1914 tarihli bir başka haberde ise İstanbul'a iki yüz bin okka pirinç mübaya etmek üzere giden Hasan Bey'in Kastamonu'ya döndüğü haber ediliyordu.³⁸⁵ 25 Mart 1915 tarihli Köroğlu gazetesi haberinde Ankara Mülkiye Müfettişi Arif Beyefendi ile askeri kaymakamlardan Hasan Bey'in Tekâlif-i Harbiye muamelatını teftiş etmek üzere Kastamonu'ya geldiklerine dair bilgi

³⁷⁹ “Avdet”, **Köroğlu**, Sayı, 282, 15 Teşrinievvel 1330 (28 Ekim 1914), s. 2.

³⁸⁰ “Muvasalat”, **Köroğlu**, Sayı, 270, 23 Temmuz 1330 (5 Ağustos 1914), s. 4.

³⁸¹ “Muvasalat”, **Köroğlu**, Sayı, 277, 10 Eylül 1330 (23 Eylül 1914), s. 3.

³⁸² “Muvasalat”, **Köroğlu**, Sayı, 279, 24 Eylül 1330 (7 Ekim 1914), s. 2.

³⁸³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, 23 Ağustos 1888 tarihinde İstanbul'da dünyaya geldi. Babası Uzunçarşılı Mehmet Latif Efendi, annesi Ratibe hanımdır. İlk eğitimini Nişancı Mahalle Mektebinde ve İplikhane Mektebinde tamamlayarak, Soğukçeşme Askeri Rüştiyesi'nde iki yıl eğitim aldıktan sonra eğitimine Bayazid Merkez Rüştiyesi'nde devam etti. Tahsiline 1904-1909 yılları arasında Mercan İdadisi'nde devam etti. Daha sonra 1912 yılında Darülfünun Tarih şubesinden mezun oldu. 1912 yılında İstanbul Milletvekili seçilen Uzunçarşılı, Kütahya, Kastamonu ve Balıkesir liselerinde öğretmenlik ve müfettişlik görevlerinde bulundu. Kastamonu Lisesi'nde 1921-1922 yılları arasında (14 ay) görev yapmıştır. Kastamonu Açıksöz gazetesinde 69 adet makalesi bulunan Uzunçarşılı 1922 yılında Kastamonu İlim Derneği'ni kurmuştur. 89 yaşında vefat eden Uzunçarşılı'nın mezarı Edirnekapı Şehitliğinde bulunmaktadır.

³⁸⁴ “Muvasalat”, **Köroğlu**, Sayı, 281, 8 Teşrinievvel 1330 (21 Kasım 1914), s. 2.

³⁸⁵ “Muvasalat”, **Köroğlu**, Sayı, 288, 27 Teşrinisani 1330 (10 Aralık 1914), s. 2.

verilmektedir.³⁸⁶ 8 Temmuz 1915 tarihli Köroğlu gazetesi haberinde ulemadan Taşköprülü Fazıl Kamil Efendi'nin Kastamonu'ya geldiğine dair bilgi verilmektedir.³⁸⁷

Beşinci sırayı **Hilal-i Ahmer** haberleri ile ilgili başlık %10 oranıyla 1914-1918 yıllarında gazetede en çok kullanılan beşinci başlık olma özelliği taşımaktadır. Köroğlu gazetesinin 1914-1918 yılları arasındaki nüshalarında yaklaşık 67 adet Hilal-i Ahmer ile ilgili haber yayınlanmıştır. Dünya devletlerinde farklı isimlerde yardım kuruluşları bulunuyordu. Bu kuruluşların faaliyet alanları, savaş ve doğal afetler esnasında ve sonrasında yardıma muhtaç olan herkese yardım etmektir. Bu kuruluşlardan olan ve Osmanlı Devleti'nde faaliyet gösteren Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 1877 yılında kurulabilmiştir. II. Abdülhamit tarafından himaye altına alınan bu cemiyet ilk toplantısını 14 Nisan 1877 Beşiktaş Sarayı'nda gerçekleştirmiş ve o tarihten itibaren de Osmanlı-Türk toplumunun hayatında önemli faaliyetlere imza atmaya başlamıştır.³⁸⁸

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından hazırlanmış olan beyannamede, vatani düşmanın istilasından korumak için cephede çarpışan kahraman askerlerimizden yaralananların hastanelerde tedavi edilerek yeniden savaş meydanına dönmeleri için asker hekimlerine yardımcı olmak üzere, bütün devletlerde olduğu gibi bizde de Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin kurulduğuna dair bilgi verilmektedir.³⁸⁹ 30 Eylül 1915 tarihli Köroğlu gazetesi haberinde, Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi'nden memurlara, halka ve Osmanlı halkına hitaben yazılan beyannamede, Osmanlı ülkesinin büyük bir merhamet ve şefkat ocağı olan Hilal-i Ahmer için herkesin gönlünden kopan yardımını biran önce cemiyete ulaştırması gerektiği belirtiliyordu.³⁹⁰ Kastamonu halkının Donanma Cemiyeti'ne yardım için gösterdiği hassasiyeti benzer bir şekilde Hilal-i Ahmer'e de gösterdiğini anlamaktayız.³⁹¹

Cemiyetin kurulmasıyla birlikte özellikle İşl m  lkeleri ve Hindistan tarafından birçok yardımda yollanmıştı. Bu yardımların miktarı 72.538 Osmanlı lirası idi. Cemiyet 1878 senesi Haziran ayı sonuna kadar yurt dışından yollanılan yardımların 61.000 lirasını

³⁸⁶ “*Muvaşalat*”, **Köroğlu**, Sayı, 303, 12 Mart 1331 (25 Mart 1915), s. 2.

³⁸⁷ “*Muvaşalat*”, **Köroğlu**, Sayı, 318, 25 Haziran 1331 (8 Temmuz 1915), s. 2.

³⁸⁸ Besim Ömer, **Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer'e Dair Konferans**, Ankara 2009, s. 15-16.

³⁸⁹ “*Beyanname*”, **Köroğlu**, Sayı, 329, 10 Eylül 1331 (23 Eylül 1915), s. 4.

³⁹⁰ “*Beyanname*”, **Köroğlu**, Sayı, 330, 17 Eylül 1331 (30 Eylül 1915), s. 3.

³⁹¹ Kızılay Arşivi, Kutu No. 28, Belge No. 70, Hilal-i Ahmer Kastamonu şubesi'nden merkez şubeye, 13 Ocak 1915).

yaralı askerler ve hastalara yardım için kullanmış, geriye kalan 11.538 Osmanlı lirasını ise Osmanlı Bankasına yatırarak faaliyetlerini 1897 yılına kadar durdurmuştu. Balkan savaşlarını patlak vermesiyle 1911 yılında ikinci defa kurulmuş olan cemiyet 13 Nisan 1912 tarihinde birinci, 12 Ekim 1912 tarihinde ikinci ve 26 Kasım 1912 tarihinde de üçüncü kongresini yaparak yeniden faaliyetlerine başlamıştır. Trablusgarp ve Balkan savaşlarında savaş alanlarında bulunan yaralılar ve sivil halka yönelik etkili faaliyetlerde bulunmuştu.³⁹²

Hilal-i Ahmet Cemiyeti, I. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla birlikte şubesi bulunmayan yerlerde şubeler açmaya özen göstermiştir. Tüm yurttaki yardım kampanyaları hayata geçirilmişti. Ayrıca kadınlardan oluşan bir şube açılarak kadınlarında bu faaliyete katılması sağlanmıştı.³⁹³ 30 Eylül 1914 tarihli *Köroğlu* gazetesi haberinde on iki üyeden oluşan Hilal-i Ahmer Cemiyeti Kastamonu Şubesi'nin bir toplantı yaptığı bildirilmiş ve nizamnamesi gereğince beş kişiden oluşan bir heyet oluşturulduğu bildirilmiştir. Bu heyet, Vali Mehmet Reşit Paşa, Çelebi Efendi, Adil Bey, Doktor İhsan Bey ve Şevket Beyden oluşmaktaydı. Aynı gazete haberinde Boyabat kazasında Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Şubesi'nin oluşturulduğu ve üyelerinin Vehbi Efendi, Hacı Mehmet Efendi, Nuri Bey ve Emin Efendi olduğu belirtilerek şube reisinin ise Kaymakam Fevzi Bey olduğu yazılmıştır.³⁹⁴ 7 Ekim 1914 tarihli gazete haberinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti Kastamonu heyetinin bir toplantı yaptıkları bildirilmiş ve bu toplantıda heyetin Hilal-i Ahmer Cemiyeti nizamnamesine uygun bir şekilde yardım toplamasına karar verildiği belirtilmiştir.³⁹⁵ 3 Kasım 1914 tarihli haberde, Hilal-i Ahmer Cemiyeti Kastamonu Şubesinin, Konya Vilayetinin Burdur ve Isparta kazalarına on Osmanlı lirası göndereceği bildirilmiştir.

Bu haberden anladığımız kadarıyla, Hilal-i Ahmer cemiyeti daha ilk toplantılarında bile yardıma ihtiyacı olan yerlere yardım yapmaktan çekinmemiştir.³⁹⁶ 10 Aralık 1914 tarihli haberde, Ayancık Hilal-i Ahmer Şubesi'nin ilk toplantısında 354 kuruş toplandığı ve bu himmeti ile birçok kazayı geride bıraktığı belirtilmiştir. Bu gayret ve vatansever davranışından dolayı Ayancık halkı takdir edilmiştir.³⁹⁷ 27 Mayıs 1915

³⁹² Ömer, a.g.e, s. 54.

³⁹³ Türkiye Hilâl-i Ahmer Merkez-i Umumisi 30 Haziran 1927 İdâre-i Hesabiyesine Aid Tedkik Komisyonu Raporu 1928, s. 9.

³⁹⁴ “*İçtima*”, *Köroğlu*, Sayı, 278, 17 Eylül 1330 (30 Eylül 1914), s. 2.

³⁹⁵ “*Hilal-i Ahmer Cemiyeti*”, *Köroğlu*, Sayı, 279, 24 Eylül 1330 (7 Ekim 1914), s. 3.

³⁹⁶ “*Hilal-i Ahmer Cemiyeti*”, *Köroğlu*, Sayı, 280, 21 Teşrinievvel 1330 (3 Kasım 1914), s. 2.

³⁹⁷ “*Takdir*”, *Köroğlu*, Sayı, 288, 27 Teşrinisani 1330 (10 Aralık 1914), s. 2.

tarihli haberde, Çerkeş eşrafından ve İdare Meclisi azasından Hacı Numan ve biraderi Belediye Başkanı Hacı Ali Efendi tarafından elli adet yorganın Hilal-i Ahmer şubesine gönderildiği ve kendilerine şubeleri vasıtasıyla beyan-ı takdirat edildiği hakkında bilgi verilmektedir.³⁹⁸ 10 Haziran 1915 tarihli haberde eden Hilal-i Ahmer Hanımlar Şubesi üyesinden Cemal Oğuz Bey'in eşinin ikibin üçyüz küsur kuruş yardım toplanmasına öncülük ettiği bildirilmekte ve bu hareketinden dolayı tebrik edilmektedir.³⁹⁹

Altıncı sırayı **iane** haberleri ile ilgili başlık %5 oranıyla 1914-1918 yıllarında gazetede en çok kullanılan altıncı başlık olma özelliği taşımaktadır. Köroğlu gazetesinin 1914-1918 yılları arasındaki nüshalarında yaklaşık 36 adet iane ile ilgili haber yayınlanmıştır. İane kelimesi, yardım, bağış, yardım amacıyla toplanan para anlamlarına gelmektedir. I. Dünya Savaşı patlar verdiğinde Osmanlı Devleti, Balkan Harbi'nden yeni çıkmış, ordusu yorgun durumda idi.⁴⁰⁰ Bu nedenle yardım cemiyetleri orduya destek olmak için halktan yardım talebinde bulunmuşlardı. Kastamonu halkı bu talebe kayıtsız kalmayarak I. Dünya Savaşı yıllarında ordu için sürekli yardımda bulunmuştur. Rüştüde okuyan bir öğrenci defterini, köylü bir kadın çeyiz sandığından çıkardığı hiç giyilmemiş entarisini donanma için bağışlamıştı.⁴⁰¹ 6 Mayıs 1914 tarihli Köroğlu gazetesi haberinde, Osmanlı Donanması için 249.000 Osmanlı lirası iane olarak toplandığı belirtilmiştir.⁴⁰² 3 Eylül 1914 tarihli haberde, Donanma Cemiyeti Kastamonu Şubesi, Donanma ianesi olarak 538 kuruş, üçüncü bölüm kumandanı Yüzbaşı Osman Beyin topladığı yardım 616 kuruş, askeri hastane başhekimisi de 218 kuruş olduğu belirtilmiştir.⁴⁰³ 30 Eylül 1914 tarihli Köroğlu gazetesi haberinde, Çerkeş'ten Safranbolu'ya giden Abdülreşit Efendi verdiği konferansta 2150 kuruş donanmaya yardım topladığını bildirmiştir.⁴⁰⁴

³⁹⁸ “Takdir”, **Köroğlu**, Sayı, 312, 14 Mayıs 1331 (27 Mayıs 1915), s. 2.

³⁹⁹ “Takdir”, **Köroğlu**, Sayı, 314, 28 Mayıs 1331 (10 Haziran 1915), s. 2.

⁴⁰⁰ Baksı, a.g.t, s. 37-39.

⁴⁰¹ Nurşen Gök, “Donanma Cemiyeti'nin Anadolu'da Örgütlenmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s. 46-47.

⁴⁰² “Osmanlı Donanma Cemiyeti Merkez Umumisinden”, **Köroğlu**, Sayı, 257, 23 Nisan 1330 (6 Mayıs 1914), s. 1.

⁴⁰³ “Beyan-ı Takdir”, **Köroğlu**, Sayı, 274, 21 Ağustos 1330 (3 Eylül 1914), s. 2.

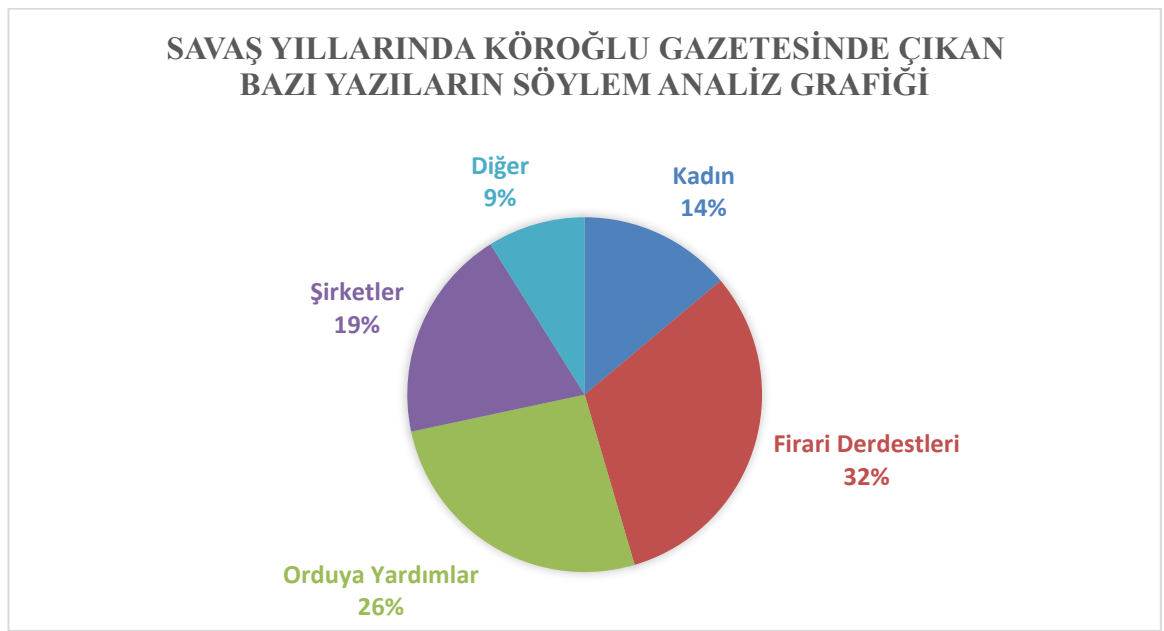
⁴⁰⁴ “Donanma İanesi”, **Köroğlu**, Sayı, 278, 17 Eylül 1330 (30 Eylül 1914), s. 3.

8.2 Bazı Haberlerin Söylem Sıklığı

Tezin hipotezleri arasında bulunan, “firari derdesti, orduya yardım, şirketler ve kadın vs.” konularla alakalı Köroğlu gazetesinden kullanılan ve genellikle savaşla ilgili seçilmiş haberlerin içerikleri analize tabi tutulmuş olup, aşağıdaki grafikte de yüzdeler dilimleri verilmiştir.

Şekil: 8.2

Savaş Yıllarında Köroğlu Gazetesinde Çıkan Bazı Yazıların Söylem Analiz Grafiği

Nvivo 12 istatistik ve söylem analiz programı sonucunda oluşturulan grafiğine genel itibariyle baktığımızda; Köroğlu gazetesi haberlerinin içeriklerini %32 oranıyla en fazla "firari derdesti" meselesinin oluşturduğu; %26 oranıyla orduya yardım, %19 oranıyla "şirketler" ve %14 oranıyla “kadın” konusundaki haber içeriklerinin oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Yukarıdaki grafikte bulunan Köroğlu gazetesinin 1914-1918 yılları arasındaki nüshalarında bulunan haber içeriklerini inceleyecek olursak;

Birinci sırada **firari derdesti** içerikli haberleri ile ilgili başlık %32 oranıyla 1914-1918 yıllarında gazetede en çok kullanılan haber içeriği olma özelliği taşımaktadır. Bu sonuç haber manşetleriyle içeriklerinin doğru orantılı olduğunu ve gazetenin en hassas konusu olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda Kastamonu’da gündemi “firar” meselenin oluşturduğunu ve sosyal hayatı epey etkilediği görülmektedir. Firar sözcüğü

kaçma, kaçıp kurtulma anlamlarına gelmekte olup Osmanlı Devleti savaş durumunda olduğundan, Köroğlu gazetesinde asker kaçakları ve hapisanelerden kaçan firariler ile ilgili haberler yayınlanmıştır. Örnek verecek olursak; Kastamonu merkez hapisanesindeki birkaç kişinin jandarmaları atlatarak firar ettiği haber edilmiştir.⁴⁰⁵

Asker firarilerinden olup Sadi'nin oğlu Şakir'in ele geçirildiğinden bahsedilmiştir.⁴⁰⁶ Sinop Jandarma taburu kumandanı emriyle yapılan tahkikat sonucunda Sinop'ta kıtasından firar etmiş olan altı neferin yakalandıklarından bahsedilmiştir.⁴⁰⁷

İkinci sırada **orduya yardım** içerikli haberleri ile ilgili başlık %26 oranıyla 1914-1918 yıllarında gazetede en çok kullanılan ikinci haber içeriği olma özelliği taşımaktadır. Kastamonu Vilayeti'nde orduya yardım genelde donanmaya yardım olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu şekilde yayınlanan haber içeriklerine bakacak olursak;

Osmanlı ordusuna eski şan ve şerefimizi iade etmek için büyük fedakârlıklar düştüğü belirtilerek Kastamonu halkının en büyük vazifesinin evlerinde boş oturmak yerine orduya yardım etmek olduğu vurgulanmıştır. Kastamonu halkına seslenilerek, yapılacak olan yardımların kimisinin evladına, kimisinin de akrabasına gittiği haber edilmiştir. Bu şekilde haberler yayınlanarak yapılan yardımların boşa gitmediği bilgisi verilmiş ve Kastamonu halkı yardım yapmaya çağırılmıştır.⁴⁰⁸ Kastamonu halkını yardım yapmaya teşvik etmek için yardımda bulunan kişiler ödüllendirilmiştir. Örneğin, Osmanlı Donanması'na 101 liralık arsasını bağışlayan Araç kazası eşrafından Belediye Başkanı Hatipzade Efendi'ye altın, donanmaya yardım toplamak için büyük gayretler göstermiş olan Cide Kaymakam Yardımcısı Halil Rıfat Bey'e de gümüş madalya verilmiştir.⁴⁰⁹

Üçüncü sırada, savaş zamanında Kastamonu'da kurulan **şirketler** ile ilgili haber içerikleri %19 oranıyla 1914-1918 yıllarında gazetede en çok kullanılan üçüncü haber içeriği olma özelliği taşımaktadır. Kastamonu Vilayeti'nde bulunan müteşebbisler tarafından birçok şirket kurulmuştur. Bu şekilde yayınlanan haber içeriklerine bakacak olursak; Kastamonu'da geniş bir arazi üzerinde Kendir fabrikası kurulmuştur.⁴¹⁰ Bir bölümünün Kastamonu halkı tarafından ücretsiz olarak kullanabileceği un fabrikası

⁴⁰⁵ "Firari Derdesti", **Köroğlu**, Sayı, 240, 25 Kânunievvel 1329 (7 Ocak 1914), s. 4.

⁴⁰⁶ "Şaki İstisâl", **Köroğlu**, Sayı, 435, 25 Teşrinievvel 1333 (25 Ekim 1917), s. 2.

⁴⁰⁷ "Eşkîya ve Firari Derdesti", **Köroğlu**, Sayı, 436, 1 Teşrinisani 1333 (1 Kasım 1917), s. 2.

⁴⁰⁸ "Vazifelerimiz", **Köroğlu**, Sayı, 343, 24 Kânunievvel 1331 (6 Ocak 1916), s. 2.

⁴⁰⁹ "Altın ve Gümüş Madalya", **Köroğlu**, Sayı, 281, 8 Teşrinievvel 1330 (21 Ekim 1914), s. 4.

⁴¹⁰ "Kendir Fabrikası Hakkında İlk Teşebbüs Resmî", **Köroğlu**, Sayı, 400, 19 Şubat 1330 (4 Mart 1915), s. 1.

kurulmuştur.⁴¹¹ Kastamonu’da çuval imal etmek üzere kollektif bir şirket kurulması yönünde teşebbüse geçilmiştir.⁴¹² Kastamonu halkına kaliteli ürünü ucuza sarmak maksadıyla bir kundura imalathanesi açılmıştır.⁴¹³

Dördüncü sırada, **kadın** ile ilgili haber içerikleri %19 oranıyla 1914-1918 yıllarında gazetede en çok kullanılan dördüncü haber içeriği olma özelliği taşımaktadır. Köroğlu gazetesinde kadın ile ilgili haberlere bakacak olursak;

Kadınlarla ilgili “saçı uzun aklı kısa” sözlerinin yanlış olduğu vurgulanmıştır.⁴¹⁴

Kadının toplumda söz sahibi olmasının hükümet politikası olduğu belirtilerek, kız çocuklarının talim ve terbiyesinin önemli olduğu, özellikle Tanzimat Fermanı’nın ilanı ile kadınlara söz hakkı tanındığı Kastamonu halkına aşılarmaya çalışılmıştır.⁴¹⁵

Her iki söylem analizine baktığımızda; savaş ortamının doğurduğu asker ve hükümlülerin firar etmesi neticesinde bölgede meydana gelen eşkıya hareketlerinin kontrol altına alınması için özellikle asayiş ile ilgili birimlere yapılan denetimler neticesinde sık sık tayin ve atamaların yapıldığı gözlemlenmektedir. Ayrıca vatan savunmasında olanlar için sürekli yardım kampanyaları düzenlenerek, ordunun desteklendiği gözlenmiştir. Kastamonu halkında kollektif ekonomi bilincinin uyanmasıyla bölgele adeta şirket kurma yarışına girilmiştir. Ağırlıklı olarak erkeklerin cepheye gittiği savaş ortamında kadınlara büyük iş düştüğünden Kastamonu’da kadınların ön plana çıktığını görmekteyiz.

⁴¹¹ “Un Fabrikasını Ziyaret”, **Köroğlu**, Sayı, 276, 4 Eylül 1330 (17 Eylül 1914), s. 3.

⁴¹² “Yeni ve Naft Bir Şirket”, **Köroğlu**, Sayı, 361, 28 Nisan 1332 (11 Mayıs 1916), s. 1.

⁴¹³ “Sanatında Mahir Bir Türk Müteşebbisi”, **Köroğlu**, Sayı, 248, 19 Şubat 1329 (4 Mart 1914), s. 4.

⁴¹⁴ “Kadınlığın Yükselişi”, **Köroğlu**, Sayı, 355, 17 Mart 1332 (30 Mart 1916), s. 1.

⁴¹⁵ “Kız Çocuklarımız”, **Köroğlu**, Sayı, 388, 3 Teşrinisani 1332 (16 Kasım 1916), s. 1.

9. SONUÇ

Tez çalışmamda I. Dünya Savaşı'nın Kastamonu halkı üzerinde oluşturduğu etki yerel basın aracılığıyla incelenmeye çalışılmıştır. Araştırmanın temel kaynağını Kastamonu yerel gazetesi olan Köroğlu ve Kastamonu gazeteleri oluşturmuştur. Araştırma zaman olarak 1914 yılından 1918 yılına kadar geçen süreyi kapsamaktadır.

Osmanlı devleti henüz Balkan Savaşlarından (8 Ekim 1912- 10 Ağustos 1913) yeni çıkmış bir vaziyette olduğu için ülke çapında bir yorgunluk mevcut idi. Hal böyle iken o zamana kadar dünyanın gördüğü en kapsamlı savaş olan I. Dünya Savaşı (28 Temmuz 1914-11 Kasım 1918) patlak vermişti. Savaşa giren devletlerin çabaları sonucunda Osmanlı Devleti de 11 Kasım 1914 tarihinde I. Dünya Savaşı'na dahil olmuştu. Her ülkede olduğu gibi Osmanlı Devleti topraklarında yaşayan ahali tedirginlik içerisinde idi. Ülkede seferberlik ilan edilmesinden sonra eli silah tutan herkes cepheye alınmaya başlanmıştı. Kastamonu vilayetinde durum farklı değildi. Ayrıca Kastamonu vilayeti Karadeniz'e kıyısı olduğu için stratejik öneme sahipti. Bu nedenle Kastamonu halkının rehavete kapılmaması gerekmekte idi. Ancak ülkede savaş ortamının getirdiği tedirgin havadan Kastamonu halkı da nasibini almaktaydı. Şehirde karaborsacılık artmış ve tüketim malzemeleri faiz fiyatlara satılır olmuştu. Asayiş olayları baş göstermiş ve ekonomi adeta durma noktasına gelmişti. Biran önce çareler üretmek gerekmekteydi. Kastamonu halkı da bunun bilincinde olduğundan, vilayetdeki müteşebbisler hem halkın hayatını idame ettirmek hem de cephede bulunan askerlere yardım etmek için her alanda faaliyetlerde bulunmuştu.

İktisadi alandaki faaliyetlere bakacak olursak bir un fabrikası kurulmuştu. Fabrikada dört adet öğütme taşı bulunduğu fabrikanın sahipleri, (Hamdi Bey ve Bakırcı Alioğulları ailesi) bu öğütme taşlarından bir tanesini köylülerin kullanması için boş bırakmıştı. Kurulan bu fabrika sayesinde sivil halk kolayca tarladaki buğdayını un haline getirebiliyordu. Ayrıca burada üretilen un çeşitleri Kastamonu'ya hatta ilçelere bile satılabiliyordu. Böylece hem Kastamonu halkının hem de çevre ilçelerin ekmek ihtiyacı giderilmeye çalışılmıştı.

Kastamonu vilayetinde bulunan İsmail Sedat, Kastamonu'da yetiştirilen kendirin kalitesini anlamış ve burada bir fabrika kurmaya karar vermişti. Kurulacak olan bu fabrika hem sivil halka istihdam sağlayacak hem de, kendir askeri malzemelerin

çoğunda kullanılan bir ürün olduğundan Kastamonu'da kurulan fabrika sayesinde ordunun birçok ihtiyacı buradan karşılanacaktı.

Osmanlı Devleti tebaası Müslüman halk genelde tarım ve hayvancılıkla uğraşırken, gayrimüslim halk ise ticaretle uğraşır. Savaşın patlak vermesiyle ve gayrimüslim halkın düşman devletlerine destek vermeleri neticesinde, Kastamonu'da ticaretin gayrimüslim değil Müslüman halkın elinde olması düşüncesi belirginleşmişti. Bu nedenle Kastamonu'da daha önceden gayrimüslimlerin işlettiği birçok imalathanenin aynısından Müslüman ahalinin de açtığı görülmektedir. Sivil halkın ve özellikle cephe savaşı askerlerin ve hayvanatın ipe sorununun baş göstermesi üzerine şehir halkı tarıma yönlendirilmeye çalışılmıştır. Modern tarımın yapılabilmesi için ziraat alanında yenileşmeye gidilmiş ve Kastamonu Ziraat Müdürü yerel basın aracılığıyla halkı bilinçlendirmeye çalışmıştır. Toprağın iyi bir şekilde işletilmesi için Alman pulluğu olan Rudsak marka pulluk halka anlatılarak kullanımının yaygınlaştırılması sağlanmıştır. Savaşın başlamasıyla birlikte Avrupa ülkelerindeki sanayi alanında yenilikler olduğu ve Osmanlı Devleti'nde ise sanayi alanında gerileme olduğunun farkına varılıp, yurt dışına talebe gönderilerek özellikle makinecilik alanında yetişmiş eleman ihtiyacının giderilmesi hedeflenmiştir.

Eğitim seferberliği başlatılarak eski okulların yenilenmesi ve mevcut okulların daha modern hale getirilmesine çalışılmıştır. Okullarda müsamereler düzenlenerek orduya yardım hedeflenmiştir. Gençlere seslenilerek ülkenin içinde bulunduğu durumun gençler sayesinde iyileştirileceği vurgulanmıştır.

Kastamonu Vilayetinde normal günlerde pek fazla asayiş olayı olmazdı. Fakat savaş ortamının getirdiği olumsuz koşullarda asayiş olaylarında artış gözlemlense de emniyet güçlerinde hızlı bir şekilde atamalar ve yer değiştirmeler gerçekleştirilerek asayiş olaylarında ön görülen artışın önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti ve Donanma Cemiyeti Kastamonu Şubesi tarafından yardım kampanyaları düzenlenmiş ve toplanan yardımlar ivedi olarak ordunun bütçesine aktarılmıştır. Ayrıca Kastamonu'da yaşayan zenginler tarafından cepheye her türlü askeri malzeme yollanmıştır. Savaşın getirdiği olumsuz durumdan faydalanmak isteyenler ise gazete haberinde ifşa edilerek toplumda aynı zihniyette olanların uyarılması sağlanmıştır. Dünyada meydana gelen olaylar yakından takip edilerek halkın ders alması için yerel basında bahsedilmiştir.

Savaş, Kastamonu halkında ekonomik anlamda zorunlu olarak değişimler meydana getirmiştir. Bu değişimler İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ekonomi politikaları ile uyumlu olarak yaşanmıştır. Bu nedenle hükümet politikasının devam edebilmesi için bürokratik kademedede sıkça değişimler olmuştur. I. Dünya Savaşı Kastamonu halkında kollektif yapılar oluşturmayı mecbur kılmış ve birçok kollektif şirket kurulmuştur. Kastamonu'da kadın hareketleri ön plana çıkmaya başlamıştır. Kastamonu halkı şehrin işgale uğramamasını lehlerine çevirerek, yerel basın sayesinde tarihten ders alarak savaşın vahametini önceden sezmiş, vatan savunmasına katkıda bulunmak için ellerinden geleni yapmışlardır.

KAYNAKLAR

Arşiv Belgeleri

BOA, DH-EUM. MEM, 126/20

BOA, DH-İ.U.M, 55/18.

BOA, DH-KMS, 11/20.

BOA, DH-KMS, 13/8.

BOA, DH-ŞFR, 52/164.

BOA, İ.DUİD, 120/17.

BOA. İ.DH, 1514/11.

BOA. İDH, 1512/12.

Kızılay Arşivi, Kutu No. 28, Belge No. 70.

Gazete Başlıkları

100 Lira Gönderildi. (7 Mayıs 1331-20 Mayıs 1915). Köroğlu, s. 4.

Afv Padişahı. (2 Temmuz 1331-15 Temmuz 1915). Köroğlu, Sayı, 319, s. 1.

Afv-ı Kanuni. (27 Teşrinisani 1330-10 Kasım 1914). Köroğlu, Sayı, 288, s. 1.

Afv-ı Şahane. (13 Teşrinisani 1330-27 Kasım 1914). Köroğlu, Sayı, 286 s. 2.

Araçlıların Hamiyeti. (30 Nisan 1331-13 Mayıs 1915). Köroğlu, Sayı, 310 s. 4.

Altın ve Gümüş Madalya. (8 Teşrinievvel 1330-21 Ekim 1914). Köroğlu, Sayı, 281, s. 4.

Avdet ve Azimet. (8 Teşrinievvel 1330-21 Ekim 1914). Köroğlu, Sayı, 281, s. 2.

Avdet ve Azimet. (9 Temmuz 1330-22 Temmuz 1914). Köroğlu, Sayı, 268, s. 1.

Avdet. (13 Ağustos 1330-26 Ağustos 1914). Köroğlu, Sayı, 273, s. 2.

Avdet. (15 Teşrinievvel 1330-28 Ekim 1914). Köroğlu, Sayı, 282, s. 2.

Avdet. (18 Haziran 1330-1 Temmuz 1914). Köroğlu, Sayı, 265, s. 3.

Avdet. (4 Haziran 1330-17 Haziran 1914). Köroğlu, Sayı, 263, s. 2.

Ayyaşlığın Netayici. (30 Temmuz 1330-12 Ağustos 1914). Köroğlu, Sayı, 271, s. 3.

Azimet. (4 Haziran 1330-17 Haziran 1914). Köroğlu, Sayı, 263, s. 1.

Azimet. (23 Temmuz 1330-12 Ağustos 1914). Köroğlu, Sayı, 270, s. 4.

Balkan Harbinde Kaçırılan Münteher Bir Kadın. (19 Şubat 1330-4 Mart 1915). Köroğlu, Sayı, 300 s. 3.

Beyan-ı Takdir. (21 Ağustos 1330-3 Eylül 1914). Köroğlu, Sayı, 274, s. 2.

- Beyanname. (10 Eylül 1331-23 Eylül 1915). Köroğlu, Sayı, 329, s. 4.
- Beyanname. (17 Eylül 1331-30 Eylül 1915). Köroğlu, Sayı, 330, s. 3.
- Bir İslam Ticarethanesi Daha. (25 Kanunievvel 1330-7 Ocak 1915). Köroğlu, Sayı, 292 s. 2.
- Bir Levha-i İftihar. (14 Mayıs 1331-27 Mayıs 1915). Köroğlu, Sayı, 312 s. 2.
- Büyük Bir Asker Anasının Tezahüratı. (5 Mart 1330-18 Mart 1914). Köroğlu, s. 2.
- Cani Derdesti. (11 Şubat 1334-11 Şubat 1918), Kastamonu, Sayı, 2237, s. 1.
- Cerh ve Katl. (2 Haziran 1331-15 Haziran 1915). Kastamonu, Sayı, 2104, s. 2.
- Cerh. (15 Kanunisani 1330-28 Ocak 1915). Köroğlu, Sayı, 295, s. 2.
- Cihad-ı Milli Hakkında Etrafta Tezahürat ve Bir Teklifimiz. (27 Teşrinisani 1330-10 Aralık 1914). Köroğlu, Sayı 288, s. 1.
- Daday'da İçtima-i Mukadderat ve Mevlidi Nebevi Kiraatı. (29 Kanunisani 1330-11 Şubat 1915). Köroğlu, Sayı, 297, s. 2.
- Daday'dan. (9 Nisan 1330-22 Nisan 1914). Köroğlu, Sayı. 255, s. 1-2.
- Dadaylıların Hamiyeti. (23 Nisan 1331-6 Mayıs 1915). Köroğlu, Sayı, 299, s. 4.
- Dâhili Vukuat. (27 Ağustos 1330-9 Eylül 1914). Köroğlu, Sayı, 275, s. 2.
- Derdest. (14 Teşrinievvel 1334-14 Ekim 1918), Kastamonu, Sayı. 2272, s. 2.
- Derdest. (15 Teşrinievvel 1333-15 Ekim 1917), Kastamonu, Sayı. 2220, s. 1.
- Derdest. (2 Eylül 1334-2 Eylül 1918), Kastamonu, Sayı, 2266, s. 1.
- Derdest. (23 Eylül 1334-23 Eylül 1918), Kastamonu, Sayı, 2269, s. 1.
- Derdest. (7 Teşrinievvel 1334-7 Ekim 1918), Kastamonu, Sayı, 2271, s. 1.
- Derdest, Şayan-ı Takdir Hidmet. (30 Eylül 1334-30 Eylül 1918), Kastamonu, Sayı, 2270, s. 1.
- Donanma İanesi. (17 Eylül 1330-30 Eylül 1914). Köroğlu, Sayı, 278, s. 3.
- Donanma Mecmuası. (25 Haziran 1330-8 Temmuz 1914). Köroğlu, Sayı, 266, s. 4.
- Donanma. (18 Temmuz 1330-31 Temmuz 1914). Köroğlu, Sayı, 269, s. 1.
- Donanmamız için. (19 Mart 1330-1 Nisan 1914). Köroğlu, Sayı. 252, s. 1-2.
- Boyabat'ta Teşebbüsat-ı Nafia. (10 Ağustos 1331-23 Ekim 1915). Köroğlu, Sayı. 326, s.2.
- Eser-i Cerhten Müteessiren Vefat. (5 Mayıs 1331-18 Mayıs 1915). Kastamonu, Sayı. 2099, s. 1.
- Eşhas-ı Mahkûm Derdesti. (10 Mart 1330-23 Mart 1914). Kastamonu, Sayı. 2038, s. 3.

- Eşkîya Derdesti. (10 Kanunievvel 1333-10 Aralık 1917), Kastamonu, Sayı. 2228, s. 1.
- Eşkîya Derdesti. (11 Şubat 1334-11 Şubat 1918), Kastamonu, Sayı. 2237, s. 1.
- Eşkîya Derdesti. (18 Mart 1334-18 Mart 1918), Kastamonu, Sayı. 2242, s. 1.
- Eşkîya Derdesti. (18 Şubat 1334-18 Şubat 1918), Kastamonu, Sayı. 2238, s. 1.
- Eşkîya Derdesti. (23 Ağustos 1332-5 Eylül 1916), Kastamonu, Sayı. 2167, s. 1.
- Eşkîya Derdesti. (25 Şubat 1334-25 Şubat 1918), Kastamonu, Sayı. 2239, s. 1.
- Eşkîya Derdesti. (5 Teşrinisani 1333-5 Kasım 1917), Kastamonu, Sayı. 2223, s. 1.
- Eşkîya Tenkili. (17 Eylül 1333-17 Eylül 1917), Kastamonu, Sayı. 2217, s. 1.
- Eşkîya ve Firari Derdesti. (1 Teşrinisani 1333-1 Kasım 1917), Köroğlu, Sayı, 436, s. 2.
- Fanila ve Çorap İmalathanesi. (19 Şubat 1330-4 Mart 1915). Köroğlu, Sayı. 400, s. 1.
- Feyza Feyz Bir Gece Daha. (12 Şubat 1329-25 Şubat 1914). Köroğlu, Sayı. 247, s. 1.
- Fırsattan İstifade. (28 Mayıs 1331-10 Haziran 1915). Köroğlu, Sayı. 314, s. 2.
- Firari Derdesti ve Takdir. (12 Nisan 1332-25 Nisan 1916), Kastamonu, Sayı. 2148, s. 1.
- Firari Derdesti. (19 Teşrinisani 1333-19 Kasım 1917), Kastamonu, Sayı. 2225, s. 2.
- Firari Derdesti. (23 Kanunisani 1329-5 Şubat 1914). Kastamonu, Sayı. 2030, s. 2.
- Firari Derdesti. (24 Teşrinievvel 1332-6 Kasım 1916), Kastamonu, Sayı. 2173, s. 1.
- Firari Derdesti. (25 Kanunievvel 1329-7 Ocak 1914). Köroğlu, Sayı, 240, s. 4.
- Firari Derdesti. (27 Nisan 1332-10 Mayıs 1916), Kastamonu, Sayı. 2150, s. 2.
- Firari ve Katil Derdesti. (20 Nisan 1332-3 Mayıs 1916), Kastamonu, Sayı. 2152, s. 1.
- Gasıb Derdesti. (21 Teşrinievvel 1334-21 Ekim 1918), Kastamonu, Sayı. 2273, s. 1.
- Gaz Yerine Haşhaş Yağı. (24 Kanunievvel 133-6 Kasım 1915). Köroğlu, Sayı. 343, s. 2.
- Gazilere Ailelerinden Mektup. (28 Mayıs 1331-10 Haziran 1915). Köroğlu, Sayı. 314 s. 2.
- Geldi Ne Geldi. (29 Teşrinisani 1330-12 Aralık 1914). Köroğlu, Sayı. 284, s. 4.
- Genç Dernekleri. (21 Nisan 1332-4 Mart 1916), Köroğlu, Sayı. 360, s. 1.
- Gençler ve Gençlik. (14 Mayıs 1331-27 Mayıs 1915). Köroğlu, Sayı. 312, s. 4.
- Gençler ve Gençlik. (7 Mayıs 1331-20 Mayıs 1915). Köroğlu, Sayı. 311, s. 4.
- Hapishane Vukuatı. (31 Mart 1331-13 Nisan 1915). Kastamonu, Sayı. 2094, s. 1.
- Haşhaş Ziraatı ve Afyonculuk. (1 Temmuz 1331-14 Temmuz 1915). Köroğlu, Sayı. 319, s. 4.

- Haşhaş Ziraatı ve Afyonculuk. (25 Haziran 1331-8 Temmuz 1915). Köroğlu, Sayı. 318, s. 3.
- Haşhaş Ziraatı ve Afyonculuk. (14 Mayıs 1331-27 Mayıs 1915). Köroğlu, Sayı. 312 s. 3.
- Hayat-ı İktisadiye. (2 Ağustos 1333-2 Ağustos 1917), Köroğlu, Sayı. 424, s. 1.
- Hayyen Derdest. (31 Mayıs 1332-13 Haziran 1916), Kastamonu, Sayı. 2155, s. 1.
- Hediye-i Şitaiye. (17 Teşrinisani 1332-30 Kasım 1916), Köroğlu, Sayı. 389, s. 2.
- Hilal-i Ahmer Cemiyeti. (21 Teşrinievvel 1330-3 Kasım 1914). Köroğlu, Sayı, 280, s. 2.
- Hilal-i Ahmer Cemiyeti. (24 Eylül 1330-7 Ekim 1914). Köroğlu, Sayı, 279, s. 3.
- Hububatın Bitlenmesi. (17 Mart 1332- 30 Mart 1916). Köroğlu, Sayı. 355, s. 3.
- İçtima. (17 Eylül 1330-30 Eylül 1914). Köroğlu, Sayı, 278, s. 2.
- İdam. (13 Ağustos 1333-13 Ağustos 1917). Kastamonu, Sayı. 2212, s. 1.
- İdam. (28 Haziran 1332-11 Temmuz 1916). Kastamonu, Sayı. 2159, s. 1.
- İki Kafalı İrfan. (16 Nisan 1330-29 Nisan 1914). Köroğlu, Sayı. 256, s.1.
- İktisadi Dertlerimiz. (26 Mart 1330-8 Nisan 1914). Köroğlu, Sayı. 253, s. 2.
- İnas Mektebi. (4 Haziran 1331-17 Haziran 1915). Köroğlu, Sayı. 315, s. 1.
- İnebolu'da İstiklal Milli Şenlikleri. (25 Kanunievvel 1330-7 Ocak 1915). Köroğlu, Sayı. 292, s. 2.
- İntihar. (22 Temmuz 1334-22 Temmuz 1918). Kastamonu, Sayı. 2260, s. 3.
- İntihar. (2Ağustos 1332-15 Ağustos 1916). Kastamonu, Sayı. 2264, s. 1.
- İntihar. (8 Teşrinievvel 1333-8 Ekim 1917). Kastamonu, Sayı. 2219, s. 1.
- İstiman eden Şaki. (19 Ağustos 1334-19 Ağustos 1918). Kastamonu, Sayı. 2264, s. 1
- İtila Yolu. (21 Mayıs 1330-3 Haziran 1914). Köroğlu, Sayı. 261, s. 1.
- Kadınlarımız Mesai Vataniyelerini Tanzim Ediyorlar. (19 Şubat 1330-4 Mart 1915). Köroğlu, Sayı. 400, s. 1.
- Kadınlığın Yükselişi. (17 Mart 1332-30 Mart 1916). Köroğlu, Sayı, 355, s. 1.
- Kadınlık. (19 Mart 1330-9 Nisan 1914). Köroğlu, Sayı. 252, s. 4.
- Kastamonu Ergenekon Bayramı. (2 Nisan 1331-15 Nisan 1915). Köroğlu, Sayı. 306, s. 1.
- Kastamonu İslam Teavün Şirketi. (30 Nisan 1330-13 Mayıs 1914). Köroğlu, Sayı. 258, s. 2.
- Kastamonu Kadınlığı. (27 Teşrinievvel 1332-9 Kasım 1916). Köroğlu, Sayı. 387, s. 1.

- Kastamonu Kendir Şirketi. (18 Nisan 1334-18 Nisan 1918). Köroğlu, Sayı. 460, s. 1.
- Kastamonu Osmanlı Bankası Şubesi Müdüriyetinden. (5 Şubat 1329-18 Şubat 1914). Köroğlu, Sayı. 246, s. 4.
- Kastamonu'da Asar-ı Terakki ve Teceddüd. (29 Kanunisanı 1329-11 Şubat 1914). Köroğlu, Sayı. 245, s. 3.
- Kastamonu'dan Sinop'a. (5 Teşrinisanı 1331-18 Kasım 1915). Köroğlu, Sayı. 336, s. 2.
- Katil Derdesti. (23 Şubat 1331-7 Mart 1916). Kastamonu, Sayı. 2141, s. 2.
- Katil Derdesti, Takdir. (2 Nisan 1333-2 Nisan 1917), Kastamonu, Sayı. 2194, s. 1.
- Kendi Kendine Salb. (13 Nisan 1330-26 Nisan 1914). Kastamonu, Sayı. 2041, s. 2.
- Kendir Fabrikası Hakkında İlk Teşebbüs Resmi. (19 Şubat 1330-4 Mart 1915). Köroğlu, Sayı, 400, s. 1.
- Kendir Fabrikası Hakkında İlk Teşebbüs Resmi. (19 Şubat 1330-4 Mart 1915). Köroğlu, Sayı. 400, s. 2.
- Kengirililerin Hamiyeti. (14 Mayıs 1331-27 Mayıs 1915). Köroğlu, Sayı. 312, s. 2.
- Kız Çocuklarımız. (3 Teşrinisanı 1332-16 Kasım 1916). Köroğlu, Sayı. 388, s. 1
- Kız Sanayi Mektebi Tevzi Mükâfat Resmi. (4 Haziran 1331-17 Temmuz 1915). Köroğlu, Sayı. 315, s. 2.
- Kumar. (25 Şubat 1331-9 Mart 1916). Köroğlu, Sayı. 377, s. 2.
- Macaristan'a Talebe İzamı. (25 Şubat 1331-9 Mart 1916). Köroğlu, Sayı. 352, s. 2.
- Mahmut Şevket Paşa Numune Mektebi. (15 Kanunisanı 1330-28 Ocak 1915). Köroğlu, Sayı. 295. s. 2.
- Masumane Bir Teberrü. (4 Haziran 1331-17 Temmuz 1915). Köroğlu, Sayı. 315, s. 2.
- Mecruhen Derdesti. (31 Mayıs 1332-13 Haziran 1916). Kastamonu, Sayı. 2155, s. 1.
- Mektep İnşası. (21 Mayıs 1331-3 Haziran 1915). Köroğlu, Sayı. 313, s.1.
- Memnuniyet ve Teşekkür. (6 Ağustos 1330-19 Ağustos 1914). Köroğlu, Sayı. 272, s. 3.
- Merkez Vilayet Ahalisine Bir Hitabımız. (26 Mart 1330-8 Nisan 1914). Köroğlu, s. 2.
- Mev'ize. (20 Kanunievvel 1330-23 Aralık 1914). Köroğlu, Sayı. 290, s.4.
- Millet Fotoğrafhanesi. (22 Teşrinisanı 1330-5 Aralık 1515). Köroğlu, Sayı. 288, s. 4.
- Milli Bir Bayram. (2 Nisan 1330-15 Nisan 1914). Köroğlu, Sayı. 254, s. 1.
- Muazzam Bir İçtima. (13 Teşrinisanı 1330-26 Kasım 1914). Köroğlu, Sayı. 286, s. 2.
- Muhabbet-i Vataniye. (23 Temmuz 1330-5 Ağustos 1914). Köroğlu, s. 1.

- Muhteşem Bir Mektep. (7 Haziran 1333-7 Haziran 1917). Köroğlu, Sayı. 417, s. 1.
- Muvasalat. (10 Eylül 1330-23 Eylül 1914). Köroğlu, Sayı, 277, s. 3.
- Muvasalat. (12 Mart 1331-25 Mart 1915). Köroğlu, Sayı, 303, s. 2.
- Muvasalat. (23 Temmuz 1330-5 Ağustos 1914). Köroğlu, Sayı, 270, s. 4.
- Muvasalat. (24 Eylül 1330-7 Ekim 1914). Köroğlu, Sayı, 279, s. 2.
- Muvasalat. (25 Haziran 1331-8 Temmuz 1915). Köroğlu, Sayı, 318, s. 2.
- Muvasalat. (27 Teşrinisani 1330-10 Aralık 1914). Köroğlu, Sayı, 288, s. 2.
- Muvasalat. (8 Teşrinievvel 1330-21 Kasım 1914), Köroğlu, Sayı, 281, s. 2.
- Muzikacılara Elbise. (29 Kanunisani 1330-11 Şubat 1915). Köroğlu, Sayı. 297, s. 2.
- Nöbet Tarlaları. (21 Mayıs 1331-3 Haziran 1915). Köroğlu, Sayı. 313, s. 1.
- Nuranur Bir Gece. (5 Şubat 1329-18 Şubat 1914). Köroğlu, Sayı. 246, s. 1
- Osmanlı Donanma Cemiyeti Merkez Umumisinden. (23 Nisan 1330-6 Mayıs 1914), Köroğlu, Sayı, 257, s. 1.
- Osmanlıca mı Türkçe mi?. (27 Teşrinisani 1330-10 Aralık 1914). Köroğlu, Sayı. 288, s. 3.
- Otomobil Geldi Yol Yok. (19 Şubat 1329-4 Mart 1914). Köroğlu, Sayı. 248, s. 2.
- Patates Ziraatı. (20 Ağustos 1331-2 Eylül 1915). Köroğlu, Sayı. 326, s. 4.
- Pirinç Ziraatı. (18 Ağustos 1332-3 Ağustos 1916). Köroğlu, Sayı. 377, s. 1.
- Piyango Keşidesi. (30 Nisan 1331-13 Mayıs 1915). Köroğlu, Sayı. 310, s. 2.
- Polis Vukuatı. (18 Ağustos 1332-31 Ağustos 1916). Köroğlu, Sayı. 440, s. 2.
- Salben İdam. (26 Kanunievvel 1331-8 Ocak 1916), Kastamonu, Sayı. 2182, s. 1.
- Salben İntihar. (25 Haziran 1333-25 Haziran 1917), Kastamonu, Sayı. 2206, s. 1.
- Salben İntihar. (26 Kanunisani 1329-5 Şubat 1914), Kastamonu, Sayı. 2030, s. 2.
- Sanatında Mahir Bir Türk Müteşebbisi. (19 Şubat 1329-4 Mart 1914). Köroğlu, Sayı, 248, s. 4.
- Seda-i Davet. (28 Mayıs 1330-10 Haziran 1914). Köroğlu, Sayı. 262, s.1.
- Seyahat İntibası Devrekâni'de. (7 Mayıs 1330-20 Mart 1914). Köroğlu, Sayı. 259, s.1.
- Silah Başına. (30 Temmuz 1330-12 Ağustos 1914). Köroğlu, Sayı. 271, s. 1.
- Silahlanmalıyız Ama Nasıl. (5 Şubat 1329-18 Şubat 1914). Köroğlu, Sayı. 246, s. 1.
- Sirkat. (25 Şubat 1331-9 Mart 1916). Köroğlu, Sayı. 377, s. 2.
- Sultan Osman Yılmazı. (30 Temmuz 1330-12 Ağustos 1914). Köroğlu, Sayı. 271, s. 1.
- Şaki Derdesti. (7 Kanunisani 1334-7 Ocak 1918), Kastamonu, Sayı. 2232, s. 1.

- Şakî İstisâl. (25 Teşrinievvel 1333-25 Ekim 1917), Köroğlu, Sayı, 435, s. 2.
- Şerir Derdesti. (5 Nisan 1332-18 Nisan 1916), Kastamonu, Sayı. 2147, s. 2.
- Takdir. (14 Mayıs 1331-27 Mayıs 1915). Köroğlu, Sayı, 312, s. 2.
- Takdir. (27 Teşrinisani 1330-10 Aralık 1914). Köroğlu, Sayı, 288, s. 2.
- Takdir. (28 Mayıs 1331-10 Haziran 1915). Köroğlu, Sayı, 314, s. 2.
- Talebe İzamı. (24 Mart 1332-6 Nisan 1916), Köroğlu, Sayı. 356, s. 2.
- Taşrada Tezahürat. (29 Teşrinievvel 1330-11 Kasım 1914). Köroğlu, Sayı. 284, s. 2.
- Tehlikeli Cerh. (17 Temmuz 1330-30 Temmuz 1914). Köroğlu, Sayı. 269, s. 4.
- Tenkitlere Karşı. (20 Teşrinisani 1330-3 Aralık 1914). Köroğlu, Sayı. 287, s. 3.
- Terakki ve İstikbal Yolunda Hemşerilerime. (28 Mayıs 1331-10 Haziran 1915). Köroğlu, Sayı. 313, s. 4.
- Terbiye-i Mürebbi. (26 Mart 1331-8 Nisan 1915). Köroğlu, Sayı. 305, s.2.
- Teşabbüsât-ı Milliye' de Sebat. (4 Haziran 1330-17 Haziran 1914). Köroğlu, Sayı. 263, s. 4
- Türk Kadınlarının Hasta Bakıcılığı. (16 Temmuz 1331-29 Eylül 1915). Köroğlu, Sayı. 321, s. 3.
- Un Fabrikasını Ziyaret. (4 Eylül 1330-17 Eylül 1914). Köroğlu, Sayı, 276, s. 3.
- Vazifelerimiz. (24 Kanunievvel 1331-6 Ocak 1916), Köroğlu, Sayı, 343, s. 2.
- Vesat-i Nakliye Şirketinden. (25 Şubat 1331-9 Mart 1916). Köroğlu, Sayı. 352, s. 2.
- Vukuat-ı Zabita. (22 Temmuz 1334-22 Temmuz 1918), Kastamonu, Sayı. 2260, s. 2.
- Vürud. (18 Haziran 1330-1 Temmuz 1914). Köroğlu, Sayı, 265, s. 3.
- Yarın Ergenekon Günümüz. (26 Mart 1331-8 Nisan 1915). Köroğlu, Sayı. 305, s. 1.
- Yavuz Hiç Yılmazı ve Midilli. (30 Temmuz 1330-12 Ağustos 1914). Köroğlu, Sayı. 271, s. 1.
- Yeni ve Nafi Bir Şirket. (28 Nisan 1332-11 Mayıs 1916), Köroğlu, Sayı. 361, s. 1.
- Yerli At Yetiştirmenin Faydaları. (12 Şubat 1329-15 Şubat 1914). Köroğlu, Sayı. 247, s. 3.
- Ziraat İşleri. (13 Teşrinisani 1330-26 Kasım 1914). Köroğlu, Sayı. 286, s. 3.
- Ziraatımız. (16 Ağustos 1333-16 Ağustos 1917). Köroğlu, Sayı. 424, s. 1.

Sürelî Yayınlar

- Adak, U. (2006) *XIX. Yüzyılın sonları XX. Yüzyılın başlarında Aydın vilayetindeki hapisaneler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Ahmad, F. (1986). *İttihatçılıktan Kemalizme* (Çev. F. Berktaş). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Ahmad, F. (2020). *Jön Türkler Osmanlı İmparatorluğu'nu kurtarma mücadelesi 1914-1918* (Çev. T. Demirel). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ahmet Rıza beyin anıları*. (1988). İstanbul: Arba Yayınları.
- Akbay, C. (2014). *Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi ve askeri hazırlıkları ile harbe girişi*. Ankara: Askerî Tarih ve Strateji Etüt Daire Başkanlığı Yayınları.
- Akbay, C. (1970). *I. Dünya harbinde Türk harbi*. Ankara: Genel Kurmay Yayınevi.
- Aksakal, M. (2018). *Harb-i umumiye eşiğinde Osmanlı Devleti son savaşa nasıl girdi?*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akşin, S. (2001). *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Alptekin, D. (2011). *Sokaktan akademiye: kadın hareketinin kurumsallaşma süreci*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 26, 3.
- And, M. (2015). *16. yüzyılda İstanbul*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Arıt, F. (1964). *Adlarını göklere yazdırdılar*. İstanbul: Ak Kitabevi.
- Atılğan, G & E. A, Aytekin. (2015). *Siyaset bilimi ideolojiler disiplinler arası ilişkiler*, İstanbul: Yordam Kitap.
- Aybet, G. Ü. (2010). *Osmanlı dünyası ve insanları (1530-1699)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aydemir, C. S. (1972). *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aydemir, Ş. S. (1972). *Enver Paşa*, Cilt: III, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aydın, M. A. Ceza, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt:7, s. 478.
- Aykut, İ. (2011). *Osmanlı'da iktisadi suçlara bir örnek: ondalık ağnam uygulamasında sayıcı İsmail Ağa'nın yolsuzluğu*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Baksı, E. (2019). *Tanzimat'tan cumhuriyete Osmanlı eğitimi ve Tekfurdağı örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

- Beşikçi, M. (2014). *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı seferberliği*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Bolay, S. H. (1992). *Namık Kemal'in İslâm'a bakışı*. Ankara: Diyanet İşleri Yayınevi.
- Budak, A. (2004). *Batılılaşma sürecinde çok yönlü bir Osmanlı aydını Münip Paşa*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Cebeci, D. (2017). *Tanzimat ve Türk ailesi*. Ankara: Panama Yayıncılık.
- Cengizer, A. (2017). *Adil hafızanın ışığında Osmanlı'nın son savaşı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat Yayınevi.
- Cevdet, A. (4 Kanunievvel 1330). *Yeni ziraat ve ticaret nazırımızla mülakat*, s. 409-413.
- Clark, C. (2017). *Uyurgezerler Avrupa 1914'te savaşa nasıl girdi*. İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Çavdar, T. (2007). *İz bırakan gazeteler ve gazeteciler*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Çetinkaya, S. (1995). *Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girişi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul.
- Çiçek, A. & C. Aydın, S. & Yağcı, B. (2015). *Modernleşme sürecinde kadın: Osmanlı dönemi üzerine bir inceleme*. Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6, 9, s. 279.
- Çokuğraş, I. (2016). *Bekâr odaları ve meyhaneler*. İstanbul: İstanbul Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Demir, K. (2008). *Osmanlı basınında iktisadi kavram ve süreç üzerine yaklaşımlar (1860-1873 dönemi)*.Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Demir, O. (2016). *Türk havacılığında Vecihi Hürkuş ve önemi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Enstitüsü, İzmir.
- Demircioğlu, A. (1973). *100 yıllık Kastamonu basını 1872-1972*. Kastamonu: Doğrusöz Matbaası.
- Demircioğlu, A. (1980). *100 yıllık Kastamonu basınında kim kimdir (1872-1972)*. Kastamonu: Doğrusöz Matbaası.
- Demircioğlu, M. Z. (1968). *Kastamonu'da meşrutiyet nasıl ilan olundu*. Kastamonu: Doğrusöz Matbaası.
- Dizdaroğlu, H. (1995). *Namık Kemal*. İstanbul: Varlık Yayınları.

- Dönitz, K. K. (1974). *Şanlı yavuz ve midilli*. İstanbul: Demir Yayınları.
- Efendi, C. (1990). *Siyasi hatıralarım*, İstanbul: Nehir Yayınları.
- Ekrem, A. (1992). *Namık Kemal*, İstanbul: MEB Yayınları.
- Eldem, V. (1994). *Harp ve mütareke yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.
- Emrence, C. (2016). *Osmanlı Ortadoğu'sunu yeniden düşünmek*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Erem, F. (1993). *Türk ceza kanunu şerhi*. Ankara: Şeçkin Yayıncılık
- Erol Karcı. (2020). *Bir teftiş raporunun söyledikleri ve söylemedikleri, araştırma makalesi: "Kastamonu valisi Mehmet Reşit Paşa'nın 15 Temmuz 1914 tarihli Teftiş Raporuna Dair"*, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, Yıl:16, Sayı: 31.
- Eski, M. (1991). *31 Mart olayının Kastamonu'daki yankıları*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Eski, M. (1995). *Kastamonu basınında milli mücadelenin yankıları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.
- Eski, M. (2000). *Kastamonu valileri 1838-2000*. Ankara: Kastamonu Valiliği İl Özel İdare Müdürlüğü Yayınları,
- Eski, M. (2004). *Yakın tarihte Kastamonu'da kurulan şirketler ve Kastamonu bankası T.A.Ş.* Ankara: Önder Matbaacılık.
- Eski, M. (2005). *Kastamonu Abdurrahman Paşa Lisesi tarihi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınevi.
- Eski, M. (2016). *İmparatorluktan cumhuriyete Kastamonu ekonomisi 1880-1960*. Kastamonu: Özeller Medya Tanıtım Matbaacılık.
- Girgin, A. (2001). *Türk basın tarihinde yerel gazetecilik*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Göçgün, Ö. (2009). *Namık Kemal*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Gök, N. (2007). *Donanma Cemiyeti'nin Anadolu'da örgütlenmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gül, S. & - Kıvrak, B. (2018). *Kültür coğrafyası bağlamında Vezirköprü'de kendircilik ve urgancılık*. Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi,
- Gümüşkaya, E. (2002). *Kendir (cannabis sativa l.), soymuk liflerinden asidik ve alkali ortamlarda üretilen kâğıt hamurlarının kimyasal ve kristal yapı özellikleri*.

- Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Güran, T. (1998). *19. Yüzyıl Osmanlı tarımı*. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Hablemitoğlu, N. (2004). *Çarlık Rusya'sında Türk kongreleri*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Hanioğlu, M. Ş. (1985). *Bir siyasal örgüt olarak Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük 1889-1902*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- İnalcık, H. (2014). *Devlet-i Aliyye*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- İnuğur, M. N. (1999). *Basın ve yayın tarihi*. İstanbul: Der Yayınları.
- İpşirli, M. (1991). *Araba*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (C. III). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- İslâm Ansiklopedisi. (1988). *Namık Kemal maddesi*. Cilt. 32, s. 361. İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- İslamoğlu, S. (2011). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kastamonu basınında sivil toplum kuruluşları (1908-1928)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- İsmail, Lazoğlu İ & H.S, Bank. (2010). *Tasarımdan ürüne otomobilin yolculuğu*. Bilim ve Teknik Dergisi, 506, 30.
- Kansu, A. (2011). *1908 devrimi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karakaya, H. (2020). *Osmanlı ceza hukukunda parada sahtecilik suçu*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kargı, S. (2003). *İslam hukukunda kadının evlenme ehliyeti ve boşanma yetkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kaşıyugun, A. (2015). *Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girişi*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Kızıloğlu, M. F. (1953). *Kars Tarihi*. İstanbul: Işıl Matbaası.
- Koç, Ö. M. (2014). *I. Dünya Savaşı'nda ittifak cephesinde savaş ve propaganda*, İstanbul: Mas Matbaacılık.
- Kon, K. (2013). *Birinci Dünya savaşında Almanya'nın İslâm stratejisi*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Kuran, A. B. (1945). *İnkılap tarihimiz ve Jön Türkler*. İstanbul: Tan Matbaası.

- Kurt, F. (2020). *Tanzimat'tan Cumhuriyete Osmanlı kadın modernleşmesi*. Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, İstanbul Sebahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Mardin, Ş. (1996). *Yeni Osmanlı düşüncesinin doğuşu*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Menteşe, H. (2019). *Halil Mentese'nin anıları*. Ankara: Altınordu Yayınları.
- Midhat, A. (1879). *Hilâl-i Ahmer*. İstanbul: Kırk Ambar Matbaası.
- Muradoğlu, N. (2020). *İsmail Gaspıralı'nın gün doğdu romanı / İsmail Gaspıralı'nın seçilmiş eserleri-1/roman ve hikâyeleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat Yayınları.
- Müdarisoğlu, A. (1991). *Kurtuluş Savaşı'nın mali kaynakları*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Nabhan, F. (2019). *Osmanlı Türkçesinin Halep lehçesine etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Nacak, M. (2013). *Hırsızlık suçu*. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Nahum, B. (1988). *Koç'ta 44 Yılım*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Osmanlı hilâl-i Ahmer cemiyeti tarafından 330 senesi meclis-i umumisine takdim olunan rapor*. (1330). Dersaadet. Hilâl Matbaası.
- Ölmez, N. (2012). *Jön Türklerin Türk ve batı kültürüne bakışı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Ömer, B. (2007). *Hanımefendilere hilâl-i Ahmer'e dair konferans*. Ankara: Türk Kızılay Derneği Yayınları.
- Örs, H. B. (2015). *19. Yüzyıldan 20. yüzyıla modern siyasal ideolojiler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özçelik, S. (2000). *Donanma-i Osmani Muavenet-i Milliye cemiyeti*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.
- Özçelik, T. (2003). *Modern iktisadın Osmanlı'ya girişi ve ceride-i havadis 1840 1856*. Yayınlanmamış Doktora tezi. İstanbul.
- Pauwels, J. (2019). *Büyük sınıf savaşları 1914-1918* (Çev. Ç. Sümer). İstanbul: Yordam Kitabevi.
- Polat, H. (2009). *5237 Sayılı Türk ceza kanununda yer alıp uygulamada en çok karşılaşılan suçlar*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Sabis, A. İ. (1990). *Harp hatıralarım*. İstanbul: Nehir Yayınları.

- Sağ, V. (2001). *Tarihsel süreç içerisinde Türk kadını ve Atatürk*. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2, 16.
- Süha, A. (1979). *Koskoca Abdulhamit, otomobilden bile korkmuştu*. Yıllar Boyu Tarih Dergisi. 6, s. 12-13.
- Şanga, H. A. (1970). *İstanbul'da ilk otomobiller*. İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni. 307, s.17.
- Şenyurt, O. (2003). *20. Yüzyılın çeyreğinde Anadolu ve İstanbul'da bazı hapisane inşaatları*. İstanbul: Arredamento Mimarlık.
- Şeyhülislam Cemalettin Efendi, *Siyasi hatıralarım*, Nehir Yayınları, s. 40.
- Şimşir, B. N. (2005). *Ermeni meselesi 1774-2005*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Toprak, Z. (1979). *İttihat ve Terakki'nin paramiliter gençlik örgütleri*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Journal: Humanities.
- Toprak, Z. (2012). *Türkiye'de milli iktisat 1908-1918*. İstanbul: Doğan Kitap Yayınevi.
- Topuz, H. (2003). *2. Mahmut'tan holdinglere Türk basın tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Tuncer, H. (2011). *Osmanlı İmparatorluğu'nun sonu, Osmanlı İmparatorluğu ve Birinci Dünya Savaşı*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Türkiye Hilâl-i Ahmer Merkez-i Umumisi 30 Haziran 1927 İdâre-i Hesabiyesine Aid Tedkik Komisyonu Raporu 1928, s. 9.
- Unat, F. R. (1964). *Türk eğitim sisteminin gelişmesine tarihi bir bakış*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Uslu, M. (2010). *Erzincan'da suç, suçlu ve hapisane (XIX. yüzyılın sonu-XX. yüzyılın başı)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erzincan.
- Uzluk, F. N. (1964). *Kızılay cemiyetinin kuruluşuna kısa bir bakış*. Tarih Araştırmaları Dergisi, 6.
- Yalman, A. E. (2019). *Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Yener, T. (2015). *Birinci Dünya Savaşı ve Osmanlı İmparatorluğu*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

- Yeni, M. (2011). *Osmanlı İmparatorluğu'nda motorlu kara taşıtları (1890-1922)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü. İstanbul.
- Yergin, D. (2019). *Petrol; para ve güç çatışmasının epik öyküsü*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yeşilyurt, A. (2019). *Tanzimat'tan erken cumhuriyete kumar*. Yayınlanmamış doktora tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Yılmaz, M. S. (1997). *Kastamonu basınında Köroğlu Gazetesi (1908-1918)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara.
- Yılmaz, M. S. (2004). *Kastamonu'da nevrüz*. Ankara: Beril Ajans.
- Yılmaz, M. S. (2009) *Kastamonu'da istiklâl-i osmânî günü kutlamaları*. Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, C. 6, S. 3, s. 92.
- Yılmaz, M.S. (2008). *II. Meşrutiyet devri Kastamonu basın tarihi (1908-1918)*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Yine Ne Oluyoruz? (Kastamonu'da Camide Kürsüye Çıkan Hoca Hanım Hakkında). (2 Mart 1325-15 Mart 1909). Kadın, Cilt:1 Sayı: 21,
- Ziraatımızın Vilayet-i Umumiyesi-Ziraat Hakkında Malumat-ı Umumiye. (14 Mart 1332). İktisadiyat Mecmuası, s. 5-6.
- Zweig, S. (2017). *Düniün dünyası*. (Çev. K. Egit & Y. Egit). İstanbul: Can Sanat Yayınları.

EKLER

EK A: 18 Nisan 1334 (18 Nisan 1918) Tarihli Koroğlu Gazetesi

“Kastamonu Kendir Şirketi” konulu yazı

Kastamonu Kendir Şirketi

۱۳۳۴

سنة : ۱۰
محل ادارہ سی

قسطونیدہ دائرہ مخصوصہ در .
وطن و ملک متعلقہ منافعه خادم ہر نوع
آثارہ صحیفہ من آجیقدر . نشر اولونیمیان
آثار اعادہ اولناز .
کوتی چمیش نسخہ قرقر بارہ در .
اعلاناک ہر سطر تدرن ایک تکرار تدرن
ربحی غروش آنور .

نسخہ سی : ۲۰ : پارہ در

نومرو ۶۰
شرائط اشتر

سنلیک الی نسخہ اعتبار ایدیلرک
بوستہ اجرتیله برار خلیج ایچون
اونوزیش، مرکز ایچون اونوز عوشرده
آبونہ بدلی بئین ویرلک وقسطونیدہ
تسلیم ایدلک مشروطدر . آتی ایانی
یوقدر .

۷ رجب ۱۳۳۶
۱۸ نیسان ۱۳۳۴

سنة : ۱۰
محل ادارہ سی

قسطونیدہ دائرہ مخصوصہ در .
وطن و ملک متعلقہ منافعه خادم ہر نوع
آثارہ صحیفہ من آجیقدر . نشر اولونیمیان
آثار اعادہ اولناز .
کوتی چمیش نسخہ قرقر بارہ در .
اعلاناک ہر سطر تدرن ایک تکرار تدرن
ربحی غروش آنور .

نسخہ سی : ۲۰ : پارہ در

قسطونوی کندیر شرکتی

— یکن نسخہ مردن مابعد —

کندیر صوتیق عملیسی نسبتاً
قولاید . قادیئر ، جو جقتل صووک
زمانلرہ قدر بو ایلی هان هان قارن
طوقلغته یایدقاری ایچون ، عملہ اجر تئک
یک جزئی ، وعادتا قاریق مارک وقابیت
ایدمہ چکی قدر جزئی اولدییی بزم کئی
ملکتلرده شرکتک قاریقہ سی طبری
بتون امیدنی بو کندیر صوتیق عملیسنہ
باغلابہ ماز . آرتق بوندن صووکرا عملہ اجر تئک
اسکیسی کئی اولیاجنی ، قادیئرک بومیہ
قرق لائی یارہ ایله جالیشمیاجنی ، آرتق
حیانک وانسان قوتلک صلح حالل عودت
ایندکدن صووکرا ادخی اسکیسی کئی اوچوز
بولیہ چنی محقق اوقتلہ برار ، فرض
ایدلہم کہ کندیر زرائعی کندیر لری
قاریقہ صووکرا بومایو بدہ بنہ ال ایله
یایدروسولر ، بونک قاریقہ ایچون فضلہ
امیتی یوقدر . چونکہ قاریقہ کندیری
صوتیق عملیسندن زیلہ ، کندیری
طارامق ایشلہ مشغول اولاجقدر .
وقاریقہ بے اصل کاری کتیرہ چک اولانده
ایشتہ بو ایلشدر . کندیری طارامق
کندیرک صوبولتسی کئی قولایر ایلی
دکلدر . بو چتین ومشکل ایلی کویایلر
طرفندن یایلماز ، بو طارامہ عملیسی
شهر دستکاهلرندہ اجرا ایدیلر .
اورغایبارک ، خصوصیلہ اینجه ایب
پیان دستکاهلرک بو عملہ ایچون صرف
ایندکاری وقت وقوتو یک بویوکر .
اوقدرکہ بوال قوتی احتیالی بوق قاریقہ بے
رقابت ایدمہ چکدر . بناء علیہ ہر زردہ
کندیر طوقویان اولورن بونون دستکاهلر
قاریقہ طارامش کندیر بخی آلاچقردر .
قاریقہ نہ بیووک برئی اولدییی
تک ایسہ نہ بیووک برئی اولدییی
تک ایسہ نہ بیووک برئی اولدییی

یایریز : ولایتک سنہ لک کندیر محصولی
ایکی یقی میلیون اوقدر . سفیر لکدن
اول بونک ثانی بورادہ طارابیر ، ثلثانی دہ
بو ولایتدن غیر معمول چیقاریلدی .
تأسیس ایدیلہ چک قاریقہ بخی برسنہ
نظر قندہ آجیق بونک درجہ سنہ ایلی
یاییلہ چکدر . دیکلکہ ولایت داخلندہ
اعمال ایدیلن کندیر لک ہیسی شرکتک
قاریقہ سنندن حیرتاجق : ایشتہ قاریقہ ک
بتون سجر فیضی بورادہر !
غیر معمول اولارق خارجه لخر اج
ایدیلی کندرہ کلنجہ : بونلر ، قاریقہ
ما کنہ دالر لری توسیع ایندکدن صووکرا
اجرا ایدیلہ ییلہ چکدر . طبری شرکت
فیضی آلتجہ هر حالده قاریقہ سی توسیع
ایدمہ چکدر . شوایضاحاندن آغلاشیلورکہ
قاریقہ ک برسنہ اعمال ایدمہ چکی مال
بورادہ حاضردر . وقاریقہ اوج مثل
نوع ایسہ بنہ او مشتریسز و مالسز قارلاچق
دکلدر . بو حسابات صرف کندیر زرائعتک
شیمدی مقلانده قالدیئہ کوردہ یاییلور .
حالبوکہ قاریقہ کندیر پیاسہ سنندہ اوقدر
عظیم بر تحول حصولہ کتیرہ چک ،
وکندیر چیلک اولیہ فضلہ کارلی برماہیت
ورہ چکدر کہ کندیر زرائعتک ولایتجہ
شیمدی مقدار ندن یک زیادہ فضلہ آرتاجنی
شہ مسزدر . خلاصہ قاریقہ کندیر اعمال
ایدمہ چک مالک کتسی بکلہ بچک ،
کان ماللرک ہیسن ناسل بقدرہ چکی
دوشونہ چکدر : بویلہ بر قاریقہ کتہ وقی
یالکر ائی دکل ، طبری فوق العادہ در .
یالکر ذہنلری طیرمالاچق مهم
بر نقشہ وار : عییا بز بویلہ بر قاریقہ فی
ناسل اداره ایدمہ ییلہ چک ؟
بو ، یک دوشوریدر ، اوقدر دوشوری کہ
اکر شرکتی تأسیس ایدیلن قاریقہ فی اللغات
کندی دماغزلہ اداره بے قالیشم ایدیلر .
قاریقہ ک ادارہ سنندن لک اول امیدنی
کسچک بز اولوردرق . بزم بویلہ ما کنہ

ایشلر بے فضلہ ایستیز بوق . شرکت
بوق یک ایی ییلدی ایچون قاریقہ ک
ادارہ سی اوستریالی برہندہ ورہ چکدر .
حق یالکر قاریقہ ک ادارہ سی دکل ،
شرکتک ایضا ایدمہ چکی ایکنجی اقتصادی
و طبری ک ، یعنی کندیر تجارتی یایق
معاہلہ سنک ادارہ سی دخی دیگر اوستریالی
برمتخصصہ تودیع ایدمہ چکدر . شرکت
طبری باشقہ درلو حرکت ایدمہ مزی .
بر قاریقہ ، یک کوچولک بیلہ اولسہ بنہ فی
وقوت و اختصاص بختاچدر . شرکتک
قاریقہ ندن باشقہ بزم ییلہ چکدر ایلی
ایدمہ چکدر . اقتصاد و تجارت ادارہ سی ییلہ
اجنی برمتخصصہ تودیع ایلمہ سنندن
آکلا یورزکہ شرکت قوردنی مؤسسہ بے
یک صاعلام برہوت ویرمک عزمنندہ در .
شرکتک بو خصوصہ نہ درجہ احمیت
وجدیشلہ حرکت ایستدیکی شوندن
آکلامالی کہ بویکی اجنی برمتخصصہ ستوی
بیکر ایرا معاش ورہ چکدر . بر مدیرہ
سنندہ بیک ایرا ویرمک فضلہ برساحت
کوستریمک دکل ، اونلری کتیرہ مکدہ کی
مقصدی لایقہ قاورامق دیکدر .

اوچوز آدم قوللخشی ایستہ بن
حقیقت خالده ہالی ایلی کورمش اولور .
بزم شیمدی بقدیر تجارت و صنایع مسئلہ لندہ
ناسل بر ذہنیلہ حرکت ایستدیکمز معلومدر :
دائما مصرفدن چکنک ! ظن ایدمہ زکہ
آز مصرف یایق هر رده بر کاردر .
حالبوکہ بویلہ مهم مسائلہ مصرف آرتاق
کاری دوقصایق دیکدر . شرکت کتیرہ چکی
ویرمکک ، ہرشدن اول ، ایشتہ بوعومی
ذہنندن قورولدینی ، تثبیت ایستدی
بومہم وحیانی ایشتہ بیکر ذہنیلہ کیرمش
اولدینی اثبات ایدیلور .
شرکت ایرلرہ بر مثل تیزید ایدیلہ
سیلمک شرطی شیمدی لک (۷۵۰۰۰)
ایرا سرمایہ ایلمہ شکل ایلمش اولوب هر
سہمک فیضی ایلی لیرادر .

قوچصار ناجیسی . مبریشیلین
سورم قضای قائم مقاملہ تر فیعاقل و
بیورلدنی یازدیفمز شیمد شوکت ک
ماموریت جیدہ سنہ عزت انک لور
شهر مزورود ایچشدر .
طاطای قاضی سلاہ الدین ک
مرکزولایہ کوش وکوش عزت ایلمش
مرکزولایت عکمی جزا
تدین بیورلاق بخت ایلمہ مرکز مدعی
جدی بکچورکہ باورودا شہ باہریت ایلمہ
انہ موفق بیورسون .

EK B: 4 Eylül 1330 (17 Eylül 1914) Tarihli Köroğlu Gazetesi

“Un Fabrikasını Ziyaret” konulu yazı

Köroğlu Gazetesi

4 Eylül 1330

زیرات:

اولون قار شەسى زيارت

[سادى (عمر) فرمىسىغا مەسئۇل مەسئۇل قىلىنغاندىن كېيىنكى قار شەسى زيارت بايىرىمى]

— مابەد —

ھەدى بەكە روسىيە ئاتى ھەۋرە جەريان

ابەدى:

— بو قارىقە ئەزىمەن بايلىشىدۇ ؟

— بو قارىقە ، سىكىن ئادى سو

دەرىمى ئىدى ، دوت اوجاقىدىن يالگىز

بىرىزم ، دېگەر اوج اوجاقى بايىرىمىنى

اوغلىنىڭ ئىدى . بوما كەتەرى ئېگىنى

اول بىد كەتەردى ، دېگەن قارىقە ھەتتە

افراغ ئېلدى ، الا ئۇدە باقىرىمىنى

اوغلىنىڭ زىمىن ئىجارى اولەرق بىر مەقدار

بارىمى بىر يۈز ، قارىقە ئىسرا دارەسەندە

كىسەپكە ئىشراقى بۇقدۇ ، مەنچىسرا بۇ

بۇندۇ .

— ما كەتەرى قاجە كىتەردىكىز ؟

— ما كەتەرى (۱۵۰۰) لېراپە تىرىسەندەن

دېگەر الات وادىسىدە (۸۰۰) لېراقدۇ

تۇتتى ، (۶۰۰) لېرا قىدەر بىر يۈز

بىناى صرف ئېلدى . خىلاسىم بۇ كۆردىكىز

قارىقە بىر مەزگىل بىك لېراپە مال اولمشىدۇ .

— بو يۈزەدە باشقە مەشرك وارمىدۇ ؟

— خاپ ھېچ بىر شىكىمىز بۇقدۇ .

— كۈندە مەقدار اون او كۇدېلور ؟

— (۶۰) چوۋال اون چىقىشورۇكە

(۷۵) كېلە بىناىك ھاسال ئېدۇ .

— قاچ نۇوع اوزۇرىتە اون چىقاۋىرور

بىكىز ؟ و قىتەنلىرى ناسلدىر ؟

— اوج نۇوع اوزۇرىتە بىر چوۋال ؟

بىرىمى نۇوع : ۹۵ غرۈش

بىكىمى : ۹۵ غرۈش

اوجىمى : ۸۰ ، ۷۵

مە ماقىپە بو قىتەن باىلىق ئابىت كەلدىر ،

ئىجارەتە ئابىت قىشبات بولسەمەز ، غەرض

و طلب قاعدەسەنچە بىضاً قىتەنلەر بۇكەلەر

بىضاً ئالماي .

— بۇكەلەسى ، الجىلمەسى ھانكى

قۇشاتلار آردەسەندە دوران ئېدۇ ؟

— (۶۰) غرۈشە قىدەر ئېتە ، (۱۷۵)

غەرضە قىدەر چىقار .

— ئىز چار بىكىز ئېرەلدىر ؟

— قىسقىمۇ تېسىدە ، ئېتە بولمىدە ،

دورۇك ئېتە ، طابا بىدە سادىتەنمىز كېلىشقە

ھەلە دەخى اخراجات بايىرور .

— خارچىدىن بۇكەلەنىڭ بىناىدىدە

او كۇدېلورمى سىكىز ؟

— مەوت قارىقە دوت طاشىدۇر ،

اوجىمى كەندى مەلۇمە ئىختىسار

بىر طاشىدە خارچىدىن كۇلۇب او كۇدەنلەر

ئېچىمۇ ئېرىدىق . كېلەسەندە بىدى ، سىكىز

غەرضە قىدەر بىراجىرت ئالورۇز .

— ولائىدە باشقە بىرە بۇلە اون

قارىقىمى وارمىدۇ ؟

— بو قارىقە كېلىشقە قارىقە بۇقدۇر ،

طاشىكىر بۇدە ، بۇى ابدە اون قارىقىمى

وارسەدە مابەدۇر . مە ماقىپە بو ولائىت

بۇلردىن قىتە قارىقە بۇدە دارە ابدە مەن

كۈندە (۵۰) چىسۋال اون قىسقىمۇ

بىز .

— قارىقە كەزىدە مۇجۇد ھەلە ھانكى

غەرضە مەن بۇدۇر .

— ھېسى تۇرك و مېسلىمانلەر ، يالگىز

بىر خىستىيان وار . اودە شىمىدى غەسكە

كېتىدى .

— بو خىستىيانلار ئېتىقادى ئىختىسار

مەمۇجە مەيدۇر ؟

— بۇق . . . طاش دېزەد ، قايش

دېگەر ، كەندىسە (۳۰۰) غرۈش قىدەر

مەش بىر يۈزورۇز .

— ما كېنىسلىكى كېم بايىرور ؟ آرىچى

ما كېنىسلىكىز بۇقى ؟

— خار . . . ما كېنىسلىكى بىندە كەز

(ھەدى بۇك) بايىرور .

اوو . . . بۇندىن اوقۇدە مەن ئولدىم كە

آرتىق تەرىف ابدە مە ، بىر اسلامك

تۇجىمە بۇ قارىقىمى دارە ائىمەسەندىن

ھاسىل اولان ئىسراج قېلىم آكلادىلەمەز

بىر ھالەدە ئېدى . چۈنكى بىر ھەشەسە

(اولماز ئاقىم) بۇ : ياپماز ئاقىم) دېگەن

ياپەندە قاتتىق مەشايىز ، و باقىق ئىستەيتەرلە

اكلەنەرز . تىكرار سۇال ئېتەك :

— بۇكەلە مەن مەن او كۇدېلور ؟

— بىن ، پەردىمەن و ائىسە بۇلۇر بىر

اوستەن او كۇر تېم ، پەردەدە اماپىلى

براوستەن او كۇر تېم ، مە ماقىپە بۇنلار

او كۇر تېمى بۇدەلەندىن غەبارت قالىشىدۇر ،

قارىقە بىسپىلەر ، او كۇر تېمى بەك قىدەر

مەرك بىرىش كەلدىر .

غەزم و ئىباتەت ئېتەن نە قورۇتۇلور .

تۇجىمە مەشەب بۇ كەل جىسارت و شىجاعت

ابە ئىشك اھىتىزلىك ئېتەن ئىشك

بىدېرىدى ، ائىتە جىسادلە ھىسا تەدە

مۇوقت بۇلە اولور ، انسان ئىشكەن دۇكل

ايش انساندىن قورقۇلى .

— قارىقەدە تەمىرات ئىجاب ابدەسە

زەدە تەمىرات بىر يۈزورۇز ؟

— او آرتىق ائىشە كۆرەدۇر ، بىشەن

اوقاق تېكە تەمىراتى بۇ كەندەن بايىرورۇز .

بىشەن قىدە قىسقىمۇ ئېدە مەرىمى اوستە

لەرىتە بايىرورۇز ، اودە ئىشكەن اولماز سە

اورۇلدىن ئىجاب بايىرورۇز .

دەرىمەن قىتەدە بۇقدۇ مەسلىمانلار

سۈكۈرە بىر يۈزەدە بۇكەلە احوالىدىن ئىشك

ايدەم :

كۈبە آدېتە (جىسارى ھەم) دېرلەر ،

روايتە باقىلىسە بۇ نامدە اولان بىر زات

مە كۆر كۈبى بىر دىن دېگەر بىرە ئىشك

سۈرۈپتە تەمىرات ئېلىش و ائىسەدە كۈبە

ئىنتال ئېتىشىدۇر . (۳۰) خانە قىدەر اولان

كۈبە ئېكە قەۋە خانە وارور . قەۋەرلەر

بىشەن بارەدە اولوب قەۋەر جىبار كۈندە ئىشك

غەرضە قىدەر ئېلىش و بىرىش بايىرورۇز .

طاولە ، اسقانىلە كەلدىرى تام و مۇجۇد

اولوب كۈبىلەر او بۇن اوتىنا قەدەم ئىختىسار

تام ساقىدىلەر بۇ كۈبەلەك سۇال ئېتە

قارشى و بىردىكى جوابلىرىمى ئېتە بايىرورۇز :

« مەكتىكىز بۇقە دۇكى ؟ مەكتىكىز

وار اما خۇجە بۇقە ، كۈبەدىكىز چۈچۈك

غەدىسى ، ۵ ، ۱۰ قىدەر اولماي ، چۈچۈك مەن

سۈپەر ، داۋار كۈدۈرور ، ئېكە جىمەك

بىر امامى وارور ، بىر قاپالدىر ، دېگەندە

دە امام بۇسە يالگىز تراۋىمى قېلىدۇرى

سار و قەلەدە ئىجاز قېلماز ، اذان او قوغا

بۇدە ئىجاز قېلىنسىن ، جىمەك مۇزنى ،

قىمى بۇقدۇر يالگىز امامشە مەشروپە ئىشك

كېلەك اوج و قىف تىرا وارور ، امامى

بىرىسەدۇر ، ئاندا غەسكەلەندىن قورۇتۇق

ئېچىن اماماقى بىر ئىشك . . .

مەكتىبە دېگەنلىرى بىناى كۆرۈمك

ئېستەدەك قاپوسە كىتەك ئېسەدە ئېچىر سەندە

سۈپەر جۇبانىك ياندىقنى و قاپوسى قاپۇلى

اولدىقنى كۆردۈك ، بىنچە دىنلەر داۋر بىر

دەلەكەن ئېچىرى باقىمە ، اون چۈچۈك

اسقانىپ ابدە مەبەك دەرىجەدە كۈچكە ،

قىمى ، بىس ، مەردار ، بىر . . . طادتا

بىر زەندانى آكلە بىر يۈزورۇز .

اوخ ، اوخ نەسلى مەستەبۇر ابدە

تېرىپە ابدە جەندە آدم اولماق . كۈبەلەر

دېمەك : جام ، ئىچىمەن مەسارە ھەم

ئېتە بۇرۇسۇز ؟ سۇال : ھە ، مەسارەك

— ھە ، ائىشە ، دېدۇر .

ازۇمى وار ؟ ۱۱۱ . . . دېدۇر .

ئەي مەتەم قاتلار ، كۆرۈلمەن و

خالدە . . . ائىتائىمان اولور سە زەتتە ئېتىق

بۇر ، ئېكە سەعت بىدە مەسارەدە بۇلار

كۈبە قەدە چىقىن دە كۆر سون مەلۇمە

بۇ جەھەتتە ھازىر نەبە و اراجاق ئا كىر

جەھەتتە اسرار ابدەك اولور ساقىمۇ

اولدىقنى كۈندە ، اماك (۱۱۱) بىشون

مەن ئال بىر كېلە جەھەت دىشەن ئىتەن

اعلان ھىر ابدە . . . ك بۇك دىشەن

جەھەتتە ، آخىردىن ئېدىن ئىستاقە

مۇقتەر ، ھەمەت كەندى قوشنە اسقانىد

ئېتەدەكە ياشا ياپاز ، فلك ھە زىمان ياز

مەسارە اولماز . . . اولماي اوردۇن دە

استىخام ابدۇر . بۇلە مۇمۇر مەمۇجە

كۈبەلەرى كەندى جاللىرىنە بىراقىلار

بۇر ، جىبوشەندىن غەربى مەمۇجە ئېلەش

كۈر نەلدىن دۇكان ، بۇ يادەكە ئىختىسار

قېلىدۇر بۇشەندە ھەلە ھەكۈمەت قوشنەك

شەكەل ئېتە مەداخلە ئېتە ئازمەندۇر .

بىلمەك بۇسۇلە ھەتتە نە بايلىق

ئېچىن بايىدە جەندە بىر تەجىرە و السلام .

ئېتە

ارشادات :

مەسارە مەدەرىتىدىن ئالدىنمىز بىر تەكۈمە

كەك اسلامىك كەك ھەكۈمەت ئېتە ئېتە

تەمىن بىنا و سلامىت نامە مەمۇجە و باغىز

ئىقتىداركە تەشۋىقات و ترغىبات مۇتەدە

بۇلۇنلار نە ئاز خەرىيە تەنظىر تەندىن مەسارە

ھەمۇبە نەظارىتە تەبلىغ ابدىلەر بىر ئېتە

باغىز و مەسارە ئىقتىداركە ، افراد مەلە داغما

ھىساب دېنە و اخلاقە اھلەر ارفىدا كارا قى

و مۇتەبىرورلك تەلەپنە مەنلىك جۈمەك

و مۇھىم اوللارنى ئېچىن كۈچ دىزىكىلەر

وارىمى اوجاقىلەر ئېزىلەر ئېتە

اللەھلىرى ئىزىمى بىناى بىدېلورۇكە ھەلە

شايلان قەدەر و امتائىر

تەلەپ :

آلتايا

« آلتايا ئېمپېراتورلىقى ئاسل مېدانەتلىكى ؟

اللەتە ئاسل تۇرق ئىدى ؟ آلتايا ئىشكەن

تۇرق ادارەسى ناسلدىر ؟ »

— مابەد —

آلتايا ئىشك بۇشك ھەكۈمەت ئىختىسار

Dizin

- Abdullah Cevdet, 37
 Acılar Mahallesi, 61
 Adana, 17
 Ahmet, 61
 Ahmet Hilmi, 33, 35
 Akdeniz, 69
 Akyakalı Çıkmı Hüseyin, 52
 Alaftadlı Cemile, 64
 Ali Kemal, 37
 Alioğulları, 20
 Almanya, 1, 2, 5, 7, 16, 19, 33
 Amiral Souchon, 4, 6, 7, 8
 Anadolu, 31
 Anadolu Kavağı, 7
 Ankara, 75
 Araç, 42
 Araçlı Ali, 21
 Arız köyü, 58
 Arşidük Franz Ferdinand, 1
 Avrupa, 1
 Avusturya-Macaristan, 1, 19
 Aydın, 32
 Bağlar köyü, 63
 Bahattin Monla Efendi, 76
 Bahçekapı, 10
 Berk, 7
 Beşiktaş Sarayı, 74, 87
 Boyabat, 35
 Bursa, 17, 31
 Cavit Bey, 5
 Cemal Bey, 4
 Cemal Paşa, 7
 Cemil Bey, 5
 Cenevre, 74
 Cengiz Han, 25
 Cevdet Paşa, 7
 Churchill, 10, 16
 Cide, 32, 78
 Çanakkale, 16, 17, 76
 Çanakkale Boğazı, 4
 Çankırı, 23
 Çankırı (Kengiri), 75
 Daday, 20, 24, 72
 deli Ömer oğlu Hamza, 61
 Devrekâni, 63
 Doğu Avrupa, 69
 Doğu Çin, 69
 Doktor Muammer Hilmi, 78
 Dr. Tevfik Rüştü, 6
 Enver Bey, 4
 Enver Paşa, 4, 5, 7, 8, 16
 Erzurum, 9
 eskici oğlu Hasan, 59
 Eskişehir, 16
 Filistin, 31
 Fransa, 1, 2
 Fransız, 8
 Fuat Bey, 77
 Gavriolo Princip, 1
 Gölviran, 18
 Gölviran Gölü, 19
 Hacı Hamza mahallesi, 65
 Hafız Hakkı Bey, 6
 Hafız Hüseyin Hüsnü Efendi, 11
 Halep, 31
 Halit Bey, 4
 Halit Menteşe, 4
 Hamal Ahmet'in oğlu Hüseyin, 61
 Hamdi Bey, 20, 21
 Henry Dunant, 74
 Hermann Veith, 32
 Hindistan, 75, 87
 Hüdavendigâr, 31
 II. Abdülhamit, 74, 87
 II. Mahmut, 9
 III. Napolyon, 74
 İbrahim Temo, 37
 imam oğlu Hamdi, 63
 İnebolu, 18, 20, 22, 35
 İngiliz, 8
 İngiltere, 1, 5, 7
 İsa Beyoğlu Mustafa, 60
 İsmail Bey mahallesi, 61
 İsmail Kemal, 37
 İsmail Sedat, 17, 18
 İstanbul, 4, 7, 8, 11, 16, 18, 21, 22, 64
 İtalya, 49
 İzmir, 21
 Kafkasya, 5, 8, 69
 Kalecik, 75
 Kalıpçı Mehmet ağa, 21
 Kamil Bey, 37
 Karadeniz, 3, 6, 7, 8, 9
 Kastamonu, 11, 13, 16, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 28, 29, 31, 32, 33, 35, 41, 42, 47, 48, 49, 50, 52, 69, 71, 76
 Kaymakam Şükrü bey, 72
 kebabçı çırağı Velioğlu Faik, 60
 Kefe, 7
 Kerç, 7
 komiser Hürrem, 64
 komiser muavini Raşit, 62
 Konya-Ankara, 31
 Kuzey Afrika, 4
 Liman Von Sanders, 5
 Limni adası, 7
 Londra, 16
 Macaristan, 27
 Mahmut Şevket Paşa Köyü, 72
 Marmara Denizi, 6
 Marn, 6
 Mehmet Hilmi, 62
 Mehmet Reşit, 37
 Mehmet Sabri, 23
 Mehmet Serhat Yılmaz, 13
 Mısırlı Mehmet Ali Paşa, 9
 Molla zade Said efendi, 61

- Mösyö Grūnovald, 64
 Muharrem Celal, 78
 Mustafa, 64
 Mustafa Kemal, 6
 Namık Kemal, 37
 Navarrossizki, 7
 Necati Efendi, 22
 Nigar Hanımefendi, 46
 Odessa, 7
 Orhan Bey, 46
 Palfein, 18, 19
 polis memuru İsmail, 62
 Prens Sebahattin, 37
 Refik Bey, 6
 Rusya, 1, 2, 3, 7, 8
 Sadrazam Said Halim
 Paşa, 4
 Safi Efendi, 78
- Said, 61
 Said Halim Paşa, 4, 5
 Saide, 61
 Saraybosna, 1
 Sedat Bey, 76
 Selanikli Abdurrezzak
 Efendi, 23
 Senece Falls, 44
 Seydiler köyü, 63
 Sırbistan, 2
 Siroz, 46
 Sivastopol, 7
 Souchon, 4
 Sultan Abdulhamit, 38
 Sultan Efendi, 76
 Sultan Reşat, 38
 Suriye, 31
 Süreyya Mustafa, 29
- Tahir Kara Oğuz, 13
 Talat Bey, 4
 Talat Paşa, 5
 Tarkalı oğlu Cemal, 63
 Taşköprü, 24, 35, 62, 72
 Teyn oğlu Muhittin, 65
 Tosyalı Maden oğlu
 Şükrü, 61
 Trablusgarp, 49, 75, 88
 Veli ağa zevcesi Zeliha,
 61
 Wangenheim, 4
 Yağcızade Hacı Şefik
 Bey, 78
 Yalta, 7
 Yavuçkuyucağı Körpe
 köyü, 62
 Ziya Paşa, 37
 Zonguldak, 75